

T.C.
Bingöl Üniversitesi
Yaşayan Diller Enstitüsü
Zaza Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Bingöl Yöresi Zazaca Halk Türküleri

Abdulkerim BOR

121301119

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Nusrettin Bolelli

Bingöl 2014

T.C.

Bingöl Üniversitesi

Yaşayan Diller Enstitüsü

Zaza Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Bingöl Yöresi Zazaca Halk Türküleri

Abdulkerim BOR

121301119

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Nusrettin Bolelli

Bingöl 2014

Tez Onay Sayfası

Yaşayan Diller Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından.....

.....
Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan (imza)
:.....
(Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)

Üye (imza)
:.....
(Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)

Üye (imza)
:.....
(Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)

Üye (imza)
:.....
(Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)

Üye (imza)
:.....
(Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza

.....
Akademik Unvan, Adı Soyadı

Enstitü Müdürü
(Mühür)

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KILMVATE.....	VII
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT.....	IX
ÖNSÖZ.....	X
KISALTMALAR.....	XII
GİRİŞ.....	1
A. Araştırmanın Konusu.....	3
B. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	4
C. Araştırmanın Metodu.....	5
1. FOLKLOR VE SÖZLÜ ZAZA EDEBİYATI.....	7
1.1. Zazaların Yaşadığı ve Zazaca'nın Konuşulduğu Coğrafya.....	9
1.2. Kırd, Kirmanc, Dımılı ve Zaza Kavramları.....	13
1.3. Zaza Türkülerinin Dillendirildiği Kentlerden Biri: Bingöl.....	14
Birinci Bölüm	
2. TÜRKÜ.....	17
2.1. Kavram.....	17
2.1.1. Lawık-Kılam-Deyiri Kavramları.....	18
2.1.2. Stran.....	20
2.1.3. Luri-Şiwari.....	21
2.2. Şekil ve ahenk.....	23
2.3. Sınıflandırma.....	27
2.4. Zazaca Türküler Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	30
2.5. Türkülerin Seslendirildiği Ortamlar.....	31

2.6. Kullanılan Enstrümanlar.....	32
-----------------------------------	----

İkinci Bölüm

3. ÖNEMLİ BAZI YEREL SES SANATÇILARI.....	35
---	----

3.1. Rençber Aziz (Aziz Berdibek).....	40
---	----

3.2. Sait Altun.....	43
----------------------	----

3.3. Avni Polat.....	44
----------------------	----

3.4. Servet Kocakaya.....	46
---------------------------	----

3.5. Ayhan Barasi.....	47
------------------------	----

3.6. Yakup Koçak.....	48
-----------------------	----

Üçüncü Bölüm

4. BİNGÖL YÖRESİ ZAZACA HALK TÜRKÜLERİ

4.1. Düğün-Halay Türküleri (Lawiki veyvı u govend).....	50
---	----

4.1.1. Awkê Kaşun.....	51
------------------------	----

4.1.2. De mi ri vaj.....	51
--------------------------	----

4.1.3. İslo Dilo.....	52
-----------------------	----

4.1.4. İslo Dilo (versiyon 2).....	52
------------------------------------	----

4.1.5. Wi Day.....	53
--------------------	----

4.1.6. De Gidi Gidi Xunê Heci.....	54
------------------------------------	----

4.1.7. De Gidi Gidi Xunê Heci (Versiyon 2).....	55
---	----

4.1.8. ‘Eyş.....	56
------------------	----

4.1.9. Day Vun.....	57
---------------------	----

4.1.10. Fatıma.....	58
---------------------	----

4.1.11. Fatıma (Versiyon 2).....	59
----------------------------------	----

4.1.12. Selimo.....	60
---------------------	----

4.1.13. Selimo (Versiyon 2).....	61
----------------------------------	----

4.1.14. Selimo (Versiyon 3).....	62
4.1.15. Hewar Şuno.....	63
4.1.16. Ha Ha Ninna.....	64
4.1.17. Ha Ha Ninna (Versiyon 2).....	64
4.1.18. Nazê Mî.....	65
4.1.19. Day Luri.....	66
4.1.20. Sıda Çımsiya.....	68
4.1.21. Zırav.....	68
4.1.22. Zırav (Versiyon 2).....	69
4.1.23. Day Bego Vuno.....	70
4.1.24. Day Bego Vuno (Versiyon 2).....	70
4.1.25. Xatê Nina.....	71
4.1.26. Ziracay Boruna mi.....	72
4.1.27. Dayê Nigeno.....	74
4.1.28. Ninnayê.....	75
4.1.29. Ninnayê (Versiyon 2).....	76
4.1.30. Zırav (Versiyon 3).....	77
4.1.31. Heval.....	77
4.1.32. Tifing mi, mi dest teqa.....	78
4.1.33. Esmerê.....	79
4.1.34. Vuno.....	80
4.1.35. Dedkêna.....	81
4.1.36. Emê.....	82
4.2. Aşk-Ayrılık Türküleri (Lawiki zêr-cerabiyayış ser umêy vatış).....	83
4.2.1. Dîlo Dîlo.....	83

4.2.2. Ina Kênek Kumcara Wa.....	84
4.2.3. Ez Niweşa, Tı Senina.....	85
4.2.4. Xubê.....	86
4.2.5. Dayê Yo Kêynek.....	87
4.2.6. Pirdê Pali.....	87
4.2.7. Emo.....	88
4.2.8. Lêro lurî.....	89
4.2.9. Ez terki tu nikenu.....	90
4.2.10. Pakîza.....	91
4.2.11. Zerec.....	94
4.2.12. Wikê.....	94
4.2.13. Lê Lê Delal.....	96
4.2.14. Aşm Vecîyaya Aşma Zerde.....	97
4.2.15. Sera Şına.....	98
4.2.16. Lacek Lawo.....	99
4.2.17. Mîrê Palî.....	100
4.2.18. Şuno.....	101
4.2.19. Ax Lımın Dayê.....	101
4.2.20. Kuey ma.....	102
4.2.21. Naver wiko.....	102
4.2.22. Heval Bermena.....	103
4.2.23. Zerac.....	104
4.2.24. Ay lemin.....	105
4.2.25. Warê Heydêr.....	105
4.2.26. Rîyê Veruêj Rîyo Rašto.....	106

4.2.27. Ez Aşıqa.....	107
4.2.28. Delal Qırbun.....	108
4.2.29. Melek.....	108
4.2.30. Kênay Şar.....	109
4.2.31. Qeregualo Sera Sero.....	109
4.3 Gurbet-Vatan Hasreti Türküleri (Lawiki hesrêt wılat u ğurbeti ser umêy vatış)110	
4.3.1. ‘Ezo Bıra.....	111
4.3.2. ‘Ezo Bıra (Versiyon 2).....	112
4.3.3. Ez Nıweşa.....	113
4.3.4. Bı Wıсар, Dayê Bı Wıсар.....	114
4.3.5. Lawiko Lawo.....	115
4.3.6. Meberm Dayê.....	116
4.3.7. Wêy ‘Ezo Wêy ‘Ezizo.....	116
4.3.8. Hê wax lawo.....	118
4.3.9. Ez Xêriba Xêribê Di.....	118
4.3.10. Lê Lê Dayê.....	119
4.4. Ölüm-Öldürme Üzerine Yazılmış Türküler (Lawiki merg u kıştış ser umêy vatış).....	120
4.4.1. Şuno Şuno.....	120
4.4.2. Şuno Şuno (Versiyon 2).....	122
4.4.3. Şuno Şuno (Versiyon 3).....	123
4.4.4. Bırawo.....	124
4.4.5. Warê Hesar.....	125
4.4.6. Dezawo.....	125
4.4.7. Dezawo (Versiyon 2).....	127
4.4.8. Dezawo (Versiyon 3).....	128

4.4.9. ‘Eli Bıra.....	128
4.4.10. Hewar Şuno.....	129
4.4.11. Cumay mı.....	130
4.5. Akraba-Komşular Üzerine Yazılan Türküler (Lawiki merdımun u cirunun ser umêy vatış).....	130
4.5.1. Xalkêyna.....	130
4.5.2. Wıso Wıso Wırıs o.....	131
4.5.3. Ay Dıla Mın.....	132
4.6. Şeyhleri, Hocaları, Siyasileri, Düzeni Taşlayan Türküler (Lawiki şêx, malla u siyasiyun ser umêy vatış).....	133
4.6.1. Way Way Ninna.....	133
4.6.2. Lori Lori.....	135
4.6.3. Şêx u Mela.....	136
4.6.4. Pıro De.....	137
4.6.5. Çıra.....	138
4.7. Hayvanları Konu Edinen Türküler (Lawiki dıwarun ser vajiyê).....	140
4.7.1. Kış Kış Kergê.....	140
4.8. Kurmanci Olarak (Kurmancca) Söylediğimiz Türküler (Lawiki ma yi zuni Kurmanci’dı vajiyêni).....	141
4.8.1. Bingol Şewti.....	142
4.8.2. Nazewcim.....	143
4.8.3. Welatê me Kurdistan e.....	144
4.8.4. Lo Halê Mın.....	144
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	146
SÖZLÜK.....	149
KAYNAKÇA.....	151

KILMVATE

Zazaki Lawiki Şar i Mıntıqê Çolig

Abdulkerim BOR

Ina xevat, Çolig dı Zazaki lawıkun (deyiri-kılam) şar i ser umêya vıraştış. Lawik-deyiri Çolig diyê ariye u himê yew ca. Çekuyê “türkü” Zazaki dı sêni yenu telaffuz kerdiş u herındê in çeku dı çita şuxulyen inê ser vındertu. Lawik Çolig’i Zazaki hetê şekl-aheng ra himê analiz kerdiş, çıtay ser vajiyê se inê gueri yew qategori dı ca diyo cı.

Rê rê zi çend hususun ser lawiki Tırki u lawiki Zazaki niyê tiyevera. Deyirbaz, lawikbêj u stranbêjê Çolig menşur kumi, derheqê xeyatê inun ser me‘lumat diyo ariye u himê sınaşnayış.

Lawik, yew letê edebiyatê fekki’yi u kulturê yew millet dı lawik yew cayo muhim gêni. Lawikig fek ra fek xu çarnê u himê hettu in ruej, ca ra ca çeku yin bedilyê, rê rê zi yew lawik yonê yo qêydi, zêwna yew versiyon dı umêya vatış. Ina xewat dı in versiyonu binun zi ca diyo cı.

Çekuyi Muhim: Lawik, Çolig, Zazaki, deyirbaz, edebiyatê fekki, versiyon.

ÖZET

Bingöl Yöresi Zazaca Halk Türküleri

Abdulkerim BOR

Bu çalışma, Bingöl yöresi Zazaca halk türküleri üzerine yapılmıştır. Yöre türküleri derlenerek bir araya getirilmiştir. Türkü kavramının Zazaca karşılığı olan sözcükler üzerinde durulmuştur. Bingöl yöresi Zazaca türküleri, şekil-ahenk açısından analiz edilmiş, işledikleri konuya göre sınıflandırılmışlardır.

Yer yer Türkçe ve Zazaca türkülerin özellikleri karşılaştırılmıştır. Bu yörenin türkülerini seslendiren önemli bazı ozan ve türkücüler (deyirbaz, lawıkbêj, stranbêj) tanıtılmıştır.

Türküler sözlü edebiyatın bir parçası olup, bir halkın kültürü için önem arz ederler. Ağızdan ağza aktararak günümüze ulaşan türkülerin yer yer sözleri değişip, aynı türkünün farklı versiyonları ortaya çıkabilmektedir. Bu çalışmada türkülerin var olan farklı versiyonları da verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkü, Bingöl yöresi, Zazaca, türkücü, sözlü edebiyat, versiyon.

ABSTRACT

The Zazaki Folk Songs of Bingöl

Abdulkerim BOR

This study is about the folk songs sung around Bingöl. The folk songs are compiled and collected. The words meaning ‘folk song’ in Zazaki are accented. The folk songs of Bingöl are analysed in terms of form and coherence and they are categorised according to their themes.

We have compared the Zazaki and Turkish songs. Some significant folk singers and bards (deyirbaz, lawıkbêj, stranbêj) are introduced.

Folk songs are part of oral literature and they are important for the culture of people. The lyrics of the folk tales are sometimes changed, thus they may have different versions. This study also covers the different versions of the folk songs.

Key Words: Folk songs, Bingöl, Zazaki, folk singers, oral literature, version

ÖNSÖZ

Bir dilin, bir kültürün yaşaması, gelişmesi ve varlığını sürdürmesi için sözlü edebiyat ürünlerinin (türkü-şarkı, masal, destan, şiir, hikâye, atasözü, fıkra, mani, bilmece vb.) varlığı, bunların derlenmesi ve yeni kuşaklara aktarılması son derece önemlidir. Bir folklor bileşeni olan türküler; diğer ‘Halk Edebiyatı’ ürünlerinde olduğu gibi bir toplumun geçmiş mirasını, birikimini gün yüzüne çıkarırlar. Sözlü bir gelenekten gelen Zaza Halk Edebiyatı’nın mihenk taşlarından birini de kuşkusuz muhtevasında barındırdığı türküler oluşturur. Bu kültürel zenginliği görünür kılmak mevcut türkülerin bir araya toplanması ve yazı diline aktarılmalarıyla mümkün olacaktır. Bu çalışma da Bingöl’de seslendirilen Zazaca türküler üzerine yapılmıştır.

Araştırma yöntemi olarak öncelikle Zazaca yayınlanan çeşitli kitap veya dergilerde çıkan Zazaca türküler ve ilgili yazılar incelenmiştir. Daha sonra yöre türkülerini iyi bilen bazı yerel ses sanatçısı ve yaşça olgun kaynak kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Yöre Türkülerinin seslendirildiği eski kaset ve ses kayıtları tarafımdan dinlenilerek, bu türkülerin, deyrilerin sözleri yazıya aktarılmıştır. Ayrıca alanyazın-internet taraması yapılarak konuyla alakalı çeşitli makaleler incelenmiştir.

Çalışma; sırasıyla içindekiler, Zazaca, Türkçe ve İngilizce özet, önsöz, kısaltmalar, giriş, üç ana bölüm, sonuç, sözlük ve kaynakça’dan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, amacı, önemi ve kapsamı hakkında bilgiler verilmiştir. Ardından Zazaca’ya yabancı kişiler için Zaza Sözlü Edebiyatı, Zazaların yaşadığı ve Zazaca’nın konuşulduğu coğrafya, Zazaların hangi kavramlarla anıldıkları ve Bingöl ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde, türkü kavramına ve Zazaca’da bulunduğu karşılıklara (Lawık-Kılam-Deyiri-Stran-Luri-Şiwari) değinilmiş ve bu kavramlar açıklanmıştır, Türküler şekil-ahenk ve sınıflandırma açısından incelenmiştir. Ayrıca Zazaca türküler üzerine yapılan çalışmalara, türkülerin seslendirildiği ortamlara ve kullanılan enstrümanlara değinilmiştir.

İkinci bölümde, Bingöl’de Zazaca türküleri seslendiren, tanınmış, önemli bazı yerel-yöresel ses sanatçıları tanıtılmış, biyografilerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, sözlü edebiyatın önemli bir parçasını oluşturan Bingöl yöresine ait sözlü ve yazılı kaynaklardan alınan türküler; derlenip, irdelenmiş ve işledikleri konuya-temaya göre 8 kategoride sınıflandırılmıştır. Kimi türkünün hikâyesi, açıklaması da altına yapılmıştır. Her türkü metninin altında seslendiricisi, kaynak kişisi veya derleyicisi verilmiştir.

Sonuç bölümünde, ulaşılan Zazaca türkülerin bazı ortak özellikleri belirlenmiş ve sıralanmıştır. Sözlük kısmında Zaza diline ait ve çalışmada sık kullanılan birtakım kelimeler anlamları ile verilmiştir.

Çalışma esnasında gösterdikleri yoğun ilgi, yaptıkları önemli danışmanlık ve yönlendirmelerden dolayı Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Müdürü ve danışman hocam Doç. Dr. Nusrettin Bolelli’ye, Doç. Dr. Mustafa Kırkız’a, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Kayıntı’ya ve Arş. Gör. Metin Çiftçi’ye çok teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Yine önemli katkılarından dolayı Seyidhan Kurij, Avni Polat, Ayhan Barası, Yakup Koçak, Saime Bor ve Gürci Bayar’a teşekkür etmeyi borç bilirim. Ayrıca Zazaca’ya verdiği kıymet ve yaptığı önemli katkılardan ötürü Bingöl Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Gıyasettin Baydaş’a şükranlarımı arz ederim.

Çalışmanın yararlı olması dileğiyle...

Abdulkerim BOR

Ağustos 2014

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
c.	: Cilt
haz.	: Yayına hazırlayan
Prof. Dr.	: Profesör doktor
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
v.dğr.	: Ve diğerleri
vb.	: Ve benzeri
yk. bk.	: Yukarıya bakınız

GİRİŞ

İnsan duygu, düşünce, hayal ve arzularını anlatmak, diğer insanlarla iletişim kurmak/konuşmak, bildiklerini bir başkasına öğretmek için bir araca gereksinim duyar. İşte insanın bütün bu ihtiyaçlarını giderebilecek yegâne ve en etkili araç hiç kuşku yok ki dildir. Bir toplumun bütün örf, âdet, gelenek ve göreneklerini; kısaca kültürlerini meydana getiren norm, değer, inanç ve sembollerini kendilerinden sonraki nesillere aktarabilecekleri en önemli kanal anadili temelinde zenginlik bulan ve bunları sonraki kuşaklara aktarma işlevi gören folklor ürünleridir. Bu nedenle her ulus; tarih boyunca kendi sözlü-yazılı, maddi-manevi folklor ürünlerini buldukları çağ içerisinde tespit etmek, korumak ve kendilerinden sonra gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarmak için büyük çaba harcamıştır.

Yukarıda önemine değinilen folklor ürünlerinin en kolay ve en eğlenceli şekilde nesiller arası sözlü aktarımı yapılabilen dallarından biridir türküler.

“Türküler, çağın ruhunu geçmişin bilgelikleriyle birleştiren, zengin bir anlatıma sahiptir. Geçmişin bilgelikle dolu sırlarını ataların sembolik söylemi ile günümüze taşıyan türküler, bize kendimiz olma ve kendilik değerlerimize sahip çıkmayı öğütler. Toplumsal anlamda bizi yitip gitmek ve ötekileşmekten koruyan türküler, yaşanan toplumsal çöküşleri de belleğinde barındırır. Bireysel ölümleri, toplumsal tinde canlı tutan türküler, ait olduğu dilin ve toplumun hafızasıdır...”¹

Çalışma konusu belirlenirken türkülerin bir dili canlı tutma, o dil ve kültürdeki önem arz eden değerlerin korunmasını sağlama ve ötekileşmeyi engelleyen özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Zira Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) 21 Şubat Dünya Anadili günü öncesinde yayımladığı "Tehlike Altındaki Diller Atlası"na göre, Türkiye'de 15 dil tehlike altında. Bu diller arasında “Güvensiz durumda olanlar “ kategorisinde Zazaca'nın da olduğu açıkça görülmektedir. Bundan ötürüdür ki Zaza Halk Edebiyatı çalışmalarına

¹ Veysel Şahin, “Kültürel Bellek Mekânı Olarak Türküler”, *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri*, Es Ofset Matbaa, Sivas 2013, s. 103-113.

katkı sunacak bir folklor ürünü olarak “Bingöl Yöresi Zazaca Halk Türküleri” seçilmiştir.

Bingöl merkezi Zazaca'nın en yalın ve yoğun konuşulduğu kentlerden olmasına karşın bu ilde söylenilegelen Zazaca halk türkülerinin sözlerinin unutulmak gibi bir tehlikeyle karşı karşıya olması ve türkü sözlerinin yöreden yöreye değiştirilmesi, Zazaca türkülere olan eski ilginin azalması, türkülerin sözlerinde bir standart oluşturulamaması, Bingöl'de söylenilen Zazaca türkülerin sözlerinin derlendiği kaynak bir eserin bulunmayışı, düğün-nişan gibi eğlencelerde seslendirilen Zazaca türkülerin yarım yamalak ve yanlış sözlerle seslendirilmesi, sözlü kültürün devamlılığı için önem arz eden Zazaca türkülerin çocuklara öğretilmeyişi gibi nedenler bu konunun mühim ve üzerinde durulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Elbetteki Bingöl ilinin bütün Zazaca türkülerini derlemek mümkün olmayacaktır. Bundan dolayı çalışma Bingöl merkez ve merkeze bağlı köylerinde seslendirilen türkülerle sınırlandırılmıştır. Lakin derlenen bu türkülerin diğer ilçelerde de seslendiriliyor olmaları son derece olağandır. Sözlü gelenekten beslenen halk ürünleri toplumun ortak değerleri olduklarından belirli bir yöre veya mıntıkayla sınırlandırmak mümkün olmayacaktır.

Çalışmanın yapıldığı Bingöl ili tüm olumsuzluklara rağmen halâ düğün, nişan, kına, sünnet vb. çeşitli eğlencelerde seslendirilen çok sayıda Zazaca türküyü bünyesinde barındırmaktadır. Zazaca türkü söyleme ve yakma geleneği yaşatılmakta, sosyal yaşamda sevinçlere, keder ve heyecanlara bu türküler eşlik etmektedir.

Özellikle türkülerin seçilmesindeki bir diğer unsur Bingöllü oluşumdan ötürü çocukluğundan beri süregelen çok sayıda düğün ve nişan gibi eğlencelere katılmış, buralarda seslendirilen Zazaca türkülerine karşı bir kulak aşinalığının oluşmuş olmasıdır. Bu gibi törenlerde kimi zaman seslendirilen türkülere eşlik etmiş ve çeşitli gözlemlerde bulunmamdır. Öğrendiğimiz bu türküler kimi zaman evde, işte, cadde ve sokaklarda seslendirilmiştir. Bu birikimden dolayı çoğu Zazaca türkünün sözleri tarafımdan bilinmektedir. Yöre kültürünü iyi tanımam veri toplamada ve derlemelerde büyük kolaylıklar sağlamıştır.

Yalnızca Zazaca üzerine yapılmakta olan folklorik çalışmalar henüz yeni olduğundan, bu çalışmada da bazı eserlerin türkü-şarkı ayrımını yapmak, böyle bir sınıflamaya gitmek, buna karar vermek gibi bir problemle karşılaşmıştır. Zaten bu aşamada bu ayrımı yapmak oldukça güç olacaktır. Öncelikle mümkün olduğunca fazla sayıda eseri derlemeye, bir araya getirmeye çalışılmıştır.

Bingöl coğrafyasında çok sayıda yerel halk sanatçısı (deyirbaz, lawıkbêj, stranbêj, dengbêj vb.) yetişmesine karşın, bu sanatçıların seslendirdiği Zazaca türkülerin derlendiği bir kaynağın bulunmayışı önemli bir eksiklik olarak görülmüştür. Yerel sanatçıların seslendirdiği çok sayıda Zazaca türkü kâğıtla, yazıyla tanışmadan yok olup gitmiştir. Oysa türküler; gerek sözleri, gerekse ezgileriyle seslendirildiği dilin özelliklerini yansıtan, örtük (gizil) öğrenme yoluyla farkında olmadan o dilin konuşurlarına dildeki yalınlığı, basit uyak kalıplarının yarattığı ahenki fark ettiren ve öz kültürün temelini oluşturan, sağlamlaştıran önemli folklor ürünleridir.

A. Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde yaşayan ve bu bölgeye yüzyıllar önce yerleşen Zazaların (Dımılı / Kırd) büyük çoğunlukta olduğu kentlerden olan Bingöl'ün merkez ve çevre köylerinde söylenilegelen Zazaca yöresel türkülerdir. Çünkü bir dilin güncelliğini koruması ve günlük yaşam içerisinde farkında olarak ya da olmayarak belleklerde yer edinmesi için türküler ya da Zazaca ifade edilirse lawık-kılam-deyiriler, inkâr edilemeyecek kadar mühim bir konuma sahip halk edebiyatı ürünleridir.

“ ‘Eziz lawikun vun lawık wêş i Vêng ‘Ezi umo zafin gueşi ‘Eziz laj Filit Dorêşi Wêy ‘Ezo, wêy ‘Ezizo! Niye pis o niye temiz o.”	“ Aziz türküler söyler, türküler güzeldir Birçok kişi Aziz’in sesini işitmiştir Aziz, Filit Doreş’in oğludur O benim, o Aziz’dir ! Ne kirlidir, ne de temizdir.”
--	--

Rençber Aziz (M. Hanefi Berdibek)

Türküler, onları seslendiren sanatçıların dilinde hayat bulur. Bazı türküler, o türküyü seslendiren sanatçıyla özdeşleşir ve yer edinir. Bundan dolayı çalışma içerisinde Bingöl yöresinin yaşamış veya halen yaşayan bilindik bazı önemli yerel ses sanatçılarının kısa yaşam öykülerine ve icra ettikleri sanatın Zaza dilinde hangi kavramlarla (deyirbaz, lawıkbêj, stranbêj, dengbêj vb.) anıldığı hususuna da yer verilmesi gerekli görülmüştür. Bu aynı zamanda Zaza kültür ve folklorüne yapmış oldukları katkıdan dolayı, bu sanatçılara yapılan bir teşekkür mahiyetinde olacaktır.

Ayrıca Zaza ve Kurmanc müzik kültüründe önemli bir gelenek olan Dengbêjlik geleneğine de çalışmanın ana konusu olmadığından kısaca değinilmiştir.

Daha çok sözlü edebiyat geleneğiyle nesilden nesile aktararak varlığını günümüze dek sürdüren Zazaca türküler-şarkılar; kültürel birikimin belleklerde yer edinmesi, korunması ve devamlılığının sağlanması açısından gerek Bingöl, gerekse Zaza toplumu için son derece önem arz eder.

B. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Zazaca'nın kalem ve kâğıtla tanışma süreci çok geç gerçekleştiğinden, haliyle bu dile ait sözlü halk ürünlerinin derlenmesinde ciddi eksiklikler olmuştur. Bundan ötürüdür ki Zazaca türkülerin, şarkıların mısraları çoğunlukla ya unutulmuş ya da orijinal hallerini yitirerek çeşitli değişikliklere maruz kalmıştır.

Hâlbuki ünlü Türk şairlerinden Bedri Rahmi Eyüboğlu "*Türküler Dolusu*" adlı şiirinde türkülerin önemini şöyle ifade etmiştir:

“Ah bu türküler
Türkülerimiz
Ana sütü gibi candan
Ana sütü gibi temiz
Türkülerde tüter dağ dağ, yayla yayla
Köyümüz, köylümüz, memleketimiz.
Ah bu türküler, köy türküleri
Dilimizin tuzu biberi

Memleket ahvalini onlardan sor
Kitaplarda değil, türkülerde ara Yemen’i
leni, kalanı, gidip gelmeyi...
Ben türkülerden aldım haberi.
Ah bu türküler, köy türküleri
Mis gibi insan kokar mis gibi toprak”²

İşte bu araştırmamın amacı kısaca, Zaza halk edebiyatına katkı sunabilecek Bingöl yöresindeki türkülerin tespiti, kayıt altına alınması ve bundan sonraki nesillere ulaştırılması niyetidir. Bilinir ki musiki kültürü gelişmiş toplumlar uygarlığa, medeniyete giden yolda daha hızlı bir gelişme sergilemiş ve modern dünyaya çok daha hızlı ayak uydurmuşlardır.

C. Araştırmanın Metodu

Bu araştırma, nitel veri toplama yöntemlerinden görüşme, gözlem ve kaynak taraması yöntemleri doğrultusunda yapılmıştır. Bu çerçevede öncelikle çalışmaya kaynaklık edecek malzemeyi tespit etmek gayesiyle Bingöl (Çapakçur/olig/Çewlik) merkez ve evre köylerinde söylenilegelen Zazaca türküleri (lawık, kılam, deyiri) edinilen kaynak kitap, dergi, kaset, ses kayıtları, internet vb. yazılı-sözlü argümanları araştırarak işe başlanılmıştır. Çalışmada yer alan verilerin bir kısmı da kaynak şahışlarla yapılan görüşmeler neticesinde yapılan kayıtlarla doğrudan alınmıştır.

Zazaca alanında önemli incelemelerde bulunan Vate Yayın Grubu’nun ıkarımış olduğu “Vate” dergisinden ve “ıra”, “Kormışkan”, “ıme”, “şewıla” gibi birkaç dergiden daha istifade edilmiştir. Çünkü bu dergilerde Zazaca yazılmış kimi türküler yayınlanma olanağı bulmuştur. Yine 1990’dan beri Zazaca türküler üzerine çalışmalarda bulunan araştırmacı-yazar Seyidxan Kurij’dan önemli katkılar

² İsmail Parlatur, *Güzel Yazılan şiirler*, TDK Yayınları, Ankara 2003, s. 114-116.

alınmıştır. Yazar, “*Wayê Hot Birayûn*”³ adlı eserinde 23 Zazaca türküyeye (lawık-deyiri) yer vermiştir.

Bununla birlikte Zazaca’yı iyi bilen şahıslarla görüşmelerde bulunarak belleklerinde kalan türkülerini kaydederek, not ederek Bingöl yöresinde kullanılan Zazaca şivesiyle yazı diline aktarmaya hassasiyet gösterilmiştir. Yörede tanınan; fakat hayatta olmayan yerel sanatçıların seslendirdiği türküler ve yaşamları hakkında kaynaklardan, yakınlarından bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Kaynak şahıs olarak seçilen kişilerin, türkülerini iyi bilen kişiler olmasına dikkat edilmiştir. Kaynak şahısların bazılarının türkülerin sözlerini unutmuş olmaları, çekinmeleri, türküyeyi söylemek istememeleri, bu kişileri tespit etmek, ulaşmak karşılaşılan güçlükler olmuştur.

Bingöl’ün büyük köyleri olan Az (Üç yaka), Parmuk (Çavuşlar), Şarge (Yolçatı), Miyalan (Gökdere), Musyan (Yamaç), Tarbasan (Sarıçiçek), Kur gibi köylerde seslendirilen ortak türkülerin farklı aktarımlarına da ulaşmaya çalışılmıştır.

Çalışmalar sonucunda 36 tane düğün-halay türküsü, 31 tane aşk-ayrılık türküsü, 10 tane gurbet-vatan hasreti türküsü, 11 tane ölüm-öldürme hadisesi üzerine yazılmış türküyeyi, 3 tane akraba-komşuları konu edinen türküyeyi, 5 tane hoca-şeyhleri taşıyan türküyeyi, 1 tane hayvanları konu edinen türküyeyi ve 4 tane Kurmanci olarak seslendirilen türküyeyi olmak üzere toplam 101 adet türküyeyi derlenmiş ve işledikleri konulara göre sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. 16 tane türküyeyi tarafımdan kaynak kişilerden veya dinlenen ses kasetlerince derlenerek, Zaza alfabesiyle yazıya geçirilmiştir.

Türkülerin bazıları anonim olduğundan ilk söyleyeni belli değildir. Diğer türkülerini seslendiren, derleyen, kaynak kişi adları türküyeyi altına yazılmıştır. Hikâyesi olan bazı türküler için açıklamalarda bulunulmuştur. İki türküyeyi birer kelimesine müstehcen ve sakıncalı olmaları hasebiyle müdahale edilmiştir.

³ Seyidxan Kurij, *Wayê Hot Birayûn: Sanikan û Deyiranê Çewligi ra*, Arya Yayınları, İstanbul 2002.

Halk edebiyatı ürünlerinde bir eserin pek çok varyantı bulunabilir. Aynı eser, farklı bölgelerde değişik varyantlarıyla söylenebilir veya derlenebilir. Genellikle bu varyantlarda ana konu sabit kalırken motiflerde değişiklikler gözlemlenir...⁴ Sözlü geleneğin etkisiyle bazı Zazaca türkülerin farklı varyantları/versiyonları da oluşmuştur. Bu farklı versiyonların da olduğu gibi aktarılmasına çalışılmıştır. Türkülerin yazıya aktarımında ağız özelliklerine de dikkat edilmiştir.

Çoğu türkü zaten anne, baba, eş-dost, dede ve ninelerimizin dilinden hiç düşmeyen ve bu şekilde hayat bulan eserlerdir.

1. FOLKLOR VE SÖZLÜ ZAZA EDEBİYATI

Bingöl Yöresi Zazaca Halk Türküleri’ni konu edinen bu çalışma hem Zaza diline hem de muhtevası itibarıyla Zaza folkloruna katkıda bulunmak amacıyla yapılmıştır. Zira türküler konu itibarıyla bir folklor ürünü olup; halkın ortak yaşayış, duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri açısından Zaza kültürünün korunması ve güncelliğini sürdürmesi açısından önemli işlevlere sahiptir.

Folklor kavramı bir topluluğun ya da belirli bir bölge halkının maddi, manevi kültür ürünlerinin tümünü kapsar. İngilizce “folklore” olan bu kavram “folk” (halk), “lore” (bilim, bilgi) anlamına gelen sözcüklerden oluşur. Folklor teriminin isim babası ve bu terimi ilk kullanan kişinin İngiliz araştırmacı William John Thoms olduğu kabul edilir. W. J. Thoms folklor sözcüğünü 22 Ağustos 1846 yılında Londra’da yayımlanan “Athenaeum” adlı dergide yazdığı bir makalede kullanmıştır. Fakat Nevzat Gözaydın “Yine Folklor Üzerine”⁵ adlı yazısında folklor sözcüğünün Almanca karşılığı olan “volkskunde” teriminin ilk olarak 1782 yılında kullanıldığını belirtmiştir. Günümüzde bir bilim dalı niteliği kazanan folklorün, “Standart Dictionary of Folklore” adlı sözlükte 21 adet tanımına yer verilmiştir.

⁴ Mustafa Yiğitoğlu, ” Farklı Seslendirilen Bazı Şarkı ve Türküler”, *International Journal of Social Science*, Winter 2011, s. 5.

⁵ Nevzat Gözaydın, “Yine Folklor Üzerine”, *Türk Dili*, sy. 486, 1992.

Türkçe’de folklor “halkbilimi”, “halkiyat”, “hikmet-i avam”, “budunbilim” gibi şekillerde karşılık bularak kullanılmıştır. Türkiye’de bu kavramı “halkiyat” olarak ilk kullanan kişi Ziya Gökalp’tir. Bir yıl sonra aynı kavramı İkdam gazetesinde yazdığı “Yeni Bir İlim: Halkiyat Folk-lore” adlı makalesiyle Fuat Köprülü⁶ kullanmıştır. 1914 yılında Peyam gazetesinde yayınlanan “Folklor, Folk-Lore” adlı yazısında Rıza Tevfik⁷, folklore karşılık olarak “Hikmet-i avam” sözcüğünü ilk kullanan kişi olmuştur.

Folklor; bir toplumun oyunlarını, törelerini, atasözlerini, deyimlerini, destanlarını, efsanelerini, mitlerini, masallarını, tekerlemelerini, ninnilerini, bilmecelelerini, manilerini, inançlarını, halk oyunlarını, düğünlerini, giyimlerini, ağıtlarını ve elbetteki türkülerini kapsayan geniş bir alandır. Görüldüğü üzere yazı alanında ilerlemiş toplumlar bu alandaki çalışmalara 1-2 asır önce yoğunlaşmış ve bu alanda bilimsel faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Zazaca, yazılı alandaki serüveni geç başlayan bölgesel bir dil olduğundan, folklorik ürünlerini derlemede ve bunları yazıya aktarmada hayli gecikmiş ve Zaza Sözlü Edebiyatı alanındaki çalışmalara ancak 20. yüzyılın son çeyreğinde başlanılabilmektedir. Yazı dilinin noksanlığından ötürü Zaza dilinde sözlü folklor ürünleri ezber yoluyla belleklerde tutulmuş ve yine yeni kuşaklara sözlü aktarımlarla iletilmiştir.

Sözlü Zaza Edebiyatı, her ne kadar efsane ve destanlar açısından bünyesinde fazla bir zenginlik barındırmasa da; atasözleri (vateyi verinun), masal (vıstunık), ninni (luri), ağıt (egide), bilmece (çıbenoki), deyim ve türküler (lawık, kılam, deyiri) açısından oldukça varlıklı ve zengin bir sözlü geleneğe sahiptir.

Sözlü edebiyat geleneğinin önemli bir unsuru olan türküler; bir toplumun ortak sevinçlerini, ortak acılarını, heyecanlarını, duygularını dile getirmek ve toplumsal birliği-duygudaşlığı pekiştirmesi açısından son derece önemlidir. Sadece Bingöl

⁶ Fuat Köprülü, “Yeni Bir İlim: Halkiyat Folk-Lore”, *İkdam Gazetesi*, sy. 6091, İstanbul 1914.

⁷ Rıza Tevfik, “Folklor, Folk-Lore”, *Peyam Gazetesi*, sy.20, İstanbul 5 Mart 1914.

yöresinde dillendirilen ve ulaşılabildiği kadar derlenen Zazaca türküleri konu edinen bu eser, Zaza folklorünün ve sözlü geleneğinin sadece türküler özelinde bünyesinde barındırdığı zenginliğin bir delilidir.

Halk türküleri var oldukları kent kültüründe benimsedikçe, dillendirildikçe o kültürün malı ve o coğrafyanın aynası olurlar. Bu çalışma “Zaza” halk türkülerini konu edindiğinden Zazaların yaşadığı coğrafya, kendilerini nasıl isimlendirdikleri ve türkülerin derlendiği yöre itibarıyla “Bingöl” ilini tanımak yararlı olacaktır.

1.1. Zazaların Yaşadığı ve Zazaca’nın Konuşulduğu Coğrafya

Zazaca’nın konuşulduğu bölge şöyle tarif edilebilir;

“Sivas’ın batısından başlayarak Dersim (Dêsım), Erzincan (Erzingan), Gümüşhane’den doğuya Bingöl (Çewlig), Erzurum’un kuzeyi (Çat, Aşkale, Tekman, Hınıs), Varto’dan (Gımgım), Elazığ (Xarpêt) üzeri güneye Diyarbakır, Siverek (Sêwreg), Adıyaman (Semsur) illerine kadar uzanan bir alanı kapsamaktadır. Ayrıca Malatya (Pötürge ve Arapkir), Mardin (Sason), Mutki, Sarız (Kayseri), Selim (Kars), Göle (Arhadan), Aksaray illerinin bazı köylerinde ve de İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin gibi metropollerde de konuşulmakta. Almanya’da 150.000 ile 200.000 arası Zaza yaşadığı düşünülüyor.”⁸

⁸Mesut Keskin, “Zazaca Dil Kursu” (Kuzey Zazacası, Pülümür ağzı), <http://zazaki.de/turkce/ZazacaDilKursu-I.pdf>, (Erişim tarihi: 17 Kasım 2013).

Zazaca dil alanının ana yerleşim yeri⁹

Yine farklı bazı kaynaklar da referans alınacak olunursa Zazaca'nın aşağı yukarı Türkiye'nin 16 vilayetinde yaşama alanı bulunduğu görülmektedir. Bingöl, Tunceli, Elazığ, Diyarbakır ve Şanlıurfa (Siverek) gibi vilayetlerde Zazaca anadili olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Zazaca'nın konuşulduğu coğrafya ve kentler:

1. **Tunceli** (Merkez ve diğer bütün ilçelerde)
2. **Bingöl** (Merkez, Genç, Solhan, Yayladere ilçelerinde)
3. **Elazığ** (Merkez, Karakoçan, Maden, Arıcak, Palu, Kovancılar, Sivrice, Alacakaya ilçeleri)
4. **Diyarbakır** (Kuzey ve batı bölgeleri; Çermik, Çınar, Çüngüş, Dicle, Eğil, Ergani, Hani, Hazro, Kocaköy, Kulp, Lice ilçeleri)
5. **Urfa** (Siverek, Hilvan ilçeleri)
6. **Muş** (Varto ilçesi)
7. **Sivas** (Zara, Ulaş, Kangal ilçeleri)
8. **Adıyaman** (Gerger ilçesi)
9. **Erzincan** (Merkez, Tercan, Çayırlı, Refahiye ve yer yer diğer ilçelerde)

⁹ <http://zazaki.de/turkce/ZazacaDilKursu-I.pdf>, (Erişim tarihi: 17 Kasım 2013).

10. **Batman** (Sason)
11. **Bitlis** (Mutki, Tatvan)
12. **Malatya** (doğu bölgesi Pütürge, Arapgir)
13. **Ardahan** (Göle'nin iki köyünde)
14. **Aksaray** (Ekecik bölgesinde 39 köyde)
15. **Erzurum** (Hınıs, Tekman, Aşkale, Çat ve yer yer diğer ilçelerinde)¹⁰
16. **Siirt** (Baykan)

Belirtilmesi gereken önemli bir husus da şudur ki, Zazaca henüz ölçünlü (standart) bir dil mertebesine ulaşmış değildir. Bu dilin tarihsel süreç içerisinde maruz kaldığı engeller, yasaklar, baskılar vb. badireler ölçünlü bir yapıya ulaşması için gerekli ortamın oluşumuna izin vermemiştir. Zazaca farklı coğrafyalarda morfolojik-fonetiksel değişikliklerden dolayı farklı ağızlara bölünmüştür. Bu bölünmenin elbette ki belli başlı nedenleri vardır. Yapılan bireysel gözlem ve tespitlere dayanılarak bunlar şöyle sıralanmıştır:

- a) Zazaların yaşadığı coğrafya dağlık ve engebeli bir araziye sahip olduğundan (ki geçmişteki ulaşım araçlarının yetersizliğini de göz önünde bulundurulacak olunursa) aşiret ve toplulukların kendi aralarında ortak ve etkili bir iletişim kuramamaları.
- b) Yeni nesillere okullarda Zazaca ortak bir eğitimin verilmeyişi. (Eş güdümlü eğitimin yoksunluğu)
- c) Geçmiş yıllarda diğer dil ve lehçelere olduğu gibi Zazaca'nın da yasaklanması, baskı ve asimilasyona maruz kalması, kitap, dergi, kaset vb. çıkarılmasına müsaade edilmemesi.
- d) Zazaca'ya ait ulusal bir dil kurumunun-enstitünün bulunmuyişi.
- e) Yazı diline geçişin gecikmesi ve ortak alfabe sorunu.
- f) Ortak gramerde uzlaşa sorunu.

¹⁰ Malmisanij, "Cayê ki Dımilki (Zazaki) Tede Qısey Beno", *Hêvi, Kovara Çandiya Gişti*, Hejmar 2, Gulan 1984, Paris, s. 86-87. - Serdar Öztürk, "Diyarê/Welatê Zazayan", *Rojnameyê Zazaki*, Humare 3, Ocak 2014, s. 5.

- g) Türkçe'nin kullanım zorunluluğu ve baskısından dolayı bu dile ait kelime dağarcığının daralması, günlük sözcüklerle sınırlı kalması.
- h) Türkiye'de yerel-azınlık dillerini korumaya dair yasal bir programın bulunmayışı.
- i) Günlük yaşam içerisinde gerek kamu, gerekse özel kuruluşlarda iletişim ve yazışmalarda Türkçe'yi zorunlu kılan yasal prosedür.
- j) Anne ve babaların aile içerisinde çoğunlukla çocuklarıyla Türkçe konuşmaya başlamaları ve Zazaca'ya gereken hassasiyeti göstermemeleri.

Sonuç olarak Zazaca'nın (Zazaki) üç ağıza ayrıldığı konusunda genel bir ittifak söz konusudur. Fakat bu ağızları isimlendirme konusunda farklı isimlendirmeler yapılabilmektedir. Örneğin; Bingöl Üniversitesi öğretim üyelerinden Abdulaziz Beki¹¹ Zazaca üzerine yaptığı gramer çalışmalarında Zazaca'nın Dicle (Güney), Fırat (Kuzey), Munzur (Dersim) ağızları olmak üzere üç ana ağızdan ibaret olduğunu belirtmiştir. Başka bir kaynakta ise Zazaca'nın ağızları ve konuşulduğu coğrafya şöyle taksim edilmiştir;

1.Kuzey Zazacası: Dersim, Erzincan, Gümüşhane (Kelkit), Varto, Hınıs, Tekman, Çat, Aşkale, Sivas (Koçgiri ve Karabel)

2.Merkez Zazacası: Palu-Bingöl, Hani, Elazığ, Piran (Dicle)

3.Güney Zazacası: Çermik, Siverek, Gerger, Çüngüş¹²

Buradan varılabilecek bir başka çıkarım da şudur ki; bu farklılık inanç bazında da görülmektedir. Kuzey Zazaca'sını konuşan Zazalar çoğunlukla Alevi, Merkez Zazaca'sını konuşanlar çoğunlukla Şafii, Güney Zazaca'sını konuşanlar ise çoğunlukla Hanefi mezhebine mensuptur.

¹¹ Abdulaziz Beki, *Zazaki/ Kırdiki/Dımuli Sarf-Nahvi/Filolojisi*, (basılmamış eser), s. 17-20.

¹² <http://tr.wikipedia.org/wiki/Zazaca#Adland.C4.B1rma>, (Erişim tarihi: 17 Kasım 2013).

Zazaca'nın kullanılan üç ana ağzını gösteren harita¹³

1.2. Kırd, Kırmanc, Dımili ve Zaza Kavramları

Zazalar yöreden yöreye kendilerini ve konuştukları dili farklı şekilde adlandırmışlardır. Bunlar sıralanacak olursa;

- 1) Dımili - Dımilki
- 2) Kırd - Kırdki
- 3) Kırmanc - Kıрманcki
- 4) Zaza – Zazaki

Bingöl, Elazığ, Maden ve Palu civarı (bu bölgedeki Zazalar Şafii inancına mensup) çoğunlukla kendilerini Zaza, dillerini de Zazaca (Zazaki) olarak tanımlamaktadırlar. Tunceli, Erzincan, Yayladere, Yedisu, Kiğı gibi yörelerde yaşayan Zazalar (bunların çoğu Alevi inancına mensup) çoğunlukla kendilerini Kırmanc, dillerini de Kıрманcki olarak adlandırmaktadırlar.

Çermik, Siverek, Gerger gibi mıntikalarda yaşayan Zazalar ise (bu bölgede Hanefi mezhebi ağırlıkta) çoğunlukla kendilerini Dımili, dillerini de Dımilki olarak ifade etmekte. Yine Palu, Bingöl ve Diyarbakır'ın çeşitli kazalarında eskilerin

¹³ http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Zaza_DialectsMap.gif, (Erişim tarihi: 02 Ekim 2013).

kendilerini Zaza'nın yanında Kırd, dillerini de Kırdki olarak ifade ettiğine de rastlarız. Yer yer halen bu tanımlama da kullanılmaktadır. Bu konuda Ziya Gökalp şöyle yazmaktadır: “Zazalar, kendilerine ‘Kırd’ ve Kurmanclara da ‘Kürdasi’ ya da ‘Kırdasi’ diyorlar.”¹⁴

Zaman zaman Zazacayla ilgili olarak “Zuni Ma – Zonê Ma” kavramlarıyla da karşılaşmaktadır. Tabii bu kavram münferit bir tanımlamayı değil, genel olarak bir sahiplenmeyi ifade etmektedir. Bu tanımlamayla ilgili olarak çeşitli analizlerde bulunan Mesut Keskin ise bir makalesinde kendi tespitlerini şöyle ifade etmektedir :

“...Bingöl’ün Kiğı, Adaklı, Karlıova ve Varto, Hınıs, Tekman gibi bölgelerdeki Alevi Zazalar kendilerine *Şarê Ma* “halkımız” veya *Elewi*, dillerine *Zonê Ma* “dilimiz” derken, komşuları olan Sünni Kürtleri (bazen de genel anlamda tüm Sünnileri) *Khurmanc*, Sünni Zazaları *Zaza* veya *Dilmic* olarak tanımlar...”¹⁵

1.3. Zaza Türkülerinin Dillendirildiği Kentlerden Biri: Bingöl

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat bölümünde yer alan Bingöl vilayeti, 38° 27' ve 40°27' doğu boylamlarıyla 41°20' ve 39°54' kuzey enlemleri arasında bulunmaktadır. Bingöl, doğuda Muş, kuzeyde Erzincan ve Erzurum, batıda Tunceli ve Elazığ, güneyde ise Diyarbakır'a komşudur. Kent merkezinin rakımı 1157 metredir.

Günümüzde Bingöl olarak bilinen yerleşim birimi tarih boyunca farklı isimler almıştır. Yöre sırasıyla “Ming-köl”, “Cebel-i cur”, “Çapakçur”, “Sirmanç”, “Çevlik/Çolik” ve son olarak “Bingöl” adlarını almıştır.¹⁶ Çapakçur adı Cumhuriyet döneminde verilmiş olup, kent yerel dillerden Zazaca “Çolig”, Kurmanca “Çewlik” olarak isimlendirilir. Kentte Türkçe dışında en yoğun kullanılan dil Zazaca’dır.

¹⁴ Ziya Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik İncelemeler*, Komal Yayınları, Ankara, 1975, s. 51.

¹⁵ Mesut Keskin, “Zazaca Üzerine Notlar”, <http://zazaki.de/turkce/makaleler/zazacauzerinenotlar.pdf>, (Erişim tarihi: 10 Aralık 2013).

¹⁶ Ercan Çağlayan, *Bingöl (Çapakçur) ve Çevresinde Ermeni-Müslüman İlişkileri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2008, s. 9–11.

İdari yapı: Bingöl ili merkez ilçe dışında Genç, Solhan, Karlıova, Adaklı, Kığı, Yayladere ve Yedisu olmak üzere yedi ilçeye ayrılmıştır. En büyük ilçesi Genç'tir. Rakımı en yüksek ilçe ise Karlıova'dır. Bingöl ilinin 3 ilçesinde (Genç, Solhan, Yayladere) Türkçe dışında yoğunlukla Zazaca, 4 ilçesinde (Karlıova, Adaklı, Kığı, Yedisu) ise yoğunlukla Kurmanca konuşulmaktadır.

Tarih: Yerleşme tarihi M.Ö. 4000–5000 yıllarına kadar inen Bingöl ve çevresi, Urartular, Asurlular, Hititler, Persler, Romalılar, İslam Devleti, Selçuklular ve Osmanlılar gibi pek çok kavim ve devletin hâkimiyet sahası içerisinde kalmıştır.¹⁷ Kent İslam kaynaklarında “Cebel-i Cur” adıyla geçmektedir. Ortaçağ Arap coğrafyacıları Bingöl adını Cebelicur şeklinde vermektedir.¹⁸ Bu kelimenin daha sonraları zamanla “Çapakçur” şeklinde telaffuz edildiği tahmin edilmektedir. Çapakçur akan “temiz su” anlamına gelmektedir. Hz. Ömer zamanında Cebel-i Cur bölgesi Halid bin Velid'in komutanlarında Sultan Kibes tarafından feth edilmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra 1926 yılında Elazığ, 1929 senesinde Muş'a bağlanan Bingöl, 4 Ocak 1936 yılında çıkarılan bir kanunla il haline getirildi. (Kanun no:2885, kabul tarihi:25-12-1935, Resmi Gazete neşir ve ilanı: 4 Ocak 1936, No:3197)

Nüfus: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Malatya Bölge Müdürlüğü 2013 yılı “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi” sonuçlarına göre Bingöl nüfusu, 31 Aralık 2013 tarihi itibarıyla 265 bin 514 kişi iken, kent merkezi nüfusu 99 bin 260 olmuştur. İlçe nüfusları şöyledir: merkez ilçe 143 bin 627. Genç 35 bin 958. Solhan 33 bin 535 Karlıova 32 bin 212, Adaklı 9 bin 445, Kığı 5 bin 500, Yedisu 3 bin 96, Yayladere 2 bin 144.

Turizm: Bingöl ve çevresi, doğal ve kültürel turistik değerler bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Gerçekten de Bingöl ve çevresinin sahip

¹⁷ Hasbi Soylu, “Bingöl İli'nin Turizm Potansiyeli”, *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*. Bingöl Belediyesi Yayınları, Ankara 2011, s. 227.

¹⁸ Mehmet Azimli, “Klasik İslam Tarihlerine Göre, Abbasilerden Osmanlılara Bingöl'ün Siyasi Tarihi”, *I. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl 2007, s. 30.

olduğu doğal turistik değerler arasında “Turnalar Gölü ve Yüzen Adalar”, “Kös Kaplıcası, Bin-Kap. ve içmesi”, “Çır, Şenköy, Kelhaç, Akımlı ve Kalkanlı Çağlayanları”, “Kayak Turizmi” ve Bingöl Dağı’ndan izlenen “Güneşin Doğuşu” en önemli doğal turistik değerlerden bazıları olmakla birlikte, bölge göl turizmi, akarsu turizmi, peribacaları, kanyon ve volkanik yer şekilleri, mağaralar, dağ turizmi, yaylacılık, ekoturizm, tarihi ve kültürel turistik değerler bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir.¹⁹

İklim-coğrafya: Bingöl coğrafi konumu gereği dağlık ve engebeli bir yapıya sahiptir. Kuzeyden gelen soğuk hava kütlelerine açık olması ve yükselti faktörü dolayısıyla kent ve çevresi yazları sıcak ve ılıman, kışları soğuk geçmektedir.

¹⁹ Soylu, a.g.e. , s. 227.

BİRİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKÜ

Bu bölümde; “türkü” kavramı, bu kavramın ilk kullanımları, araştırmacıların türkülerle ilgili olarak yaptıkları sınıflandırmalar, türkülerin konu ve biçim özellikleri, Zaza dilinde “türkü” kavramının hangi sözcüklerle isimlendirildiği, yer yer Türkçe türkülerle Zazaca türkülerin özelliklerinin kıyaslaması yapılarak, konu hakkında değerlendirmeler yapılacaktır.

2.1. Kavram

Türkü terimi ilk defa, XV. y.y.’da Doğu Türkistan’da aruz vezniyle yazılmış ve özel bir ezgiyle söylenmiş ürünler için kullanılmıştır.²⁰

Türkü kelimesinin nereden geldiğiyle ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunlardan en önde geleni “Türk” sözcüğüne “i” nispet eki eklenerek “türki” elde edilmiş, bu kelime zamanla Türkçe’nin ses uyumuyla “türkü” şeklini almıştır.²¹ Bu sözcük "Türk'e has" anlamına gelmektedir.

Türkü sözü muhtelif Türk boylarında farklı kelimelerle isimlendirilmiştir. Türküye Azeri Türkleri; mahını, Başkurtlar; halk yırı, Kazaklar; türkî, türük, halık eni, Kırgızlar; eldik ır, türkü, Özbekler; türki, halk kaşığı Tatarlar halk cırı, Türkmenler; halk aydımı, Uygur Türkleri de mahşa derler.²²

Türkü: Türlü ezgilerle söylenen Âşık ve Anonim Halk Edebiyatı ürünleridir. Halk edebiyatının temel nazım şekillerinden olan koşmalardan türemişlerdir. Halkın derdini, sevincini, dünya görüşünü yansıtır. Hecenin değişik kalıplarıyla oluşturulurlar.

Türkülerin ilk söyleyeni zamanla unutulmuştur. Fakat söyleyeni belli olan türküler de vardır. Kuşaktan kuşağa ve yöreden yöreye aktarılırken gerek içeriğinde

²⁰ Cevdet Kudret, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İnkilap ve Aka Basımevi, İstanbul 1980, s. 295.

²¹ Erman Artun, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Karaman Kitabevi, İstanbul 2011, s. 172.

²² Kültür Bakanlığı, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, c. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 908-909.

gerek yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. Türküler bent ve kavuştak denen bölümlerden oluşur. Türkünün asıl sözlerinin yer aldığı bölümlere “bent” adı verilir. Her bentten sonra gelip bu bentleri birbirine bağlayan bölümlere “bağlama” ya da “kavuştak” adı verilir. Türkülerde tekrarlanan kısımlara “nakarat” adı verilir. Hecenin değişik kalıplarıyla oluşturulurlar. Kesin bir ölçü söz konusu değildir. Hecenin her kalıbıyla seslendirilebilirler. Türküler, diğer sözlü edebiyat ürünlerinden ezgileriyle ayrılır.

Anadolu’nun farklı yörelerinde “Şarkı”, “Deyiş”, “Hava”, “Deme” gibi sözcükler de türkü yerine kullanılabilir. Türküler, bütün bir topluma mal olmuş halk ürünleridir. Türküler ezgilerine, konularına ve yapılarına göre ayrılır.

Türkçe olarak genel çerçevesi çizilen ‘türkü’ kavramının Zaza dilindeki karşılıkları incelenecektir.

2.1.1. Lawık-Kılam-Deyiri Kavramları

Zazaca’nın konuşulduğu coğrafyada ‘türkü’ kavramı şöyle isimlendirilir;

Türkü: Bu kavram Zazaca’da “lawık”, “kılam”, “deyiri” veya “deyr” olarak telaffuz edilir. Bunlar aynı manaya gelen anlamdaş (eş anlamlı) sözcüklerdir. Bu isimlendirme veya telaffuzda ağız, şive veya coğrafi farklılıklar etkili olmakla birlikte dil açısından bu bir zenginlik olarak görülmektedir.

Bu kavramların tanımlanması şöyle yapılabilir;

Zaza halk ozanları (lawıkbêj, deyirbaz, stranbêj, dengbêj), âşıkları, sanatçıları, çobanları tarafından aşk, ayrılık, özlem, gurbet vb. lirik duyguları işleyen; çıplak sesle veya bir enstrüman eşliğinde ölçülü-ölçsüz bir ezgiyle dillendirilen, anonim ya da söyleyeni belli olan, ağızdan ağza dolaşarak zenginleşen sözlü halk edebiyatı ürünlerine “lawık” (kılam, deyiri, deyr) denir.

Kılam: Bu sözcük çoğunlukla Zazaca’nın konuşulduğu kuzey coğrafyasında başta Tunceli, Erzincan, Adaklı, Kiğı, Karlıova gibi kent ve ilçelerde söylenen

Zazaca türkölere verilen isimdir. Stranlara göre daha eski, içerik bakımından daha zengindirler. Bununla birlikte bu yörelerde ‘lawık’ sözcüğü de kullanılır.

Lawık: Merkezi Zazaca’nın konuşulduğu Bingöl ve Elazığ (Palu, Karakoçan, Kovancılar) gibi kentlerde söylenen Zazaca türkölere verilen isimdir. Bununla birlikte ‘deyiri’ sözcüğü de kullanılır.

Değirmek gerekirse “law” sözcüğü Bingöl’de Zazaca ‘küçük erkek çocuklar’ için kullanılan bir sözcüktür. “lawo!” ise bu çocukları çağırma için kullanılan bir seslenme sözcüğüdür.

Deyiri: Bu sözcük çoğunlukla Zazaca’nın konuşulduğu güney coğrafyasında başta Diyarbakır (Hani, Çermik, Lice), Siverek ve çevre ilçeler olmak üzere bu yörelerde söylenen Zazaca türkü veya şarkılara verilen isimdir. Bu sözcük bazen telaffuzda ünlü düşmesine uğrayarak “deyr” olarak da ifade edilir.

Yapılan gözlemlere göre görülmektedir ki türkölere verilen isimler; ağız. İnanç sistemindeki farklılaşma gibi benzer bir şekilde kendini göstermektedir.

Ağızlar	İnanç	Genelde türkölere verilen isim
Kuzey (Dersim) ağızı	çoğunluk Alevi	kılam
Merkez (Fırat) ağızı	çoğunluk Şafi	lawık
Güney (Dicle) ağızı	çoğunluk Hanefi	deyiri/deyr

Ağızlara göre genelde türkölere verilen isimlendirilişi

Fakat belirtmelidir ki Sözlü Zaza Halk Edebiyatı ürünleri olan türkölere kavramsal olarak türkü-şarkı(stran) ayrımı belirtiliyor olsa da, Bingöl’de halkın sosyal yaşantıda böyle bir ayrıma gereksinim duymadığı ve eserlerde böyle bir ayrım yapılmadığı gözlenmiştir. Örneğin birine;

- Bize bir şarkı söyleyebilir misin? Denilmek istendiğinde,
- Tı eşkêni ma ri yew lawık vaj?

Şeklinde bir cümle kurulmaktadır. Yani olması gereken

- Tı eşkêni ma ri yew stran vaj? Şeklindeki bir cümle genellikle kurulmamaktadır ya da tercih edilmemektedir.

2.1.2. Stran

Şarkı, en genel tanımıyla, “Çeşitli tonlamalarla değişik duygular uyandıran, uyumlu, melodik insan sesleri dizisi. Sözlü besteler.” biçiminde ifade edilmektedir.²³ Şarkı kavramının Türkçe'ye “doğu” anlamına gelen "şark"tan, dolayısıyla, "doğu"ya özgü olan, "şarki"den geldiği sanılmaktadır.²⁴

Stran; Türkçe “şarkı” olarak ifade edilen kavramın Zazaca karşılığıdır. Stran söyleyen sanatçılara Zazaca “stranbêj” denmektedir.

Kurmanci'de “**Stare**”, Zazaca'da ise “**astari**” sözcüklerinin “yıldız” anlamına geldiğini bilmekte yarar olacaktır. Zira ‘stran’ sözcüğünün kökeniyle bu sözcükler arasında anlamsal bir bağ kurulabilir.

Stran olarak ifade edilen eserler daha ziyade günümüze yakın dönemde oluşturulan ve genelde söyleyeni belli olan eserlerdir. Bu eserler bir çalgı eşliğinde icra edilirler. Daha önce de değinildiği gibi bu kavram ile ifade edilmek istenen eserler, Zazaca'da “türkü” olarak ifade edilen eserlerden farklı görülmemektedir. Zaten bu çalışmada böyle bir ayrıma gidilmemiştir. Anadolu'da Türkçe olarak seslendirilen türküler için yer yer “şarkı” kavramının da kullanıldığı anımsanacaktır.

Stranların en belirgin özelliği ise, Türk Halk Edebiyeti'ndeki “koşmalar” gibi konusu aşk, sevgi, hasretlik, sıla, gurbet, güzellik, tabiat güzellikleri'dir. Yani bu tarz türkülerde acıklı, elemli temalar pek işlenmez. Bu temaları işleyen eserler Türkçe'de ağıt; Zazaca'da “**luri**”, “**şiwari**”.”**egide**”. “**axıt**” olarak isimlendirilirler. Çalışmada konu itibarıyla yapılan sınıflama gereği (Ölüm-öldürme üzerine yazılmış türküler/ Lawiki merg û kıştış ser umêy vatış) bu temaları işleyen eserlere de yer verilmiştir.

²³ Vural Sözer, *Müzik, Ansiklopedik Sözlük*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1996, s. 671.

²⁴ Haz. Ahmet Say, *Müzik Ansiklopedisi*, Başkent Yayınevi-Sanem Matbaası, c. IV, Ankara 1985, s.1152.

2.1.3. Luri-Şiwari

Ağıt, Türkçe’de kendisine şöyle bir karşılık bulmaktadır;

“İnsan ölümü karşısında veya canlı, cansız varlığını kaybetme korku, telaş ve heyecanı anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülerdir.”²⁵

Ağıt kavramı Zazaca’da yöreden yöreye “**luri**”, “**şiwari**”, “**egide**” ve Türkçe telaffuzunun karşılığı olan “**axıt**” sözcükleriyle ifade edilir. Bu tarz türküler genelde aşiretler arası kavgalarda veya hastalık gibi farklı nedenlerle ölen birinin ardından, yakınları tarafından dillendirilen türkülerdir. Zaza ve Kurmanc sözlü edebiyatında bu tarz türküler son derece fazla sayıda olup, önemli bir konuma sahiptirler. Bu tarz eserleri seslendiren kişilere “**dengbêj**” denilmektedir. Çoğunlukla yaşanmış bir hadiseyi anlattıklarından uzun olabilmektedirler. Anlatıcıları iyi bir hafızaya sahip olup, hikâyeyi çıplak sesle ve enstrümansız anlatmaktadırlar.

Luri: Genelde Bingöl dolaylarında ağıt tarzı seslendirilen türkülere bu isim verilmektedir. Bu çalışmada da görüleceği üzere bu çeşit türkülerin en belirgin özelliği, vurgu oluşturmak amacıyla bazı sözcüklerin sık tekrarından dolayı ‘tekrir’ ve yine bazı seslerin sık tekrarından dolayı ‘aliterasyon’ sanatlarına sıkça başvurulmasıdır. (Lo lo delal, lêro luri, lê lê bira, lo lo qırbun vb. gibi.)

Şiwari: Daha çok Zazaca’nın konuşulduğu kuzey (Dersim-Tunceli) coğrafyasında seslendirilen ağıt tarzı türkülere verilen isimdir. “Şuari/é” diye de isimlendirilirler. Özellikle 1936-1942 yılları arasında cereyan eden ‘Dersim İsyanı’ sırasında hayatlarını kaybedenler için yazılmış çok sayıda şiwari bulunmaktadır. Örneğin; Derê Laçi, Ali Heyder, Bıra Ali, Sileman Çawuş, Şahan Axa, İmam Hesen, İmam Uşen ve daha niceisi.

Egide: Daha ziyade Zazaca’nın konuşulduğu güney coğrafyasında seslendirilen ağıt tarzı türkülere verilen isimdir.

²⁵ Sükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1983, s. 9.

Ağızlar	Ağıtlara verilen isim
Kuzey (Dersim) ağızı	şiwari- şuari/é
Merkez (Fırat) ağızı	luri-axıt
Güney (Dicle) ağızı	egide-egidê

Ağızlara göre genelde ağıtların isimlendirilişi

Zazaca ağıtların (şiwari-egide-luri) kaynakları, hangi sebeplerden dolayı ve kimler üzerine yazıldıkları hususunda Dersim türkülerini derlemek (Tayê Lawikê Dêrsimi) amacıyla yapılmış bir eserde şöyle denmektedir;

“Genellikle yiğit, kahraman, öndegelen ve saygın birinin ölümü, öldürülmesi ya da doğal afeüer (çığ altında kalma, suda boğulma, sele kapılıp ölme vb.) yüzünden hayatını kaybetmesi; sevilen ve sayılan kimselerin hastalık ve kaza gibi nedenlerle ölmeleri; toplumca sevilen, iyi ve sevimli gençlerin (kadın ya da erkek) düğün leri esnasında ve ilk gecelerini yaşamak üzereyken aniden ölmeleri ya da öldürülmeleri gibi hallerde, ağıtlar söylenir. Bunlar, ağıtların en genel söyleniş nedenleridir.”²⁶

Yine bu eserde Zazaca ağıtlar, işlenen temaya göre beş kategoriye ayrılmıştır;

1. Devlete karşı dövüşte veya devletlerarası savaşlarda kahramanca dövüşerek ölen ünlü kimseler için söylenir. Yani “devlete karşı ve devletlerarası savaşta ölenler üstüne söylenen ağıtlar.”
2. Aşiretler arasında çıkan kavgalarda, kandavaları ve aile düşmanlıklarında ölenler için söylenen ağıtlar. Yani “aile ve aşiret çatışmalarında ölenlerle ilgili ağıtlar.”
3. Ekonomik ya da başka nedenlerle uzak kent ve ülkelere giden, hastalık ve başka nedenler yüzünden ölenler için de ağıt yakılır. Bunlara “gurbet ağıtları” diyebiliriz.
4. Askere gidip dönemeyen, kara haberi gelen kimseler için de ağıt yakılır. Bunlara “askerlik ağıtları” denir.
5. Çığda boğulma, sele kapılıp ölme, suda boğulma, yıldırım çarpması, deprem, kaza, düğün esnasında aniden ve çeşidi hastalıklar yüzünden ölme hallerinde de ağıt yakılır. Bu tür ağıtları da “doğal afet ve hastalık ağıtları“ diye adlandırıyoruz.²⁷

²⁶Mustafa Düzgün, *Dersim Türküleri (Tayê Lawikê Dêrsimi)*, Berhem Yayınları, Ankara 1992, s. 40.

²⁷ Düzgün, a.e. , s. 46-47.

2.2. Şekil ve ahenk

“Türküler, yapı olarak üç mısralı bentlerden ve onlara eklenen iki mısralı kavuştak (bağlama)’lardan meydana gelir. Fakat bu manzumelerde kesin bir ölçü ve şekil yoktur. Saz şairlerinin ortaya koyduğu türkülerde bentlerdeki ve kavuştaklardaki mısra sayıları, bunların ölçüsü ve kafîye düzeni farklı olabilir.”²⁸

Bu söylenenler doğrultusunda Türkçe seslendirilen türkülerin belli şekilsel özelliklerini belirtmek, Zazaca seslendirilen türküler hakkında da ipucu niteliğinde olacaktır. Türkçe seslendirilen türkülerin belli şekilsel özellikleri şöyledir;

- 1) Türkülerin kalıplaşmış bir nazım şekli yoktur. İki bölümden oluşur. Birinci bölüm bent, İkinci bölüm ise bentlerin sonunda tekrarlanan nakarattır.
- 2) Çok çeşitli uyak düzeni kullanılır.
- 3) Farklı hece ölçüleri kullanılmakla birlikte, genelde 7’li, 8’li veya 11’li hece ölçüsüyle söylenirler.
- 4) Bir türkü diğer bir yöreye şekil ve söyleniş biçimi değişerek geçebilir.
- 5) Dörtlük sayısı sınırlı değildir.
- 6) Dize sayısına göre üçleme, dörtleme, beşleme gibi adlar alırlar.
- 7) Aruz vezni ile seslendirilen türküler de vardır. Bunlar genelde Divan Edebiyatı’nda seslendirilen ve Divan, Selis, Semâî, Kalenderî, Santraç, Vezniâhar gibi isimlerle anılan türkülerdir.
- 8) Ölçüsü ve ritmi belli olmayan türkülere “uzun hava” (bozlak, hoyrat, kayabaşı vb.), ölçüsü ve ritmi belli olanlara “kırık hava” (zeybek, halay, bar, horon vb.) denir.

Bu çalışmada derlenen Bingöl yöresine ait Zazaca türkülerin şekilsel açıdan birtakım özelliklerinin Türkçe seslendirilen türkülerle benzer olduğu, bazı özellikler açısından ise farklılık arz ettiği görüldü.

Bingöl yöresi Zazaca türkülleri genelde serbest bir ölçüyle yazılmıştır. Hece ve aruz gibi ölçülere hassasiyet gösterilmemiştir. Seslendirilen türkülerde genelde

²⁸ Okan Alay, *Kültür Dünyamızda Bingöl*, Üniversite Kitabevi, Elazığ 2006, s. 195.

sözcüklerin oluşturduğu ahenk ve kafiye önemsenmiştir. Her ne kadar çoğunlukla seslendirdikleri türkülerde kim olduklarını ifşa etmeseler de, Zaza halk ozanlarının çoğu coğrafi, sosyal ve ekonomik faktörlerden ötürü eğitim seviyesi yüksek olan kişiler değillerdir. Birçoğu kırsalda köy, kasaba ve nahiyelerde yaşamlarını sürdürmüştür. Kısmen de olsa eğitilmiş olanlar istisna, birçoğu aruz vezni ve hece ölçüsünü bilmez. İçinde buldukları dönemin koşulları da göz önünde bulundurulacak olunursa etrafı sarp yamaçlarla çevrili Bingöl dağlarında türkü tütüren ozanlardan hece ölçüsüne dikkat etmelerini beklemek de yersiz olacaktır.

Temel gaye toplumsal yaşamda cereyan eden hadiseler karşısında duyulan sevinç, acı, öfke gibi hissiyatı aktarmak olduğundan estetik-şekilsel kaygılardan ziyade, türkülerde daha çok tema-içerik ön plana çıkmış ve mevcut olayı en uygun sözcük ve ezgiyle ifade etme gayreti güdülmüştür. Ahenk oluşturmak amacıyla ozanlar, türkülerde “tekrir”, “aliterasyon” sanatlarını sıkça kullanmış ve kafiyeli mısralar oluşturmaya özen göstermişlerdir. ‘Dılo dılo’ ve ‘Awkê kaşun’ gibi türkülerde olduğu gibi;

Umnun diyên awkê sağyer pêysena **dılo dılo**

Tı qê çirêy mir mektub nênusena **dılo dılo**

Dê mı ra vaj tı xuêr komî ra tersena **dılo dılo**

Tersena **dılo dılo**, tersena wax **dılo dılo**.

Awkê kaşun wuşena, **lê lê leminê, lê lê leminê**

Kênek huni ya ver şına, **lê lê ciyera cuwar surmeliya**

Destmaj sıwê vêr gena **lê lê leminê , lê lê leminê**

Du’ayê miradi wazena, **lê lê ciyera cuwar surmeliya**

Yöre türkülerinde kimi zaman bir acıyı, bir duyguyu-hissiyatı veya hayran olunan bir güzelliği perçinlemek, belirginleştirmek amacıyla “teşbih” (benzetme) sanatına da yer yer başvurulduğu görülmüştür. Türkülerde benzetme “sey” (gibi) edatı kullanılarak yapılmıştır. Aşağıda bazı türkülerden alınan dizelerle bu durum örneklendirilmiştir;

- **Sey** şirinvaşê mergûn xwi numnena
Sey qumişê derûn bêriqyena lêro lurî, lêro lurî (Lêro luri türküsü)
- **Sey** şilêl xelî xwi leqnena
Sey qûmîş gulûn xwi rebeşnena (Zerec türküsü)
- Emser zi şî **sey** serrê par
Hêna menda ez biyewahar (Bı wısar dayê türküsü)
- Lawiko lawo têri yeno têri Muşi, têri Muşi
Lo lo wirim keno **sey** çawişi, **sey** çawişi (Lawiko lawo türküsü)
- Delal qırbun tı umeya mı viyerta şiya Muş o
Delal qırbun tu zerrê mı kerda **sey** mişmişo (Ez xêriba xêribe dı türküsü)
- Şew û rojan tu rî vawo
Sey bulbul tu ver nêyawo (Aşm veciyaya aşma zerde türküsü)

Yine Türkçe türkülerde olduğu gibi, Bingölde seslendirilen Zazaca türkülerde de Kavuştak (nakarat) bölümleri bulunmakta ve türkülerde sık sık tektarlanmaktadır. Örneğin aşağıda ‘Day vun’ ve ‘Ez niweşa, tı senina’ adlı parçaların nakarat kısımları verilmiştir.

Day vun, day vun, day vuno
Day vun, day vun, day vuno
Day vun, day vun, day vuno
Heywax Xatê Maluno!

Herê nina nina, nina, nina
Herê nina nina, nina, nina
Delal ez niweşa tı senina

Bingöl yöresinde seslendirilen türküler dörtlük, beyit ve kimi zaman 3-8 dizeden oluşan gruplamalar şeklindedir. Ağıt tarzı türkülerde bir kıta’daki dize sayısı bazen 10’u geçmektedir. Bazen beyitler tekrarlanarak dize görünümü almıştır. Dörtlük yahut beyit sayılarında bir sınırlama yoktur. Bazı türkülerde ise ozanlar tarafından (deyirbaz, lawıkbêj, dengbêj) dizeleri kümeleme gibi bir kaygı

güdülmemiştir. Türkülerde bazı bölümler-dizeler uzun, bazı bölümler-dizeler ise kısa olabilmektedir. Bir biriyle kafiyeli iki dize arasına bazen çeşitli sözler girebilmektedir.

Uyak düzenine bakıldığı zaman dörtlüklerde genelde, aaaa veya abab; beyitlerde ise aa-bb yahut ab-ab şeklinde bir dizilim karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda örnek olarak bazı türkülerin kısımları alınmıştır.

Herê vuno, vuno, vuno.....a Ina mayinê 'Eli ya kej a.....a

Hadi ma şini melekuno.....a Day luri, luri, luri.....b

Herê vuno, vuno, vuno.....a Ina mayinê 'Eli ya kej a.....a

Herê rindê ez tu ri vuno.....a Day wenık a awkê biri.....b

Day bego vuno, day miro vuno.....a

Day hewar o, derdê mı giron o.....a

Day şıqa derga, ha beri verda.....b

Baw şıqa derga, ha beri verda.....b

Day lêro, lêro, lêro, lêro, lêro, lêro, lêro.....a

Day lêro, lêro, lêro, lêro, lêro, lêro Fatımay mı.....b

Cuard yen Hus Wasmununo lêro, lêro, lêro, lêro.....a

Cuard yen Hus Wasmununo lêro, lêro Fatımay mı...b

Ağıt tarzı seslendirilen türkülerin başında veya sonunda “**lê lê, lo lo, lawo, wax, ax, way, herê, delal, keçê**” gibi nida yahut sızlanma sözcüklerinin sık kullanımı dikkat çeken bir başka husus olmuştur.

2.3. Sınıflandırma

Türk Halk Edebiyatı'nda türküler ezgilerine göre, yapılarına göre ve konularına göre sınıflandırılmışlardır.

1) Ezgilerine Göre Türküler:

- a. Usulsüzler: Uzun havalardır. Bozlak, divan, Türkmani, hoyrat vb.
- b. Usullüler: Kırık havalardır. Bu türe Konya'da oturak, Urfa'da kırık denilir. Zeybek, horon, bar vb.

2) Yapılarına Göre Türküler:

- a. Mani kıt'alarından kurulu türküler
- b. Dörtlüklerle kurulu türküler.
- c. Üçlüklerden kurulu türküler
- d. İki dizeli türküler

3) Konularına Göre Türküler:

Türkçe seslendirilen türküler üzerine çalışmalarda bulunan Türk folklor araştırmacıları, türkülerini konularına göre farklı farklı sınıflandırmışlardır. Bu sınıflandırmada en kapsamlı olan Hikmet Dizdaroğlu'nun yaptığı sınıflandırma olmuştur. Dizdaroğlu, Türk türkülerini konularına göre şöyle sınıflandırmıştır;

1. Ninniler ve çocuk türküler
2. Doğa üzerine türküler
3. Aşk türküler
4. Kahramanlık türküler
5. Askerlik türküler
6. Tören türküler
7. İş türküler
8. Eşkıya türküler

9. Acıklı olaylarla ilgili türküler
10. Güldürücü türküler
11. Karşılıklı türküler
12. Ölüm türküleri
13. Oyun türküleri²⁹

Zazaca türkülerin konularına göre sınıflandırılması hususunda ise Dersim türküleri üzerine yapılan bir çalışmada (Tayê Lawikê Dêrsimi), Zazaca türküler konularına göre beş gruba ayrılmıştır. Bu gruplama şöyledir;

1. Ağıtlar
(Şiwari)
2. Kadın ve âşk türküleri.
(Lawikê ciniyan u hezkerdene.)
3. Dini türküler ya da beyitler.
(Lawikê dini yan bêyiti.)
4. Güldürü türküleri (Daha çok hayvanlar üstüne söylenmiştir.)
Lawikê yaraniye (jêderi heywanan sero vaciyê.)
5. Karışık türküler (ya da ilk dört türe girmeyenler.)³⁰
Lawikê têwerte ra (Yanê i yê ke nêkunê wertê niyê serênan.)

Yine Dersimli olup, Zazaca türkü ve şiirler üzerine çeşitli kültürel çalışmalarda bulunan araştırmacı Mehmet Tüzün, Dersim’de söylenilegelen Zaza halk türkü ve ağıtlarını (lawik u şuarê) işlenen konulara göre kendince şöyle bir sınıflamaya tabi tutmuştur;

1. Dert, zulüm ve zorluk konulu türküler, ağıtlar.
Jê her qomi, qomê ma ki; derd u dawaê ho çıqa firsend diyo, ardê ra zon.
2. Sevda ve aşk konulu türküler, ağıtlar.
Sowda u eşqê xo eve her firsend ardêne ra zon.
3. Mutluluk ve bahtiyarlık konulu türküler, ağıtlar.

²⁹ Hikmet Dizdaroğlu, *Halk Şirinde Türler*, TDK Yayınları, Üniversite Basın evi, Ankara 1969, s. 107.

³⁰ Düzgün, a.g.e. , s. 40.

- Şabiyaene, şad biyaene u berxudariya ho ardêne ra zon.
4. Hastalık ve felaket konulu türküler, ağıtlar.
Nêweşi u filaketi ardêne ra zon.
 5. Darlık, sıkıntı konulu türküler, ağıtlar.
Jiar u jiargu ra zerretengia ho arda ra zon.
 6. Allah'tan çeşitli temenniler, istekler içeren türküler, ağıtlar.
Çike 'Heq'i rê mal kerdo/çınay rê ke 'Heq'i wayir say kerdo, ardo ra zon.
 7. Kavga konulu türküler, ağıtlar.
Niza u qewxê wertê ho ardê ra zon.
 8. Talih, kader konulu türküler, ağıtlar.
Bext u şıye arda ra zo³¹

Bu çalışmada ise Bingöl yöresinden derlenen Zazaca türküler işledikleri konulara göre tahlil edilmiş ve yedi kategoriye ayrılmıştır. Ayrıca bu sınıflamaya Zazaların kimi zaman seslendirdikleri Kurmanca türküler de 8. Kategori olarak ilave edilmiştir. Türkülerin farklı bir türü olan ağıtlar ayrı tutulmamıştır.

Bingöl yöresi Zazaca türkülleri konularına göre:

1. Düğün-halay türkülleri
2. Aşk-ayrılık türkülleri
3. Gurbet-vatan hasreti türkülleri
4. Ölüm-öldürme üzerine yazılmış türküller
5. Akraba-komşular üzerine yazılan türküller
6. Şeyhleri, hocaları, siyasileri, düzeni taşılayan türküller
7. Hayvanları konu edinen türküller
8. Ve Kurmanci olarak seslendirilen türküller olarak sınıflandırılmıştır.

Zazaca ifade edilirse;

1. Lawiki veyvı u govend
2. Lawiki zêr, eşq-cerabiyayış ser umêy vatış

³¹ Mehmet Tüzün, "Dêsimu de Deyri-Lawuki-Şuari-Hewai", *II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl 2012, s. 161-171.

3. Lawiki hesrê wîlat u ğurbeti ser umêy vatîş
4. Lawiki merg u kıştîş ser umêy vatîş
5. Lawiki merdîmun u cirunun ser umêy vatîş
6. Lawiki şêx, malla u siyasiyun ser umêy vatîş
7. Lawiki heywunun (dîwarun) ser vajiyê
8. Lawiki ma yi zuni Kurmanci'dî vajiyêni... şeklinde.

2.4. Zazaca Türküler Üzerine Yapılan Çalışmalar

Türküler; tıpkı masal, efsane, destan, hikâye, atasözü, şiir, ağıt, halk oyunları vb. diğer halk edebiyatı ürünlerinde olduğu gibi bir toplumun geçmiş mirasını, birikimini gün yüzüne çıkarırlar. O toplumun sosyal yaşantısı, uğraşları ve kültürel zenginliklerini tanıtmaya ve sonraki nesillere aktarmaya işlevi görürler. Bu zenginlikleri gün yüzüne çıkaran çalışmalar dil, edebiyat, folklor ve müzik açısından önem arz eder.

Sözlü bir gelenekten gelen Zaza Halk Edebiyatı'nın da mihenk taşlarından birini de kuşkusuz muhtevasında barındırdığı türküler oluşturur. Düğünlerde, nişanlarda, şenliklerde, neşeli gün ve gecelerde söylendiğinde bizleri mutlu kılan, hüznölendiren, neşelendiren veya teselli eden türküler Zaza Edebiyatı'na da önemli bir zenginlik katmaktadır.

Zazaca türküler üzerine yapılan çalışmalar yazılı edebiyatın gecikmesi hasebiyle fazla olmamakla beraber, bu alanda ilk eserler olmaları bakımından önemli görülmelidir. Zazaca folklor ve müzik alanındaki çalışmalar daha çok son 20-25 yılda yapılmaya başlanmıştır. Zazaca türkülerini de içinde barındıran bazı çalışmalar şunlardır;

Malmîsaniy, *Folklorê Ma ra Çend Numûney*, 1991

J. İhsan Espar, *Tanî Estanîkî û Deyîrê Ma*, 1995

Seyîdxan Kuriy, *Wayê Hot Birayûn: Sanikan û Deyîranê Çewlîgî ra*, 2002
Mihanî Licokic, *Sanikan û Deyîranê Licê ra*, 2007³²
Doğan Karasu, *Dinya d' yo darê ma Rêncber Eziz*, 2012
Kadri Yıldırım v.dğr. , *Edebiyatê Kırmancki ra Nîmuneyi (Zazaca Edebiyatından Örnekler)*, 2012

Bununla birlikte Vate (Söylem), Hêvi (Umut), Berhem (Ürün), Çıme, Armanç (Amaç), Ayrê (Değirmen), Çıra, Piya (Birlik) gibi dergiler de zaman zaman sayfalarında Zazaca türkülere yer vermiştir.

2.5. Türkülerin Seslendirildiği Ortamlar

Kişinin hislerinin ve ruh dünyasının birer aynası-tercümanı olan türküler, diğer halk ürünlerinde olduğu gibi bir ihtiyaçtan peyda olmuşlardır. Mutlu günlerde türkülerle neşenlendirilir ortam, sohbetlerde sıkılınca türküler devreye girer, tarlada çalışınca türkülerle vakit geçirilir, bir şenlik cümle aleme duyurulmak istendiğinde bunun tellallığını türküler üstlenir... Çeşitli ortamlarda seslendirilerek varlığını hissettiren türküler, yine bu ortamlar sayesinde günümüze değin ulaşabilmişlerdir. Bunlar:

- a) Düğün-nişan törenleri: Türkülerin günümüze ulaşmasında bu tarz eğlencelerin büyük rolleri bulunmaktadır. Genelde meydanlarda, açık havada düzenlenen düğünler sayesinde Zazaca türküler çok sayıda kişiye hitap etmekte, sosyal yaşantının bir parçası olmakta ve bu törenlere katılanlar tarafından türküler coşkuyla seslendirilmekteydi. Bu ortamlarda seslendirilen türkülerin sözleri gelen misafirlerce kanıksanmakta ve bu sözlere karşı bir kulak aşinalığı oluşmaktaydı.

³² Nadire Güntaş Aldatmaz, *Kırmancların (Zazaların/Kırdların/Dımililerin) Folkloru Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Mardin 2013, s. 17.

- b) Gece sohbetleri-eğlenceleri: Bingöl'ün de dahil olduğu Doğu ve Güneydoğu coğrafyasında elektriğin kasaba ve köylere ulaşmadığı dönemlerde iyi vakit geçirme yöntemlerinden biri geceleri yapılan sohbetler, muhabbetlerdi. Çıra ya da gaz lambası ışığında seslendirilen Zazaca kılamlar, türküler bu sohbetlerin eğlence kaynağı, dillerden düşmeyen neşesiydi. Gece meclislerindeki sessizlik çıplak sesle seslendirilen türkülerle bozulurdu.
- c) İş faaliyetleri: Türküler kimi zaman tarlada, bağda, bahçede çalışırken hoş vakit geçirmek amacıyla seslendirilirdi. Bir rençberin, ırgatın yanık sesiyle dem vurduğu bir kılam diğer çalışanların da diline dolanır; bir taraftan çalışılır, bir taraftan da kılam söylenirdi.
- d) Sünnet törenleri: Çocuğa moral vermek ve gelen misafirleri eğlendirmek amacıyla sünnet törenlerinde de neşeli türküler yakılırdı.
- e) Şölen ve festivaller: Özellikle son yıllarda gerek Bingöl merkez, gerekse ilçelerinde düzenlenen çeşitli şölen ve festivallerde yer alan Zaza sanatçılarının, ozanlarının kendi dil ve kültürlerine hizmet etmek gayesiyle sıklıkla Zazaca türküler seslendirdikleri görülmektedir.

2.6. Kullanılan Enstrümanlar

Zaza müzik kültüründe türküler çoğunlukla çıplak sesle (özellikle dengbêjlik geleneğinde) seslendirildiği gibi, zaman zaman türkülerin-kılamların seslendirilişinde çalınan çeşitli müzik enstrümanları da bu türkülere eşlik etmiştir.

Haliyle müzik aletlerini, enstrümanlamı çalmak bir maharet ve eğitim gerektirir. Bu göz önünde bulundurulursa bu eğitimden yoksun Zaza ozanlarının, aşıklarının, sanatkârlarının çıplak sesi ya da çalınması nispeten daha kolay müzik enstrümanlarını tercih etmelerinin nedeni daha iyi anlaşılacaktır. Zaza ve Kurmanc ozanlarının kullandığı enstrümanların çoğu henüz bilimsel olarak yeterince incelenmemiştir, bazılarının tarihçeleri hakkında basit bilgilere ulaşmak dahi güç olabilmektedir. Zaza müziğinde türkülerin (dêyiri, kılam, lawık, stran) seslendiricileri tarafından kullanılan bazı müzik aletlerini şöyle sıralayabiliriz:

Bilûr (kaval), bağlama, def-tef (erbane-arbana), cümbüş, dembilk (dombak), düdük (mey), zel-zirne (zurna), dahol (davul), rebab, keman, qirnata (klarnet) v b

Bilûr (kaval): Kaval, tek veya birbirine geçen üç parçadan meydana gelen 60-70 cm. uzunluğunda bir nefesli halk çalgısıdır. Dilli veya dilsiz olabilir. Ağaçtan yapılır. Daha ziyade çobanların çaldığı bir çalgı olarak bilinir. Zaza müziğinde olduğu kadar, Kurmanc ve Türk müzik kültüründe de yaygındır.

Bağlama: Zaza müziğinde stranların ve deyrilerin seslendirilmesinde sıklıkla kullanılan telli bir çalgıdır. Aşk, özlem, hiciv ve siyasi temalı türkülerde kullanılan vazgeçilmez, yaygın bir enstrümandır. Uzun saplı, ikişer telden oluşan üç grup tellidir. Kendine has bir akort'u vardır, buna bağlama düzeni denilir. Türk müziğinde de sıklıkla kullanılan bir müzik aletidir.

Def-tef (erbane-arbana): Bir kasnağın tek tarafına gerilmiş deri ve kasnak üzerinde takılmış çiftler zilden oluşan bir vurmali çalgıdır. Özellikle zikir ayinlerinde ve dengbêjler tarafından sıklıkla kullanılan bir çalgı aletidir.

Cümbüş: Gece meclislerinde (eğlencelerinde) seslendirilen türkülere zaman zaman eşlik eden telli bir çalgıdır.

Dembilk (dombak): Vurmali bir çalgıdır, ağaçtan yapılır. Darbukaya benzemekle birlikte, daha kalın bir deri takılarak kullanılır. Kimi yörelerce bu çalgıya 'zarp' adı da verilir. Çeşitli boyları ve tonları vardır.

Düdük (mey): Ortadoğu coğrafyasında da kullanılan, Doğu Anadolu illerinin karakteristik çalgısıdır. Genellikle erik veya kayısı ağacından yapılan, 20-25 cm uzunluğunda olabilen kamışlı bir üflemeli çalgıdır. Sesi mat ve hafiftir. Bundan ötürü zaman zaman zurnanın yerine kullanıldığı da olur.

Zel-zirne (zurna): Zel genellikle Çingeneler tarafından kullanılan bir çalgıdır. Özellikle Zaza-Kurmanc kültüründe yapılan düğün törenlerinde davulla birlikte kullanılır. Kimi zaman çıplak sesle seslendirilen bir türküyeye eşlik eder. Zazalar

arasında bazen dine duyulan hassasiyet dolayısıyla çalınmasının pek hoş karşılanmadığı durumlar da olabilmektedir. Nefesli sazların en yaygını zurnadır. Kaba, orta ve cura olmak üzere üç boy zurna bulunmaktadır.

Dahol (davul): Zaza müziğinde vurmali sazların en bilinenlerindedir. Farklı bölgelerde farklı boylarda kullanılan çift tarafı deriyle kaplı geniş kasnaklı bir vurmali çalgıdır. Boyları yöreden yöreye 25- 30 cm'den 75-80 cm'ye kadar değişebilir. Bir tarafına tokmak, diğer tarafına ince bir çubukla vurularak çalınır. Tokmakla elde edilen sese genelde "Düm", çubukla elde edilen sese "Tek"; her ikisinin birlikte vurulmasıyla çıkan sese de "Yek" adı verilir. Silindir şeklinde olan kasnaklar genelde gürgün, çam, kayın ve ceviz ağaçlarından yapılır. Davula genellikle keçi derisi gerilir. Tokmak tarafına kalın, çubuk tarafı için ince deri kullanılır. Tokmak: Genelde deriyi patlatmayacak cinsten kavak türü hafif ağaçlardan yapılır. Davul, Zaza kültüründe geleneksel eğlencelerde, dini ve din dışı törenlerde, haberleşmede ve farklı birçok amaç için kullanılmaktadır.

Zazalar ve Kurmanclar davulu daha çok şu üç temel gaye için kullanılmıştır;

- Şenliğe-eğlenceye çağrı
- Kavgaya çağrı
- İşe çağrı

Rebab: Kemeçeye çok benzeyen, üç telli bir çalgıdır. At kılından gerilmiş bir yayla çalınır. Biri dem tutmak için, diğeri ezgiyi çalmak için olmak üzere genellikle birden çok teli bir arada kullanılır.

Keman: Daha ziyade Dersim'de kullanılan bir çalgıdır. Aynen rebab gibi birden fazla tel bir arada kullanılır. Kemane gibi diz üstünde çalınır. Dersim Zazalarının bu çalgıyı Ermenilerle bir arada buldukları dönemde onlardan öğrendikleri söylenir.

Qırnata (klarnet): Dersim, Elazığ dolaylarında kullanılan bir müzik aletidir. Genellikle ağaçtan yapılan türü değil, metalden yapılan türü kullanılır. Mey ve zurna arası çatlak bir ses rengiyle çalınır.

İKİNCİ BÖLÜM

3. ÖNEMLİ BAZI YEREL SES SANATÇILARI

Bingöl ve Doğu-Güneydoğu kültüründe müzikle uğraşan ses sanatçıları çeşitli isimlerle anılır. Bingöl ve çevresinde halk arasında ses sanatçılarına icra ettikleri müzik tarzlarına göre “deyirbaz”, “deyirvan”, “stranbêj”, “dengbêj”, “lawıkbêj”, “vengweş” gibi isimler verilmektedir.

Deyirbaz ya da **deyirvan**, Zazaca türkü, diğer adıyla deyiri, kılam ya da lawık söyleyen ses sanatçılarına verilen isimdir. Zazaca’da sözcüğün kelime anlamı deyiri ‘türkü’, deyirbaz ise ‘türkücü’ kelimesinin karşılığı olmaktadır. Bu tarz ses sanatçıları daha ziyade düğün, nişan gibi özel günlerde sanatlarını icra ederek ön plana çıkmaktadırlar.

Stranbêj ise şarkı tarzında müzik icra eden ses sanatçısıdır. Stran ‘şarkı’, stranbêj ise ‘şarkıcı’ kelimesine karşılık gelmektedir.³³ Bingöl’de stranbêj olarak kabul edilen bilinen en önemli sanatçı Rençber Aziz’dir. Stranbêjler eserlerinde çoğunlukla aşk, ayrılık ve ölüm temalarını işlemişlerdir.

Dengbêjlik geleneği ise her ne kadar Zaza sanatçıları tarafından da yerine getirilse de özünü ve asıl ihtişamını Kurmanci diliyle sanatını icra eden sanatçıları sayesinde bulmuş ve varlığını sürdürmüştür. Dengbêj sözcüğü tam anlamıyla karşılığını, çoğu sözlükte de ifade edildiği gibi ‘masal anlatan halk ozanı’ şeklinde bulmaktadır.

³³ <http://tr.glosbe.com/ku/tr/stranb%C3%AAj>. (Erişim tarihi: 10 Ocak 2014).

Dengbêj

Geleneksel Kürt müziği icra edenler üçe ayrılırlar: *çîrokbêj* yani hikâyeciler, *stranbêj* yani şarkıcılar ve *dengbêj* yani aşıklar (halk ozanları). Bir başka şekilde şöyle ifade edilebilir; Dengbêj, Kürt sözlü edebiyatında kılam ve stran söyleyen sanatçıların adıdır. Dengbêj kelime manası olarak sese hayat, biçim, renk veren anlamındadır. Denbêjlerin seslerini kullanarak oluşturdukları eserlere ‘lawık’ veya ‘kılam’ denir. Kürt Dili ve Edebiyatı’ını konu edinen bir kaynakta dengbêjlik kavramı ve bu geleneğin önemi şöyle ifade edilmiştir;

“ **Dengbêj** kelimesi, Kürtçede **deng** (ses) ile **bêj** (söz) kelimelerinden oluşmuş bir kelimedir. Bu kelime, “sözün bir ahenkle (ses değeri ile) icra edilmesini sağlayan kişi” anlamında kullanılmıştır.

Sözlü Kürt kültürü varlığını, büyük ölçüde dengbêjlerin dilinde bugüne taşımıştır. Dengbêjler destanların, halk hikâyelerinin, ilahilerin, mesnevilerin icracıdır. Bugün giderek yok olan bu geleneğe dengbêjler, genellikle köyden köye dolaşarak, hayatlarını söyledikleri destanlar, kilamlar, ilahiler, mesneviler sayesinde kazanan insanlardı. Bazıları **erbane** (def), **bilûr** (kaval) gibi çalgılarla söyleseler de, dengbêjlerin çoğu herhangi bir çalgı aleti kullanmadan, gırtlak gücüne dayanarak sanatlarını icra ederlerdi.

Dengbêjler, aynı zamanda sözlü tarihin aktarımcısıdır. Kürt aşiretleri arasında çıkan bir kavga, örneğin bir yiğidin bir kan davasında yaptığı kahramanlıklar dengbêjlerin dilinde

yöreden yöreye anlatılarak meşhur olurdu. Dengbêjlerin bir bakıma medya işlevi de üstlendikleri söylenebilir.”³⁴

Doğu Anadolu'da gelenekselleşmiş olan Dengbêjlik özellikle Serhat Bölgesi diye adlandırdığımız Ağrı, Muş, Van, Kars, Erzurum gibi yerleşim yeri köylerinde hala sürdürülmektedir. Dengbêjlik Kürt kültürünün en eski sözlü edebiyat sembollerinden olup, toplumun yaşam biçimi, bellekte iz bırakan acı hadiseler, eğlenceler, gelenek ve görenekler anlatılır.

Dengbêjler, en çok sohbet-eğlence meclislerinde veya çeşitli acı verici olaylar esnasında (ölüm gibi) sağ veya sol elini kulak tozuna dayayıp bir parmağını da bir kulağına tıkayıp, diğer kulağını açık tutmak suretiyle, ya bilinen bir ezgiyi veya doğaçlama yolu ile içten geldiği gibi, kendi sanat becerisiyle bir türküyü (kılamlawıkı) duygulu bir şekilde dillendirir. Dengbêjlerin zaman zaman söz oyunu yaparak birbiriyle atıştığı da görülür.

Uzun yıllar Kürt sözlü ve yazılı edebiyatı alanında araştırmalar yapan araştırmacı-yazar Ahmet Aras dengbêjlerle ilgili olarak şunları söylemiştir:

"Bir dengbêj, aşk, göç, savaş, ölüm, yas, sevinç gibi bütün toplumsal olayları klam haline getirir. Dengbêjler genellikle köyden köye dolaşarak, hayatlarını söyledikleri destanlar, klamlar, ilahiler ve hikâyeler ile sürdürmektedirler. Dengbêjler, herhangi bir çalgı aleti kullanmadan, gırtlak gücüne dayanarak sanatlarını icra ederler. Dengbêjler, bu coğrafyada olup biten her şeyi klam haline getirdikleri için toplumun yaşam biçimini yansıtır. Bu coğrafyada yaşayan insanlar ağlarken, gülerken, savaşta, barışta, kavgada, cenazelerini bile defnederken bunları klamlamışlar. Her klamın ayrı bir anlamı ve hikâyesi vardır. Dengbêjler, yıllardır toplum üzerinde büyük etki bırakmışlar. Bu etki hala devam ediyor. Eskiden toplumun ileri gelenlerinin, padişahların, aşiret reislerinin, beylerin özel dengbêjleri vardı. Eğer bunlardan birinin dengbêji yoksa bu kişinin halk arasında pek itibarı olmazmış.”³⁵

³⁴ Mehmet Sait Çakar ve dğr. , *Ortaöğretim Kürt Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s. 45-46.

³⁵ Ahmet Aras, Anadolu Ajansı muhabiriyle yapılan röportaj, <http://www.haberler.com/kurt-kulturunde-yasayan-gelenek-dengbejlik-4971658-haberi/> , (Erişim tarihi: 10 Ocak 2014).

Aynı konu hakkında Kürt müziği üzerine araştırmalarda bulunan Serhad B.Renas yazdığı bir makalesinde şunları ifade etmektedir:

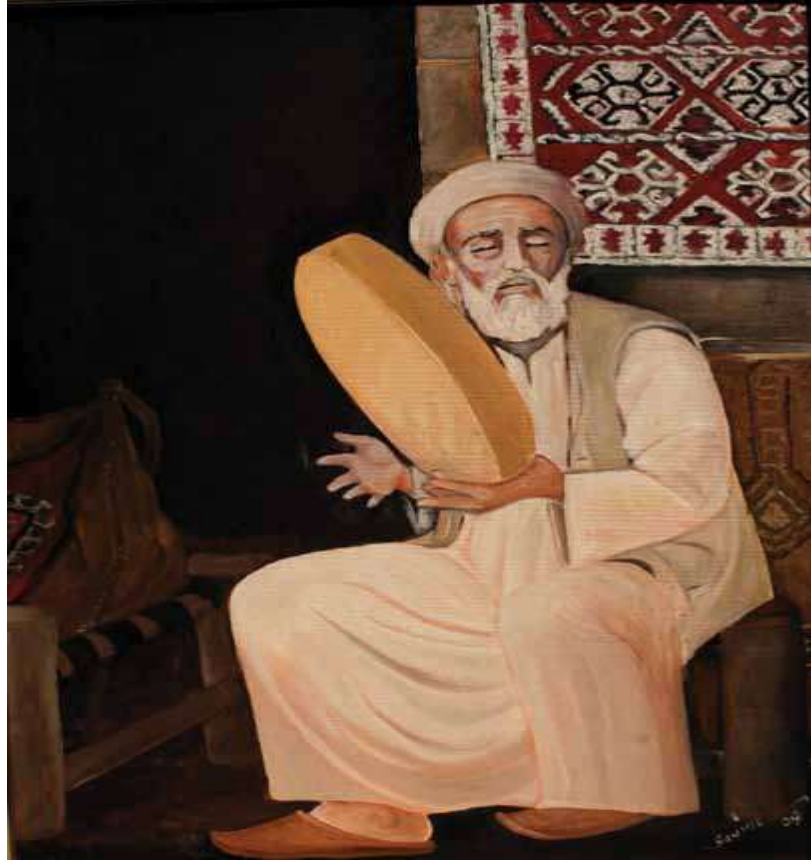
“Kürt müziğinin tarihsel-geleneksel kaynakları Dengbêjlerdir. Kürt Müziğinin temel unsurları *Dengbêjler*, *Stranbêj*, *Lawikbêj* ve *Çîrokbêj*’ lerdir. Dengbêjler öncelikle çok güçlü hafıza ve sese sahiptirler. Ayrıca Kürdistan coğrafyasında sürekli dolaşarak ulusal bilincin oluşmasında ve Kürt Dilinin gelişmesinde çok önemli rol oynamışlardır. Kürdistan'dan binlerce Dengbêj çıkmıştır. 19.yy yaşamış olan Evdalê Zeynikê, 17.yy da yaşamış olan Selim Silêman, Kawis Axa, Îsa Berwarî gibi isimler ilk akla gelen Kürt dengbêjlerdir.

Kilamlar, stranlar, lawıklar Kürdistan'da onlarca nedenden dolayı yazılı iletişimin tıkandığı noktalarda Kürt kültürünün, sanatının, tarihinin, günlük yaşamının ve sosyal yapısının kodlandığı birer kara kutu olagelmiş ve dengbêjler aracılığı ile bu kodları günümüze ulaştırılmıştır.”³⁶

Terim olarak ise Kurmanca olan “deng-bêj” sözcüğünün Zazaca’daki birebir karşılığı “veng-vaj” şeklinde olmaktadır. Çünkü “deng” (ses) sözcüğü Zazaca’da “veng”, “bêj” (söyle) sözcüğü ise Zazaca’da “vaj” şeklinde telaffuz edilmektedir.

Vengweş ise etkileyici Zazaca ağıt-türkü (deyiri, kılam, lawık) söyleyen kişilere verilen bir isimdir. Bu kavram “veng” (ses) ve “weş” (güzel-iyi) kelimelerinin birleşiminden oluşup, ‘sesi güzel olan’ veya ‘güzel sesli kişi’ manâsına gelmektedir. Bingöl yöresinde sesi beğenilen, iyi kabul edilen kişiler için sıklıkla kullanılmaktadır.

³⁶ Serhad B.Renas, “Kürt Müziğinde Gelişim ve Tıkanma”, http://www.kurdinfo.com/arsiv/basin/serhad_renas.htm, (Erişim tarihi: 05 Ocak 2014).

Arif Sevinç, Derwêş³⁷

Görüldüğü üzere deyirbazlık, stranbêjlik veya dengbêjlik Zaza-Kurmanc müzik kültürünün temeli olup, sözlü edebiyatın gelişiminde tartışılmaz bir konuma sahiptirler.

Genel olarak Türkiye’de bilinen, tanınan, önde gelen önemli Zaza (Dımili-Kırd-Kırmanc) müziği temsilcileri şunlardır:

Umut Altınçağ, Mikail Aslan, Ahmet Aslan, Metin-kemal Kahraman, Enver Çelik, Sait Altun, Avni Polat, Rençber Aziz, Servet Kocakaya’dır.³⁸ Bunların dışında Bingöl’de söyledikleri Zazaca türkülerle bilinen birçok yerel (mahalli) sanatçı daha vardır: Yakup Koçak, Ayhan Barasi, Veli Boğakan, Zercanê Çolig, Şarık Apo,

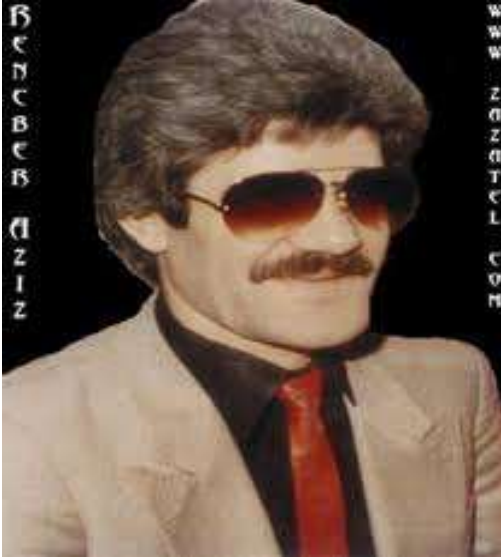
³⁷ Çakar ve dğr. , a.g.e. , s. 45.

³⁸ http://tr.wikipedia.org/wiki/Zazaca_m%C3%BCzik, (Erişim tarihi: 02 Mart 2014).

Ciwan Ömer, Şevat Beritan, Ozan Beritan, Ozan Samet, Şaban Ballises, Zaza Mahmut, Koçer Aziz, Madraklı Halis, Şivan Serhad, Fettah Yalçın gibi.

Sesleriyle Bingöl halkının yüreğinde yer edinen, söyledikleri Zazaca türkülerle unutulmayan, hafızalarda iz bırakan ve sesleriyle Zazaca'yı şahlandıran Bingöllü bazı önemli yerel ses sanatçıları tanımak yararlı olacaktır.

3.1. Rençber Aziz (M. Hanefi Berdibek)

(01.01.1955 - 31.07.1988)

Rençber Aziz, 1955 tarihinde Bingöl iline bağlı merkez Wusfan (Aşağı Akpınar) köyünde dünyaya gelir. Yaşamının daha ilk yılında, o dönemlerde kırsal kesimlerde salgın olarak görülen bir göz hastalığına yakalanır ve bir yaşındayken gözlerini kaybeder. Aynı yıl içerisinde ailesi ile birlikte Bingöl'e gelir ve Dere-i Kasaran Mahallesi'nde yaşamaya başlar. Çocukluk yıllarını ağabeyi ve kardeşlerinin yardımlarıyla sürdürür. Teknolojiye ilgi duyan Aziz gözleri görmediği halde 12-13 yaşlarındayken tenekeden basit bir plak iğnesi yapar. Çevre köylerdeki akrabalarını ziyarete gittiğinde köydeki ağaçların en üst dallarına çıkıp, kasideler ve Bingöl'de yaşanmış acı olaylar üzerine kendisinin derlediği ağıtları söyler.

1968 yılında ailesinin yönlendirmesi ve topluma faydalı bir birey olma düşüncesi ile medrese eğitime başlar ve kısa bir sürede Hafız'ül Kur'an olur. 1971 Bingöl depreminde yüzünü hiç görmediği, hatırlamadığı annesini kaybeder. Bir yıl sonra da İstanbul Çemberlitaş Mevlithane Mektebi'ne gider. Aynı yıllarda köylüler cemiyeti ile tanışır. Köylülere ait özürülüler okuluna giderek altı nokta okuma ve yazmayı öğrenir. Daktilo yazmaya başlar. içinde gem vuramadığı duyguları onu müziğe yönlendirir. Üstün meziyetleri ile kısa bir sürede bağlama çalmasını öğrenir. Altı Nokta Körler Cemiyeti'ndeki müzisyenlerle birlikte turnelere katılır. İstanbul'un çeşitli yerlerinde halka açık mekânlarda programlara katılarak müzik eğitimini ilerletir.

Toplumsal sorunlara karşı oldukça hassas olan Aziz, 1977 yılında kendi bestelerini yaparak topluma müzikle mesajlar vermeye başlar. Fakat söylemleri ve müziği bir takım güçler tarafından engellenmeye çalışılır ve siyasi propaganda yaptığı gerekçesiyle tutuklanarak hapse atılır. Yedi ay dokuz gün cezaevinde kaldıktan sonra 1978 yılının ilk ayında tahliye edilerek Bingöl'e döner. Bingöl'de bir kaç ay kaldıktan sonra dönemin siyasi yoğunluğu ve Aziz'in devam eden mahkemesi onu başka bir vatana göçe zorlamıştır. Böylece Aziz'in hayatında yine o topraklarda kapanacak yeni bir sayfa açılır. Almanya'da artık Rençber'dir o. 1978 Tarihinde Almanya'ya gider ve siyasi iltica talebinde bulunarak Almanya'da vatandaşlık hakkı elde eder. Almanya yıllarında toplumsal sorunları dile getiren müzikal çalışmalarda bulunan Aziz; Zazaca, Kurmancca, Türkçe eserlerden oluşan "Hasreta Azadi" (Özgürlüğe Hasret) isimli ilk orijinal albümünü yapar. Ayrıca Aziz, kendi imkânlarıyla sayısız amatör kayıt yapar. Eserleri yasak kabul edilip engellendiği için çalışmaları teyplerde amatör şartlarda el altından kopyalanarak çoğaltılır.

Eserlerinde toplumdaki sosyal-siyasal sorunları irdelemiş, hasreti, vatanseverliği, aşk gibi pek çok konuyu anlatmış toplumcu-gerçekçi bir halk aydını olan Aziz 1988 tarihinde Almanya'nın Hannover kentinde yüksek bir binadan sebebi bulun(a)mayan şüpheli bir şekilde düşüp hayata veda eder. Siyasi tavrından ötürü cinayete kurban gittiği en güçlü kanıdır ve Aziz'in ölümünün arkasındaki sır perdesi hala aralanamamıştır. Arkasında kalıcı müzik eserleri bırakan Rençber Aziz, 1988

tarihinde Bingöl'ün Wusfan (Aşağı Akpınar) köyünün Eskiköy mezrasında aile kabristanına defin edilir. Mezar taşında, kendi vasiyeti üzerine şöyle yazmaktadır;

**"EY YOLCU DUR. 32 SENE AYDINLIĞIN YÜZÜNÜ GÖRMEDİM.
AYDINLIĞIN DEĞERİNİ BİL."**³⁹

Yaptığı müzikler ve söylediği türkülerle bütün Bingöl'de bilinen, tanınan, sevilen ve türküleri halâ Bingöl halkı tarafından severek dinlenen stranbêj Rençber Aziz'in kimlikteki resmi adı ise Mehmet Hanefi Berdibek'tir. Aslında Mehmet Hanefi Berdibek kendisinden iki yaş büyük olan ve ölen abisinin adıdır. Rençber Aziz, ölen abisinin kimliğini kullanmıştır. Babasının adı Hacı Filit Berdibek'tir. Bingöl'de Filit Dorêş olarak bilinir. Doktorsuz ve ilkel koşullarda onu tedavi etmeye çalışırken gözlerinin kör olmasına sebep olduğu belirtilen kadının ise Fatma Beltekin (Fatê kêy Heci Wêsi) olduğu söylenilmektedir.⁴⁰ Söz ve besteleri kendisine ait olan türkü ve kıamların yanı sıra bir çok anonim eser de seslendiren Rençber Aziz, o dönemde Bingöl'e bağlı Yeniköy'de bulunan Şeyh Mehdi Özsoy'dan etkilenmiş ve ona ait bazı şiirleri de bestelemiştir. Türk müziği sanatçılarından Selda Bağcan ile tanışıklığı da vardır.

Sanatçı türkülerinde kendi anadili olan Zazaca'yı (Kırdki) son derece yalın, akıcı ve ustaca kullanmıştır. Halk deyimlerini ozan duyarlılığı ile türkülerine profesyonelce serpiştirmeyi başarmıştır. Eserlerinde 1980'de darbeyle iş başına gelen hükümeti kimi zaman iğneleyici, kimi zaman da çekinmeden sert bir şekilde eleştirmiştir.

Solcu ve sosyalist kişiliğiyle bilinen Rençber Aziz, eserlerinde dönemin cunta yönetimini ve Kenan Evreni sert bir şekilde eleştirmiştir. Zaman zaman da mevcut düzene başkaldırarak politikacıları, imam, müftü, şeyh ve hacıları taşlamıştır. Kendisiyle özdeşleşen, bilinen önemli türkülerinden bazıları şunlardır: Bingöl Şewti, Ez Niweşa, Şuno Şuno, Bırawo, Dılo Dılo, Way Way Ninna, Dezawo, Ezo Bıra,

³⁹ <http://www.rençberaziz.8m.net/>, (Erişim tarihi: 20 Ocak 2014).

⁴⁰ Doğan Karasu, *Dinya d' yo darê ma Rênçber Eziz*, Vate Yayınevi, İstanbul 2012, s. 51.

Nazewcım, Lori Lori, Ina keynek kumca ra wa, Wê Ezo Wê Ezizo, Çı ra, Prode v.dğr. Rençber Aziz'in hayatı Türkiye'de faaliyetini sürdüren "Esmer" dergisinin 59. sayısında okurlarına tanıtılmıştır.

3.2. Sait Altun

(1949 - ...)

Sait Altun, 1949 yılında Bingöl'ün Gülpınar köyünde (Luatun-Lotan) doğmuştur. Sanat hayatına 1968 yılında başlayan sanatçı 300-400 dolayında türkü seslendirmiştir. İlk kasetini 1971 yılında Elazığ'da Yalçın Plak aracılığıyla çıkarmıştır. "Şark Yıldızı" namıyla bilinen sanatçının yayınlanmış 14 adet Türkçe, 4 adet Zazaca ve 1 adet de Almanca kaseti bulunmaktadır. Sanatçının Zazaca kasetleri "Day Vuno", "Adır Kotu Dewun Ma", "Ax Lê Lê Wayê" isimleriyle piyasaya sürülmüştür.

1970'li yıllarda Zazaca ve Kurmanca türküler söylediğinden çeşitli yasaklarla karşılaşan sanatçı, bu yasaklardan dolayı ağırlıklı olarak Türkçe türküler yazmış ve seslendirmiştir. 9-10 yıl gibi bir süre Almanya'da yaşayan sanatçı orada aylar süren turnelere katılmıştır. Uzun bir süre Almanya'da kaldıktan sonra 1987 yılında Türkiye'ye dönmüştür.⁴¹ Sanatçı Almanya'da kaldığı yıllarda Köln kentinde Rençber

⁴¹ Vate, *Kovara Kulturi*, Humare 23, Zımistan, İstanbul 2005, s. 6-15.

Aziz ile de tanışmış ve kısa bir süreliğine de olsa birlikte düğün organizasyonlarına katılmışlardır. 2003 yılında Bingöl’de meydana gelen deprem üzerine yazmış olduğu türküsü çok ses getirmiştir. Yine sanatçının yazmış olduğu “Qedayifê Diyarbêk” türküsü herkesçe bilinir. Çok sayıda plak sahibi de olan, her fırsatta Zazaca’ya duyduğu sevgiyi dile getiren sanatçı, yaşamını Diyarbakır’da sürdürmektedir.

3.3. Avni Polat

(1967 - ...)

Sanatçı, 1967 yılında Bingöl’ün merkez Çiçekyayla (Vılvarı) köyünde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Bingöl’de tamamlayan sanatçı, liseyi açıktan bitirdi. Küçük yaşlardan itibaren müzikle uğraşmaya başladı. Müziğe başladığı yıllarda Bingöl’de müzikal faaliyetlerin yetersiz olduğunu, sadece Halk Eğitim Merkezi’nde çeşitli tiyatro, müzikal, okul gecesi eğlenceleri vb. sanatsal etkinliklerin yapıldığını, kendisinin sanata olan ilgisinin de bu etkinliklere katılımı sonucu başladığını belirtmiştir. Sanatçının müzik hayatı yine Halk Eğitim Merkezi’nde yapılan düğünlerde sahne alarak başladı. Olumlu tepkiler alan ve beğenilen sanatçı, daha sonra Bingöl’de açılan ilk düğün salonu olan Palmiye Düğün Salonu’nda uzun bir süre sahne almıştır. Askerlik görevini yaparken ordu evlerinde de sahne alan sanatçı, bu vazifesini bitince Avrupa’ya giderek çeşitli ülkelerde gazinolarda sahneye çıkmış ve ilgi görmüştür. Uzun yıllar Avrupa’da sahne alan sanatçı, 1993 yılında Bingöl’e geri dönmüştür. 1994 yılında ilk amatör kasetini Elazığ Gülom Bant Kayıt Stüdyosu’nda yaptı. Müziğe Bingöl’de devam ederken 2. amatör kasetini Batman’da

Dilan Video Stüdyosu'nda yapmıştır. Bir kaç yıl sonra profesyonel bir albüm yapmak amacıyla İstanbul'a gitti. İstanbul'daki yönetmenler ve müzikle uğraşanlar tarafından çok beğenildi. 2001 yılında "Sevdaya Yasak Olmaz" adlı ilk profesyonel albümüyle Türkiye'de müzik piyasasına girdi. Albümünün çıkış parçası olan "Sevdaya Yasak Olmaz" şarkısına İstanbul'dan büyük bir ekiple Bingöl'e gelerek klip çekti. Bu klipi ulusal müzik kanallarında yayınlandı. Bu arada birçok ulusal kanala konuk olarak sahne aldı.

Sanatçının 2004 yılında "Ağlaya Ağlaya" adlı albümü piyasaya çıktı. Daha sonraları ise anadili olan Zazaca ile bir albüm yapmaya karar verir. Zazaca türküleri toparlayıp, düzenleyip ilk Zazaca albümünü 2006 yılında çıkardı. Bu albümü çok rağbet gören sanatçı, devamında "Zazaca Türküler 2" ve "Zazaca Türküler 3" adlı albümlerini yayınladı. Zazaca türküler söylemekten ve müzik yapmaktan gurur duyduğunu dile getiren sanatçı Avni Polat, "Zazaca Türküler 4" adıyla çıkaracağı yeni albümünü ise 2014 yılı içerisinde tamamlayacağını belirtmiştir.

Sanatçı, halen zaman zaman Avrupa ve İstanbul'a giderek çeşitli konser programlarına katılmaktadır. Bingöl'de ikâmet eden Avni Polat, İlin bilinen, tanınmış önemli deyirbazlarından, yerel ses sanatçılarından. Söylediği Zazaca türkülerle adından söz ettirmektedir. Özellikle yaz aylarında Bingöl'de yapılan düğün etkinliklerinde, özel gün ve kutlamalarda sahne alan sanatçı, bu yöreye ait Zazaca türküleri ustalıkla seslendirmektedir. Zaman zaman bu türküleri potpori şeklinde harmanlayarak da sunan sanatçı, türkülerinde duru bir Zazaca kullanmaktadır. Sanatçının Zazaca türkülerden oluşan albümleri şunlardır:

Zazaca Türküler-1 (2006)

Zazaca Türküler-2 (2008)

Zazaca Türküler-3 (2011)

Zazaca Türküler-4 (2014)⁴²

⁴² Biyografi, Avni Polat ile yapılan röportajdan alınmıştır. 20 Nisan 2014.

3.4. Servet Kocakaya

(1973 - ...)

19 Mayıs 1973 Bingöl doğumlu besteci, söz yazarı ve müzisyendir. Beş yaşlarındayken Çukurova'ya önce Hatay'ın Dört Yol ilçesine daha sonra da Mersin'e göçen ailenin en küçük ferdidir. İlk, orta ve Lise eğitimini Mersin'de tamamladıktan sonra Ankara Hacettepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü'nü bitirmiştir. Batı müziğine olan ilgisi ozan müziğiyle birleşince kendi tarzını oluşturma çabaları ilk albümüne yansdı.

İlk defa 2005 yılında çıkardığı “Pencere” adlı albümünde Kürtçe şarkılara yer vermiştir. Sanatçı son albümünde ise yer verdiği Zazaca türkülerle büyük beğeni toplamıştır. Zaman zaman Bingöl'de düzenlenen çeşitli organizasyonlara katılarak Zazaca türküler seslendirmektedir. Sanatçının yayınlanan albümleri şunlardır;

Keke-Zor Günler – (1999)

Ki Zava – (2001)

Duvar Şarkıları – (2002)

Pencere – (2005)

İki Dil Bir Heves – (2011)

3.5. Ayhan Barasi

(1980 - ...)

Ayhan Barasi, 1980 yılında Bingöl merkeze bağlı Çiris köyünde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Bingöl’de (Atatürk İlköğretim Okulu, 100. Yıl Ortaokulu, Endüstri Meslek Lisesi) tamamlayan Barasi, küçük yaşta bağlama çalarak müzik yolculuğuna başladı. Bingöl başta olmak üzere Anadolu’nun birçok kentinde müzik yapan Barasi, daha sonra İstanbul’a giderek müzik hayatına devam etti. 2008 yılı Mart ayında kendi ismini taşıyan “Yar Dediğin Ben Olam” isimli albümüyle sevenlerine merhaba diyen Barasi, 2010 yılında da “Sendedir” adlı albümünü piyasaya çıkarmıştır. İlk iki albümünü Türkçe çıkaran sanatçı, daha sonra 2013 yılında ise söz ve müzikleri kendisine ait 10 Zazaca şarkıdan oluşan üçüncü albümü olan “Lê Zaza” yı çıkardı. Bu albümü çıkarma amacını ‘Zazaca’ya katkı yapmak’ olarak belirtmiştir. Sanatçı müzik hayatına İstanbul’da devam etmektedir.⁴³

⁴³ Biyografi, Ayhan Barasi ile yapılan röportajdan alınmıştır. 25 Şubat 2014.

3.6. Yakup Koçak

(1963 - ...)

Sanatçı, 1963 yılında Solhan ilçesi Arakonak beldesinde doğmuştur. İlköğretime 9 yaşında başlayıp, okulun en başarılı öğrencilerinden olan ozan, kimsesizlik ve yoksulluktan ötürü 7. Sınıfta okulu bırakmak zorunda kalmıştır. 16 yaşına kadar Solhan'da zor şartlar altında yaşayan sanatçı, geçimini sağlayabilmek için ayakkabı boyacılığı yapmıştır. 16 yaşından sonra zorunlu olarak gurbete gitmek zorunda kalmıştır. Adapazarı'na yerleşip orada 4 yıl inşaatlarda çalışıp, zaman zaman hamallık yaparak geçimini sağlamıştır. 20'li yaşlarda askere giden ozan, burada çok başarılı bulunduğu için Ankara Kara Kuvvetler Komutanlığı'na gönderilmiştir. Askerliğini burada bitirip, memleketi Solhan'a geri dönmüştür. Burada 22 yaşındayken evlenen sanatçı, tekrar Adapazarı'na gitmek zorunda kalmıştır. Burada iki yıl pazarcılık yapan sanatçı, bir düğünde kendisine şarkı okutulması üzerine sesi beğenilmiş ve artık yapılan bütün düğün törenlerine çağrılır olmuştur.

Bu vesileyle müzik piyasasının içine giren ozan, Adapazarı'nın yerel kanallarına çağırılmış ve her perşembe akşamı Adapazarı'nın yerel televizyonu olan Kanal 54 'te canlı program sunmaya başlamıştır. Dönemin Adapazarı belediye başkanı Ünal Ozan'ın da desteğini alan sanatçı beğenilmiş ve takdir toplamıştır. Nuri Sesigüzel'in programına davet edilmiştir. Böylelikle ekonomik durumu iyileşen, hayatı renklenen sanatçı Adapazarı'nda ev yaptırmış ve oraya taşınmıştır. 17 Ağustos 1999 depreminde evi yıkılan sanatçı, altı ay çocuklarıyla beraber çadırlarda yaşamak

zorunda kalmıştır. O sırada “İstanbul Radyo Evi Ses Yarışması” düzenlenmiş, bu yarışmaya katılan ozan 1. olmuştur. Fakat çocuklarının razı olmaması üzerine 2000 yılında tekrar Solhan’a geri dönmüştür. Depremzede olduğu için Solhan halkı tarafından kendisine çeşitli yardımlar yapılmıştır. Sonraları “Grup Nazar” adında bir müzik grubu kuran sanatçı, müziğin haram olduğu gerekçesiyle çeşitli engellerle karşılaşmış, zaman zaman tehdit edilmiştir. Bunlara rağmen Bingöl’e gelen sanatçı burada üç tane amatör klip çekmiştir. Zazaca, Kurmanca ve Türkçe eserlerden oluşan amatör albümleri de bulunan sanatçı, ilk orijinal albümü olan ‘Gozele’ de ise söz ve müziği kendisine ait olan Zazaca eserlere yer vermiştir.

Sanatçı, özellikle yaz aylarında Bingöl’de yapılan düğünlerde, festivallerde, önemli gün ve gecelerde sahne alarak seslendirdiği deyimlerle-stranlarla adından sıkça söz ettirmektedir. “Bir sanatçının kendini evvela memleketine ve halkına kabul ettirmesi gerektiği” görüşünü benimsemektedir. Hâlen Bingöl’de çeşitli düğün salonlarında sanatını icra etmektedir.⁴⁴

⁴⁴ Biyografi, Yakup Koçak ile yapılan röportajdan alınmıştır. 05 Temmuz 2014.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4. BİNGÖL YÖRESİ ZAZACA HALK TÜRKÜLERİ

4.1. Düğün-Halay Türküleri (Lawiki veyvı u govend).

Kültürümüzün temel bileşenlerinden olan; neşe, keyif ve eğlencelerin zirve yaptığı düğün, nişan ve sünnet gibi önemli gün ve geceler elbette ki türküsüz, şarkısız düşünülemez. Bingöl ve çevre köylerinde de Anadolu'nun dört bir yanında uygulanagelmekte olan gelenek gibi düğünlerde, nişanlarda halay eşliğinde söylenen çok sayıda Zazaca türkü vardır. Folklorümüzün önemli bir paçası olan ve bu tarzda seslendirilen türkülerin çoğu anonim olup, düğünlerimizin vazgeçilmez klasikleri haline gelmişlerdir. Kim tarafından, nerede ve ne zaman dillendirildikleri bilinmez. Bu gibi günlerde çoğunlukla türkülerimize eşlik eden enstrümanlar bağlama, bilur, mey, erbane, rebab, tembur, davul, zurna gibi çalgılardır. Bu enstrümanların kullanılmadığı durumlarda sesi güzel olan biri halayın başına geçer (sergovend), yüksek sesle bir türküyü seslendirmeye koyulur. Türkünün bir mısrasını ya da bölümünü söyledikten sonra durur, halaydakiler (govendgêr) de yüksek sesle söylenileni tekrarlar. Bu durum türkü-şarkı bitene kadar sürer. Bu esnada genç-yaşlı, kadın-erkek herkes söylenilen bu türküye eşlik eder, halaya katılır veya izler. Seslendirilen türküye göre de sergilenen halayların ritmi ve yapısı değişebilmektedir. Bazen de düğün sahibinin gösterdiği İslami hassasiyetten dolayı davul ve zurnanın çalınmasına kasıtlı olarak izin verilmezdi.

Anonim olan bu Zazaca türküler/deyiriler çeşitli yörelerde değişime uğrayabilmektedir. Bunun sonucunda da doğal olarak farklı versiyonları oluşabilmektedir.

4.1.1. Awkê Kaşun

Awkê kaşun wışena, lê lê leminê, lê lê leminê
Kênek huni ya ver şına, lê lê ciyera cuwar surmeliya
Destmaj sıway vêr gena lê lê leminê , lê lê leminê
Du'ayê muradi wazena, lê lê ciyera cuwar surmeliya.

Hor veciyeno, horo tari, lê lê leminê, lê lê leminê
Liyef erzeno zêy tirmari, lê lê ciyera cuwar surmeliya
Waşti mına kênay şari, lê lê leminê, lê lê leminê
Payiz biyêro ez tu bêri, lê lê ciyera cuwar surmeliya.

Awkê kaşun wışena, lê lê leminê, lê lê leminê
Kênek ha xu ver şuena, lê lê ciyera cuwar surmeliya
Ez nızun kênay kumi ya, lê lê leminê lê lê leminê
Zerrê mı cı ri helyenu, lê lê ciyera cuwar surmeliya

Anonim
Kaynak kişi: Saime Bor

Bu türkü, neredeyse Bingöl'deki bütün düğünlerde seslendirilen ve beraberinde halay çekilen halk türkülerinin başında gelir.

4.1.2. De mi ri vaj

De mi ri vaj, de mi ri vaj, de mi ri vajo
De mi ri vaj, de mi ri vaj, de mi ri vajo
De mi ri vaj, de mi ri vaj, de mi ri vajo
Zewaco bê zêr qe mevajo

Rîyê Çolîg vîrajo de mi ri vaj, de mi ri vaj, de mi ri vajo
Rîyê Çolîg vîrajo zewaco bê zêr qe mevajo
Çolîg ra şin qerajo de mi ri vaj, de mi ri vaj, de mi ri vajo
Çolîg ra şin qerajo zewaco bê zêr qe mevajo

Derd û kuli kênun zewaco de mi ri vaj, de mi ri vaj, de mi ri vajo
Derd û kuli xuertun zewaco, zewaco bê zêr qe mevajo
Derd û kuli veyvun yew laco ,de mi ri vaj, de mi ri vaj, de mi ri vajo
Derd û kuli pîrun nimajo, zewaco bê zêr qe mevajo

De mi ri vaj, de mi ri vaj, de mi ri vajo
De mi ri vaj, de mi ri vaj, de mi ri vajo
De mi ri vaj, de mi ri vaj, de mi ri vajo
Zewaco bê zêr qe mevajo

Anonim
Derleyen: Abdulkerim Bor
• **Çolig:** Bingöl

Bu türkü, Bingöl deyince akla gelen en klasik türkülerden biridir.

4.1.3. İslo Dilo

Ma şin warê Heseni
Ay lo dilo lo dilo
Ma şin warê Heseni
İslo lo delilo
Pencera sera seri
Ay lo dilo lo dilo
Komê ma ha pêseri
İslo dilo delilo
Ay lo dilo lo dilo
Tımma dilo delilo

Sêri sıwayo, honıko
Ay lo dilo lo dilo
Sêr sıway honıko
İslo dilo delilo
Kêyno mast kerd kodıko
Ay lo dilo lo dilo
Kêyno mast kerd kodıko
İslo dilo delilo
Nuno korêk pedı ko
Ay lo dilo lo dilo
Nuno korêk pedı ko
İslo dilo delilo

Anonim
Seslendiren: Avni Polat

4.1.4. İslo Dilo (versiyon 2)

İslo dilo lo dilo, hay lo dilo lo dilo
İslo dilo lo dilo, kul mi giruno dilo

Ma şini warê heydêri hay lo dilo lo dilo
Ma şini warê heydêri kul mi giruno dilo

Kuemê ma ha pêr sêra islo dilo, lo dilo
Kuemê ma ha pêr sêra kul mi giruno dilo

Pencirê sera sêri, islo dilo lo dilo
Pencirê sera sêri, kul mi giruno dilo

Verba Kuemê muxtari islo dilo lo dilo
Verba Kuemê muxtari hay lo dilo delilo

Masti sibay weniko islo dilo, lo dilo
Masti sibay weniko kul mi giruno dilo

Nuno kuêriyek pedeko, islo dilo lo dilo
Nuno kuêriyek pedeko, dil mi delilo dilo

Kundiyez bigir xwi pize ko islo dilo lo dilo
Kundiyez bigir xwi pize kul mi giruno dilo

Torun ma biya piyesero islo dilo lo dilo
Torun ma biya piyesero hay lo dilo delilo

Vêvê ma bunc tebero islo dilo lo dilo
Vêvê ma bunc tebero kul mi giruno dilo

Têmzi bunc surat sero islo dilo lo dilo
Têmzi bunc surat sero dil mi delilo dilo

Derleyen: Seyidxan Kuriş

4.1.5. WÎ DAY

Wi day, wi day, wi dayê, wi daye, wi dayê
Wi day, wi day, wi dayê, may tu bımro Husnayê

Lay Zuvêri wişenu, wi dayê, wi dayê
Lay Zuvêri wişenu, may tu bımro Husnayê

Husn hani ya ver dı şına, wi dayê, wi dayê
Husn hani ya ver dı şına, may tu bımro Husnayê

Destun-ri xu ver dı şuena, wi dayê, wi dayê
Destun-ri xu ver dı şuena, may tu bımro Husnayê

Hot tên yên Husn remnêni, wi dayê, wi dayê
Hot tên yên Husn remnêni, may tu bımro Husnayê

Cendirmê pê hesêni, wi daye, wi dayê
Cendirmê pê hesêni, may tu bımro Husnayê

Yên Husna tıra geni, wi dayê, wi dayê
Yên Husna tıra geni, may tu bımro Husnayê

Husn hewalê Muş kênî, wi dayê, wi dayê
Husn hewalê Muş kênî, may tu bımro Husnayê

Dayri dayri çarnêni, wi dayê, wi dayê
Dayri dayri çarnêni, may tu bımro Husnayê

Rapor xefif vejêni, wi dayê, wi dayê
Rapor xefif vejêni, may tu bımro Husnayê

Êr hot o, hot o, hot o, wi dayê, wi dayê
Êr hot o, hot o, hot o, may tu bımro Husnayê

Kuê Çolig vor gureto, wi dayê, wi dayê
Kuê Çolig vor gureto, may tu bımro Husnayê

Mehik dewar xwi rueto, wi dayê, wi dayê
Mehik dewar xwi rueto, may tu bımro Husnayê

Pê yo bêşli gureto, wi dayê, wi dayê
Pê yo bêşli gureto, may tu bımro Husnayê

Verniyê mehkumun dı koto, wi dayê, wi dayê
Verniyê mehkumun dı koto, may tu bımro Husnayê

Qesas Husna gureto, wi dayê, wi dayê
Qesas Husna gureto, may tu bımro Husnayê

Anonin

- **Husn:** Hüsna

4.1.6. De Gidi Gidi Xunê Heci

Sêr bon Heci yo mêydun o
Bin bon Heci yo mêydun o
Yo mêydune astuerun o
Yo mêydune kehilun o

De gidi gidi de gidi gidi
De gidi gidi Xuney Heci
Xunê Heci gulbarêka
Şew doruna ruej felek a

Dêst Xun birin Xun qijkeka
De gidi gidi Xunêy Heci

Dêst xun birin hêt meraka
Xun kijkek a zuar pê meki

Rıza Beg mayın gay duno
Heci Beg qalın Xun duno
De gidi gidi de gidi gidi
De gidi gidi Xunêy Heci

Anonim
Derleyen: Abdulkerim Bor

Bu türküyü Bingöllü genç bir kız, nişanlısı için yazmıştır. Bu genç kızın nişanlısı 1. Dünya Savaşı'na (1914-1918) katılıp, şehid olmuştur. Bu türkü sonradan halay türkülerinden biri haline gelmiştir.⁴⁵

4.1.7. De Gidi Gidi Xunê Heci (Versiyon 2)

De gidi, gidi, gidi, gidi
De gidi, gidi, Xunê Heci

Xunê Heci gulvarek a
De gidi, gidi, gidi, gidi
Xunê Heci gulvarek a
De gidi, gidi, Xunê Heci

Şew dorun a ruej felek a
De gidi, gidi, gidi, gidi
Şew dorun a ruej felek a
De gidi, gidi, Xunê Heci

Dêst Xun biyo hêt merak a
De gidi, gidi, gidi, gidi
Dêst Xun biyo hêt merak a
De gidi, gidi, Xunê Heci

Zuar ci mêdi Xun qijkek a
De gidi, gidi, gidi, gidi
Zuar ci mêdi Xun qijkek a
De gidi, gidi, Xunê Heci

⁴⁵ "Xonay Heci", *Roja Newe (Kürtçe-Türkçe gazete)*, No: 1 (15-5-1963) İstanbul, s. 4.
"Xona Heci", *Edebiyatê Kırmancki ra Nimuneyi (Zazaca Edebiyatından Örnekler)*, (haz. Prof. Dr. Kadri Yıldırım v.dğr.), Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2012, s. 48.

Sêr bun Heci yo meydun o
De gidi, gidi, gidi, gidi
Sêr bun Heci yo meydun o
De gidi, gidi, Xunê Heci

Meydun, meyduni astuarun o
De gidi, gidi, gidi, gidi
Meydun, meyduni astuarun o
De gidi, gidi, Xunê Heci

'Eli Beg mayin kay duno
De gidi, gidi, gidi, gidi
'Eli Beg mayin kay duno
De gidi, gidi, Xunê Heci

Rıza Beg qalin Xun duno
De gidi, gidi, gidi, gidi
Rıza Beg qalin Xun duno
De gidi, gidi, Xunê Heci

Anonim

- **Xun:** Kadın ismi

4.1.8. 'Eyş

Herê 'Eyşê ina mekır
Yar delê ina mekır

Quelun xu zaf yu mekır
Miyun dew ra çenglı mekır

Xuertun şar meraz mekır
Ling tu çiyên solun mı ko

Herê 'Eyşê ina mekır
Dêst tu çiyên pistun mı ko

Herê 'Eyşê ina mekır
Qêr tu nin vêr xu mı ko

Herê 'Eyşê ina mekır
Ez çi vaj ti qal mekır
Herê 'Eyşê ina mekır

Anonim

Seslendiren: Mızgin Kılıç

- **Eyş:** Ayşe

4.1.9. Day Vun

Day vun, day vun, day vun
Day vun, day vun, day vun
Day vun, day vun, day vun
Heywax Xatê Maluno!

Cuar dı yen qeflê keynuno
Day vun, day vun, day vun
Cuar dı yen qeflê keynuno
Heywax Xatê Maluno

Madrag cay cendirmun o
Day vun, day vun, day vun
Madrag cay cendirmun o
Heywax Xatê Maluno

Têrek meskên tuiyun o
Day vun, day vun, day vun
Têrek meskên tuiyun o
Heywax Xatê Maluno

Muşek gerdluni herun o
Day vun, day vun, day vun
Muşek gerdluni herun o
Heywax Xatê Maluno

Goru bexçê gulun o
Day vun, day vun, day vun
Goru bexçê gulun o
Heywax Xatê Maluno

Vılwarı cay ağun o
Day vun, day vun, day vun
Vılwarı cay ağun o
Heywax Xatê Maluno

Şinek meskên xuertun o
Day vun, day vun, day vun
Şinek meskên xuertun o
Heywax Xatê Maluno

Çulek meskên keynun o
Day vun, day vun, day vun
Çulek meskên keynun o
Heywax Xatê Maluno

Luatu tuway nêzuno
Day vun, day vun, day vuno
Luatu tuway nêzuno
Heywax Xatê Maluno

Musiyu cay ciniyun viyun o
Day vun, day vun, day vuno
Musiyu cay ciniyun viyun o
Heywax Xatê Maluno

Hezêru cay tirewun o
Day vun, day vun, day vuno
Hezêru cay tirewun o
Heywax Xatê Maluno

Anonim

- **Madrag:** Bingöl merkez “Kılçadır” köyü
- **Têrek:** Bingöl’ün bir köyü
- **Muşek:** Bingöl merkez “Eviller” köyü
- **Goru:** Bingöl merkez “Düzyayla” köyü
- **Vılwarı:** Bingöl merkez “Çiçekyayla” köyü.
- **Şinek:** Bingöl merkez “Erentepe” köyü
- **Çulek:** Bingöl merkez “Olukpınar” köyü
- **Luatu:** Bingöl’ün bir köyü
- **Musiyu:** Bingöl merkez “Yamaç” köyü
- **Hezêru:** Bingöl merkez “Altınışik” köyü

4.1.10. Fatıma

Day lêro, lêro, lêro, lêro, lêro, lêro, lêro
Day lêro, lêro, lêro, lêro, lêro, lêro Fatımay mı

Cuard yen Hus Wasmununo lêro, lêro, lêro, lêro
Cuard yen Hus Wasmununo lêro, lêro Fatımay mı

Puero siya kişta duno lêro, lêro, lêro, lêro
Şıknen paşnê soluno lêro, lêro Fatımay mı

Şoqe un miyun çimuno lêro, lêro, lêro, lêro
Tadun vilke tizbuno lêro, lêro Fatımay mı

Hus yenu şın Kırruno lêro, lêro, lêro, lêro
Xeber dun mufrezuno lêro, lêro Fatımay mı

Mufreze şın Kırruno lêro, lêro, lêro, lêro
Adır erzên bununo lêro, lêro Fatımay mı

Kirru biyo mij-dumuno lêro, lêro, lêro, lêro
Vendên Hus Wesmununo lêro, lêro Fatımay mı

Hus dun xu helimuno lêro, lêro, lêro, lêro
“Mi rı vun Hus Wesmununo” lêro, lêro Fatımay mı

Hus vêr tıfing taduno lêro, lêro, lêro, lêro
Hus kışen hot tenuno lêro, lêro Fatımay mı

Kışên Hus Wesmununo lêro, lêro, lêro, lêro
Cuard yên Şadin Bezgununo lêro, lêro Fatımay mı

Şadin dun xu helimuno lêro, lêro, lêro, lêro
“Mı kışt Hus Wesmununo” lêro, lêro Fatımay mı

Toxtor rapor nêduno lêro, lêro, lêro, lêro
“Darbê Husi dumun o” lêro, lêro Fatımay mı

Xeber dun mehkumuno lêro, lêro, lêro, lêro
Zılf yen şın miyun Miyaluno lêro, lêro Fatımay mı

Xeber dun mufrezuno lêro, lêro, lêro, lêro
Mufrezê yên Miyaluno lêro, lêro Fatımay mı

Cuard yen Xêl Ximuno lêro, lêro, lêro, lêro
Xel çinenu nenguno lêro, lêro Fatımay mı

Zılf ver tıfing taduno lero, lero, lero, lero
Kışenu Xel Ximuno lero, lero Fatımay mı

Zılf kışen no tenuno lêro, lêro, lêro, lêro
Kışên Zılf Wesmununo lêro, lêro Fatımay mı

Anonim

- **Hus:** Hüseyin
- **Kirrun:** Bingöl’ün bir köyü

4.1.11. Fatıma (Versiyon 2)

Day leyro, leyro, leyro; dayê leyro, Fatımay mı
Day leyro, leyro, leyro; heywax leyro, altunay mı

Rayırê mezeli verad o; dayê leyro, Fatımay mı
Rayırê mezeli verad o; heywax leyro, altunay mı

Kom tiro şêro mirad o; dayê leyro, Fatımay mı
Kom tiro şêro mirad o; heywax leyro, altunay mı

Muradê Fati binê ‘ard o; dayê leyro, Fatımay mı
Muradê Fati binê ‘ard o; heywax leyro, altunay mı

Bexçey babay hera wo; dayê leyro, Fatımay mı
Bexçey babay hera wo; heywax leyro, altunay mı

Aşiko koçê xwi ronawo; dayê leyro, Fatımay mı
Aşiko koçê xwi ronawo; heywax leyro, altunay mı

Husê aşiko yemon o; dayê leyro, Fatımay mı
Husê aşiko yemon o; heywax leyro, altunay mı

Akeno berê dolabono; dayê leyro, Fatımay mı
Akeno berê dolabono; heywax leyro, altunay mı

Veceno zerf u qaxıdonu; dayê leyro, Fatımay mı
Veceno zerf u qaxıdonu; heywax leyro, altunay mı

Yazıçı qelemlı kay donu; dayê leyro, Fatımay mı
Yazıçı qelemlı kay donu; heywax leyro, altunay mı

Nıseno nomey Fatono; dayê leyro, Fatımay mı
Nıseno nomey Fatono; heywax leyro, altunay mı

Erşaweno welatono ; dayê leyro, Fatımay mı
Erşaweno welatono; heywax leyro, altunay mı

Day leyro, leyro, leyro; dayê leyro, Fatımay mı
Day leyro, leyro, leyro; heywax leyro, altunay mı⁴⁶

4.1.12. Selimo

Ha yari ya yari ya, Selimo lawo yari ya
Ha yari ya yari ya, Selimo lawo yari ya

Zeka derg a bari ya, Selimo lawo yari ya
Zeka derg a bari ya, tereso lawo yari ya

Deykê yê batal niya, Selimo lawo yari ya
Deykê yê batal niya, Selimo lawo yari ya

Şiya vêr toq û dezbi ya, Selimo lawo yari ya
Şiya vêr toq û dezbi ya, Selimo lawo yari ya

⁴⁶ J.İhsan Espar, *tani estaniki u deyrê ma*, Weşanxaneyê Vateyi, Payiz, İstanbul 2004, s. 47-48.

Emşi vera şemi wo, Selimo lawo yari ya
Emşi vera şemi wo, Selimo lawo yari ya

Çijê keynu pemi wo, Selimo lawo yari ya
Çijê keynu pemi wo, Selimo lawo yari ya

Tumê xuertu tedi wo, Selimo lawo yari ya
Tumê xuertu tedi wo, Selimo lawo yari ya

Biye Selim ma se kin? Selimo lawo yari ya
Biye Selim ma se kin? Selimo lawo yari ya

Çijê keynu leqêni, Selimo lawo yari ya
Çijê keynu leqêni, Selimo lawo yari ya

Çimê xuertu teqêni, Selimo lawo yari ya
Çimê xuertu teqêni, Selimo lawo yari ya

Selim zumay Dewrêşi, Selimo lawo yari ya
Selim zumay Dewrêşi, Selimo lawo yari ya

Keynu xewêr ke wêşi, Selimo lawo yari ya
Keynu xewêr ke wêşi, Selimo lawo yari ya

Munên vilkê zebêşi, Selimo lawo yari ya
Munên vilkê zebêşi, Selimo lawo yari ya

Anonim

- **Selimo:** Selim
- **Yari:** Şaka
- **Zek:** Zekiye

4.1.13. Selimo (Versiyon 2)

Selimono lawko, yari ya
Selimay muxtari bari ya

Hem bari ya, yari ya
Yewda dindon wırdi ya

Komi diya, komi nêdiya
Bondê comi ra şiya

Gondê mı ri meraq biya
Ya rındey Wısfun niya

Yewda beşnbari ya
Selimay muxtari yari ya⁴⁷

- **Wısfun:** Bingöl merkez Aşağı Akpınar köyü

4.1.14. Selimo (Versiyon 3)

Hew yariya yariya
Selimo lawo yariya
Hew yariya yariya
Selo Selo yariya

Bejnê kênek bariya
Hew yariya yariya
Hım derga hım bariya
Selo Selo yariya

Heyatê Sêlim tariya
Hew yariya yariya
Yew pıç pıç te de biya
Selo Selo yariya

Pıç pıçê ciniyo miyerdıya
Hew yariya yariya
Kum diya kum nidiya
Selo Selo yariya

Kum diya mijdunliya
Hew yariya yariya
Mijduna kutminliya
Selo Selo yariya

Hew yariya yariya
Selimo lawo yariya
Hew yariya yariya
Selo Selo yariya

Anonim

⁴⁷ Espar, a.e. , s. 59.

4.1.15. Hewar Şuno

Hewar şuno, şuno, şuno
Hewar şuno, şuno, şuno
Hewar şuno, şuno, şuno
Dêrd cahilu zaf girun o

Ma cuard şini Suweruno
Hewar şuno, şuno, şuno
Ma cuard şini Suweruno
Dêrd cahilu zaf girun o

Suwerun o cay rındun o
Hewar şuno, şuno, şuno
Suwerun o cay rındun o
Dêrd cahilu zaf girun o

Wusar yeno wext vaşun o
Hewar şuno, şuno, şuno
Wusar yeno wext vaşun o
Dêrd cahilu zaf girun o

Umnun yeno wext ğellun o
Hewar şuno, şuno, şuno
Umnun yeno wext ğellun o
Dêrd cahilu zaf girun o

Bad cuyenu wext vêwun o
Hewar şuno, şuno, şuno
Bad cuyenu wext vêwun o
Dêrd cahilu zaf girun o

Esker kotu miyun dewuno
Hewar şuno, şuno, şuno
Esker kotu miyun dewuno
Dêrd cahilu zaf girun o

Dun ariye xuertun Zazuno (kirduno)
Hewar şuno, şuno, şuno
Dun ariye xuertun Zazuno (kirduno)
Dêrd cahilu zaf girun o

Bên Çolig'ıd telim duniyo
Hewar şuno, şuno, şuno
Bên Çolig'ıd telim duniyo
Dêrd cahilu zaf girun o

Sinê yin şunin tuepuno
Hewar şuno, şuno, şuno
Sinê yin şunin dabuno
Dêrd cahilu zaf girun o

Anonim

Derleyen: Abdulkerim Bor

- **Çolig:** Bingöl
- **Suwerun:** Bingöl'ün bir köyü

4.1.16. Ha Ha Ninna

Cê ko düzo herawo, ha ha ninna ha ninna
Kêynu tedı rız kuawo, ha ha ninna ha ninna
Xımlê kêynu rişawo, ha ha ninna ha ninna
Xortu xor ari dawo, xıramalê dinyayê

Ha ha ninna ha ninna ha ha ninna ha ninna
Ha ha ninna ha ninna xıramalê dinyayê

Kêyne rınd govend gêni, ha ha ninna ha ninna
Çije kêynu leqêni, ha ha ninna ha ninna
Xort mireni teqêni, ha ha ninna ha ninna
Ço nızun hê sekêni, xıramalê dinyayê

Anonim

Seslendiren: Avni Polat

4.1.17. Ha Ha Ninna (Versiyon 2)

Cê ko düzo herawo, ha ha ninna ha ninna
Kênu tedı rız kuawo, ha ha ninna ha ninna
Xımlê kênu rişawo, ha ha ninna ha ninna
Xortu xor ari dawo, ha ha ninna ha ninna
Xortu xor ari dawo, xıramalê dinyayê

Yego pilo filhuno, ha ha ninna ha ninna
Yego kijo nişuno, ha ha ninna ha ninna
Yo ho munid awk duno, ha ha ninna ha ninna
Teres birey kênuno, xıramalê dinyayê
Oy oy oy oy oy oy oy oy

Teres birey kênuno, ha ha ninna ha ninna
Kêna kij mı neduno, ha ha ninna ha ninna
İnşallah kêyed bımuno, ha ha ninna ha ninna

İnşallah kêyed bımuno, xıramalê dinyayê⁴⁸

Anonim

Seslendiren: Rençber Aziz

4.1.18. Nazê Mı

Nazê mı tut a qışqeka
Munena borun û kewokun
Numê Nazê mı kot lewun
Kotu mehlun û dewun

Nazê mı tut a qışqeka
Munena borun û kewokun
Numê Nazê mı kot lewun
Kotu mehlun û dewun

Ax lê lê nazê lê Nazê
Lê lê Nazê, lê Nazê,
Way lê lê Nazê lê Nazê
Delalê mekir nazê

Ax lê lê nazê lê Nazê
Lê lê Nazê, lê Nazê,
Way lê lê Nazê lê Nazê
Delalê mekir nazê

Nazê mı şına bare wo
Meşkê xwi eşta dari wo
Waşti Nazi muxtar o
Nazê min a kibar o

Nazê mışına bare wo
Meşkê xwi eşta dari wo
Waşti Nazi muxtar o
Nazê min a kibar o

Ax lê lê nazê lê Nazê
Lê lê Nazê, lê Nazê,
Way lê lê Nazê lê Nazê
Delalê mekir nazê

Ax lê lê nazê lê Nazê
Lê lê Nazê, lê Nazê,
Way lê lê Nazê lê Nazê
Delalê mekir nazê

⁴⁸ Karasu, a.g.e, s. 214.

Nazê mışına vêr dêri
Zer kuena xuêrt Simsuêri
În duest niyi, ini duşmêni
Nazê mıtı xapinêni

Nazê mışına vêr dêri
Zer kuena xuêrt Simsuêri
În duest niyi, ini duşmêni
Nazê mıtı xapinêni

Ax lê lê nazê lê Nazê
Lê lê Nazê, lê Nazê,
Way lê lê Nazê lê Nazê
Delalê mekir nazê

Ax lê lê nazê lê Nazê
Lê lê Nazê, lê Nazê,
Way lê lê Nazê lê Nazê
Delalê mekir nazê

Seslendiren: Ayhan Barası
Derleyen: Seyidxan Kuriş

- **Simsuer:** Bingöl merkez Ekinyolu köyü

4.1.19. Day Luri

Day luri, luri, luri
Day luri, luri, luri
Day wenık a awkê biri

Day luri, luri, luri
Day luri, luri, luri
'El Qij kotu keynu viri
Kêynun verd çim kê süri

Ina mayinê 'Eli ya çar a
Day luri, luri, luri
Ina serwerdê 'Eli ya çar a
Day wenık a awkê biri

Yexli berdu binê dara
Day luri, luri, luri
Yexli berdu binê dara
Day wenık a awkê biri

'El mirenu derdê yar a
Day luri, luri, luri

'El mirenu derdê yar a
Day wenık a awkê biri

Ina mayinê 'Eli ya kej a
Day luri, luri, luri
Ina mayinê 'Eli ya kej a
Day wenık a awkê biri

Yexli berdu merga bej a
Day luri, luri, luri
Yexli berdu merga bej a
Day wenık a awkê biri

'El mirenu derdê Xec a
Day luri, luri, luri
'El mirenu derdê Xec a
Day wenık a awkê biri

Ina mayinê 'El nêmerdi
Day luri, luri, luri
Ina serwerdê 'El nêmerdi
Day wenık a awkê biri

Wa merg ib mergi biçerdê
Day luri, luri, luri
Wa merg ib mergi biçerdê
Ellay muradê 'El bikerdê

Day luri, luri, luri
Rebbi muradê ma zi bikerdê
Day luri, luri, luri
Day wenık a awkê biri

Anonim
Derleyen: Mehmet Uzun

- **Day:** Anne
- **'El:** Ali
- **Xec:** Hacer
- **Awkê biri:** Yer altından drenaj ile çıkarılan su

4.1.20. Sıda Çımsiya

Tu sêri holi rito, tu bini holi rito
Mı tu ra çım şıkıto, tu mı ra rı nımıto oy oy oy

Bıra bıra bırawo
Adır kotu kê şari
Semêd Sıda çımsiya yi
Koti seri zuni şari oy oy oy

Yego pilo filhuno yego kıjo nişuno
Yo ho miyundi awk duno
Munen baykê kêynuno oy oy oy
Kêna qıj mı nêduno
İnşallah kiye dı munena hetta şewê ruaşuno

Anonim
Kaynak kişi: Gürce Bayar
Derleyen: Abdulkerim Bor
• **Sıd:** Sıdka

4.1.21. Zırav

Zırav, Zırav, Zıravê, lêro lero Zıravê
Zırav, Zırav, Zıravê, day delilê Zıravê

Çırrê Xuedu newet a, lêro lêro Zıravê
Çırrê Xuedu newet a, day delilê Zıravê

Uma qıc a qum veta, lêro lêro Zıravê
Uma qıc a qum veta, day delilê Zıravê

Sebri ser xincêr veta, lêro lêro Zıravê
Sebri ser xincêr veta, day delilê Zıravê

Yego pilo filhuno, lêro lêro Zıravê
Yego pilo filhuno, day delilê Zıravê

Yo ho miyon dı o awk duno, lêro lêro Zıravê
Yo ho miyon dı o awk duno, day delilê Zıravê

Munen babi keynuno, lêro lêro Zıravê
Munen babi keynun o, day delilê Zıravê

Keyna qıj ma nêduno, lêro lêro Zıravê
Keyna qıj ma nêduno, day delilê Zıravê

Inşallah kiye dı muno, lêro lêro Zıravê
Inşallah kiye dı muno, day delilê Zıravê

Hetta ruejê ruaşuno, lêro lêro Zıravê
Hetta ruejê ruaşuno, day delilê Zıravê

Mı serê holi rito, lêro lêro Zıravê
Tu binê holi rito, day delilê Zıravê

Mı tu ra çim şıkıto, lêro lêro Zıravê
Mı tu ra çim şıkıto, day delilê Zıravê

Tu mı ra rı nımıto, lêro lêro Zıravê
Tu mı ra rı nımıto, day delilê Zıravê

Anonim

Bingöl'de istisnasız hemen hemen her düğünde seslendirilen çok yaygın bir halay türküsüdür.

4.1.22. Zırav (Versiyon 2)

Zırav zırav zıravê lêyro lêyro zıravê
Zırav zırav waredı lêyro lêyro zıravê
Kêynê hê meşqeledê lêyro lêyro zıravê
Ling verdena 'elbede day delilo zıravê

Zırav zırav zıravê lêyro lêyro zıravê
Zırav zırav zıravê day delilo zıravê

Zıravê 'Êlipaj lêyro lêyro zıravê
Kêynê cis i bi hari day delilo zıravê
Zırav şiya Hesari zırav zırav zıravê
Semêd liçê xıyari day delilo zıravê
Zırav zırav zıravê lêyro lêyro zıravê
Zırav zırav zıravê day delilo zıravê

Anonim

Derleyen: Abdulkerim Bor

- **Hesar:** Bingöl'de bir yayla

4.1.23. Day Bego Vuno

Day bego vuno, day miro vuno
Day hewar o, derdê mı girono

Day şîqa derga, ha beri verda
Baw şîqa derga, ha beri verda

Day ez û bıray xu, ma gawuni
Day ma gawuni, gon veri goni

Day taştê mın û bıray mın due u noni
Day ma çı bıwer, çı bîd der ciruni

Day hoşî, hoşî; baw hoşî, hoşî
Day munga biyar, ma bîdueşî

Day mast û turaq, run beri birueşî
Day mast û turaq, run beri birueşî

Day bego vuno, day miro vuno
Day hewar o, derdê mı girono

Anonim
Kaynak kişi: Gürce Bayar
Derleyen: Abdulkerim Bor

4.1.24. Day Bego Vuno (Versiyon 2)

Day Bego vuno, hoy mirê m' şuno
Day hawaro, derdê mi girun o

Day hoşî hoşî, baw hoşî hoşî
Day munga 'Ed biyar ma bîdueşî

Day şîqa bari ha deri ver d' a
Baw şîqa bari ha deri ver d' a

Day şar kow pa waştîyê birê berda
Baw şar kow pa waştîyê birê berda

Day ez û birê xwi ma gawun i
Baw ez û birê xwi ma gawun i

Day ma gawuni gun-guelikun i
Baw ma gawuni gun-guelikun i

Day taştê min û birê mi dı nun i
Baw taştê min û birê mi dı nun i

Day ma çi buer çi bid' dor-ciruni
Baw ma çi buer çi bid' dor-ciruni

Derleyen: Mehmet Uzun

4.1.25. Xatê Nina

Nina, nina, nina, nina, nina
Nina, nina, nina, Xatê nina

Xat yers biya kêy ma nina
Nina, nina, nina, nina, nina

Del yers biya kêy ma nina
Nina, nina, nina, Xatê nina

Dê hê b' şêri Xat qey nina
Dê hê b' şêri del qey nina

Xat yowa sur a killên a
Nina, nina, nina, nina, nina

Xat yowa sur a killên a
Nina, nina, nina, Xatê nina

Ma şên ina gelmekır
Nina, nina, nina, nina

Şima yin ina gelmekır,
Nina, nina, nina, Xatê nina

Ez çineno ti girze ko
Nina, nina, nina, nina, nina

Ez çineno ti girze ko
Nina, nina, nina, Xatê nina

Anonim
Derleyen: Mehmet Uzun

4.1.26. Ziracay Boruna mi

Dayê lêro, lêro lêro
Dayê lêro, lêro lêro
Dayê lêro, lêro lêro
Ziracay Borunay mi

Kênê şini virsney buni
Dayê lêro, lêro lêro
Pamênd şini virsney buni
Ziracay çimsiya ya mi

Tegel duni fistununo
Dayê lêro, lêro lêro
Tegel duni fistununo
Ziracay Borunay mi

Hot tegelun xelitneni
Dayê lêro, lêro lêro
Hot tegelun xelitneni
Ziracay çimsiya ya mi

Vuni, ma kênê axun ê
Dayê lêro, lêro lêro
Vuni, ma kênê axun ê
Ziracay Borunay mi

Halbiki kêney aşikun ê
Dayê lêro, lêro lêro
Halbiki kêney aşikun ê
Ziracay çimsiya ya mi

Yegawo pilo filhun o
Dayê lêro, lêro lêro
Yegawo pilo filhun o
Ziracay Borunay mi

Yo huno miyun di owk duno
Dayê lêro, lêro lêro
Yo huno miyun di owk duno
Ziracay çimsiya ya mi

Muneno baykê kênuno
Dayê lêro, lêro lêro
Muneno baykê kênuno
Ziracay Borunay mi

Ma şini kênaya qic verra
Dayê lêro, lêro lêro
Ma şini kênaya qic verra
Ziracay çimsiya ya mi

Kênaya qic ma niduno
Dayê lêro, lêro lêro
Kênaya qic ma niduno
Ziracay Borunay mi

Rizqê yay gale di bimuno
Dayê lêro, lêro lêro
Rizqê yay gale di bimuno
Ziracay çimsiya ya mi

Înşalah kêye di bimuno
Dayê lêro, lêro lêro
Înşalah keye di bimuno
Ziracay Borunay mi

Ciyezê yay gale di bimuno
Dayê lêro, lêro lêro
Ciyezê yay gale di bimuno
Ziracay çimsiya ya mi

Miradi yay çim di bimuno
Dayê lêro, lêro lêro
Miradi yay çim di bimuno
Ziracay Borunay mi

Dayê lêro, lêro lêro
Dayê lêro, lêro lêro
Dayê lêro, lêro lêro
Ziracay çimsiya ya mi⁴⁹

Anonim
Derleyen: Seyidxan Kurij

⁴⁹ Vate, *Kovara Kulturi*, Humare 10, Zımistan, İstanbul 2000.

4.1.27. Dayê Nigeno

Pey bunun a cit keno
Dayê dayê nigeno
Pey bunun a cit keno
Bêzê wayê nigeno

Birr û teli veceno
Dayê dayê nigeno
Birr û teli veceno
Bêzê wayê nigeno

Verb o Ekrak helneno
Dayê dayê nigeno
Verb o Ekrak helneno
Bêzê wayê nigeno

Owkê Tiyefkar niweno
Dayê dayê nigeno
Owkê Tiyefkar niweno
Bêzê wayê nigeno

Pey destun - riy xwi şuweno
Dayê dayê nigeno
Pey destun - riy xwi şuweno
Bêzê wayê nigeno

Laci xalê xwi geno
Dayê dayê nigeno
Laci xalê xwi geno
Bêzê wayê nigeno

Murun xalê xwi weno
Dayê dayê nigeno
Murun xalê xwi weno
Bêzê wayê nigeno

Derleyen: Abdulmuttalip Koç

- **Ekrak:** Palu'nun bir köyü
- **Tiyefkar:** bir mıntika adı

4.1.28. Ninnayê

Ninib ninib ninnayê, ninnayê ha ninnayê
Ninib ninib ninnayê, doruno dinyayê
Ninib ninib ninnayê, ninnayê ha ninnayê
Ninib ninib ninnayê, doruno dinyayê

Yega sur o, filhon o, ninnayêy
Yega sur o, filhon o, ninnayêy

Yo ho miyun dı awk duno, ninnayêy
Yo ho miyun dı awk duno, ninnayêy

Teres babi keynun o, ninnayêy
Teres babi keynun o, ninnayêy

Keyna qıç ma nıduno, ninnayêy
Keyna qıç ma nıduno, ninnayêy

Înşallah kiye dı bımuno, ninnayêy
Înşallah kiye dı bımuno, ninnayêy

Ninib ninib ninnayê, ninnayê ha ninnayê
Ninib ninib ninnayê, doruno dinyayê
Ninib ninib ninnayê, ninnayê ha ninnayê
Ninib ninib ninnayê, doruno dinyayê

Xu ra ciyer buni deşt û beri, ninnayêy
Xu ra ciyer buni deşt û beri, ninnayêy

Hadê ma şu dewun cuari, ninnayêy
Hadê ma şu dewun cuari, ninnayêy

Keynê şini vêr çiri, ninnayêy
Keynê şini vêr çiri, ninnayêy

‘Elbonê xu ta duni ninnayêy
‘Elbonê xu ta duni ninnayêy

Pey çımun xeber duni, ninnayêy
Pey çımun xeber duni, ninnayêy

Ninib ninib ninnayê, ninnayê ha ninnayê
Ninib ninib ninnayê, doruno dinyayê
Ninib ninib ninnayê, ninnayê ha ninnayê
Ninib ninib ninnayê, doruno dinyayê

Xuerti zımyeli taşti, ninnayêy
Xuerti zımyeli taşti, ninnayêy

Keynu bisk xu vıraşti, ninnayêy
Keynu bisk xu vıraşti, ninnayêy

Murêy keynu bi vini, ninnayêy
Murêy keynu bi vini, ninnayêy

Çijêy keynu gilori, ninnayêy
Çijêy keynu gilori, ninnayêy

Nıduni xuerti bueri, ninnayêy
Nıduni xuerti bueri, ninnayêy

Ninib ninib ninnayê, ninnayê ha ninnayê
Ninib ninib ninnayê, doruno dinyayê
Ninib ninib ninnayê, ninnayê ha ninnayê
Ninib ninib ninnayê, doruno dinyayê

Anonim
Derleyen: Abdulkerim Bor

4.1.29. Ninnayê (Versiyon 2)

Ninib ninê ninayê, ha ninayê, ha ninayê
Ninib ninê ninayê, dewrano dinyayê

Ninib ninê kaşuna ha ninayê ha ninayê
Puşpalaxê vaşuna dewrano dinyayê

Kar u gurê kênuna ha ninayê ha ninayê
Xemxialê xwertuna dewrano dinyayê

Ninayê huniya cyerd yena ha ninayê ha ninayê
Bejna bari taduna dewrano dinyayê

Desmalê sêr destuna ha ninayê ha ninayê
Çilay çimun xwertuna dewrano dinyayê

Ninib ninê ninayê ha ninayê ha ninayê
Ninib ninê ninayê dewrano dinyayê⁵⁰

⁵⁰ Vate, *Kovara Kulturi*, Humare 13, Payiz, İstanbul 2001.

4.1.30. Zırav (Versiyon 3)

Zırav zırav zırravê, lêyro lêyro ha lêyro
Zırav zırav zıravê, ax çingê kafir bavê

Zırav şina qırşiki, lêyro lêyro ha lêyro
Semêd lemê tirşiki, ax çingê kafir bavê

Zırav şina Tarbasun, lêyro lêyro ha lêyro
Kena pa riyezê masun, ax çingê kafir bavê

Zırav şina Tirmasun, lêyro lêyro ha lêyro
Kasun masun kên tasun, ax çingê kafir bavê

Zırav qiça qum veto, lêyro lêyro ha lêyro
Umbazun ra serkota, ax çingê kafir bavê

Daykê zırav cinveta, lêyro lêyro ha lêyro
Awk deruni di hesreta, ax çingê kafir bavê

Kutik belek girawo, lêyro lêyro ha lêyro
Puncê zummay dirnawo, ax çingê kafir bavê

Zırav pine padano, lêyro lêyro ha lêyro
Pinê zırav êysawo, ax çingê kafir bavê

Zırav zırav zıravê, lêyro lêyro ha lêyro
Zırav zırav zıravê, ax çingê kafir bavê

Anonim

- **Tarbasun:** Bingöl merkez Sarıçiçek köyü

4.1.31. Heval

Hevalê mi ha bermena
Hesrun wirdiyun gurgurnena
Dismal gena esterna
Terki dayk û bayk nikena

Astuar`hevalê leng o
Odê hevalê teng o
Dalpun kerd rengo-rengo
Heval meberm, zuma xuert o

Heval hani ya cuar di yena
Nar û wer`xwi niewniyena

Por û biskun xwi tadena
Cigerê xortun helnena

Derleyen: Xecê Mallun Qasun

4.1.32. Tifing mi, mi dest teqa

Dayê ez kotu deri
Dê wirzên şuêrin dewi
Heqbi bêrzên xu şeli
Îni pes ma ri kerd beli
Heqbi bêrzên xu şeli
Îni pes ma ri kerd beli

Heywax dayê ‘erd lerza
‘Erd azmin miyun dew teqa
Tifing mi, mi dest teqa
Vergun pes kerd xu feka
Tifing mi, mi dest teqa
Vergun pes kerd xu feka

Wilay ina dewê ma ya
Yega û guaziyerê ma ya
Şar imo xu ri kuaya
Qey la ma ra nivaya
Şar imo xu ri kuaya
Qey la ma ra nivaya

Heywax dayê ‘erd lerza
‘Erd azmin miyun dew teqa
Tifing mi, mi dest teqa
Vergun pes kerd xu feka
Tifing mi, mi dest teqa
Vergun pes kerd xu feka

Şar gêren pê teyara
Ma gêren pê hêr nêra
Vuni şima biunên ma ra
La çi ferq yin est ma ra
Vuni şima biunên ma ra
La çi ferq yin est ma ra

Heywax dayê ‘erd lerza
‘Erd azmin miyun dew teqa
Tifing mi, mi dest teqa
Vergun pes kerd xu feka
Tifing mi, mi dest teqa
Vergun pes kerd xu feka

Seslendiren: Ayhan Barasi

4.1.33. Esmerê

Heralê lê lê, Heralê lê lê
Heralê lê lê, lê esmerê

Ti esmêra tiva bari delalê lê lê, delalê lê lê
Ti esmera reşa tari, xortan çava belek xwarê

Wisar yeno waxt waruno, delalê lê lê, delalê lê lê
Wisar yeno waxt waruno, xortan çava belek xwarê

Şar bar keno şin waruno, delalê lê lê, delalê lê lê
Şar bar keno şin waruno, xortan çava belek xwarê

Warê şênnya min qerajo, delalê lê lê, delalê lê lê
Warê şênnya min qerajo, xortan çava belek xwarê

Şew û ruêj emrê put zewaco, delalê lê lê, delalê lê lê
Şew û ruêj emrê put zewaco, xortan çava belek xwarê

Kêçê biye ma şin ina germiko, delalê lê lê, delalê lê lê
Kêçê biye ma şin ina germiko, xortan çava belek xwarê

Ez birnena ti toweko, delalê lê lê, delalê lê lê
Ez birnena ti toweko, xortan çava belek xwarê

Ez çinena ti girzeko, delalê lê lê, delalê lê lê
Ez çinena ti girzeko, xortan çava belek xwarê

Dêst tu çiyay pistun miko, delalê lê lê delalê lê lê
Dêst tu çiyay pistun miko, xortan çava belek xwarê

Ling tu çiyay solun miko, delalê lê lê, delalê lê lê
Ling tu çiyay solun miko, xortan çava belek xwarê

Vêr tu ciyay vêr xwi miko, delalê lê lê, delalê lê lê
Vêr tu ciyay vêr xwi miko, xortan çava belek xwarê

Ti waştıyay min kênay şari, delalê lê lê, delalê lê lê
Ti waştıyay min kênay şari, xortan cava belek xwarê

Payiz biyero ez tu bêri, delalê lê lê, delalê lê lê
Payiz biyero ez tu bêri, xortan çava belek xwarê

Heralê lê lê Heralê lê lê
Heralê lê lê lê esmerê

Anonim
Derleyen: Seyidxan Kuriş

4.1.34. Vuno

Herê vuno, vuno, vuno
Herê vuno, vuno, vuno
Herê kênek ez tu ri vuno
Hadi ma şini melekuno

Herê vuno, vuno, vuno
Hadi ma şini melekuno
Herê vuno, vuno, vuno
Herê rındê ez tu ri vuno

Melekun o cay rınduno
Herê vuno, vuno, vuno
Melekun o cay rınduno
Herê rındê ez tu ri vuno
Ço rındê xu çoy nêduno
Herê rındê ez tu ri vuno

Radi ma şini gaweruno
Herê vuno, vuno, vuno
Herê vuno, vuno, vuno
Herê rındê ez tu ri vuno

Ma miqat beni bız-mêşnuno
Herê vuno, vuno, vuno
Ma miqat beni bız-mêşnuno
Herê rındê ez tu ri vuno

Ma rueşeni duni tucaruno
Herê vuno, vuno, vuno
Ma rueşeni duni tucaruno
Herê vuno, vuno, vuno

Ma Zazun keni memuro
Herê vuno, vuno, vuno
Ma Zazun keni memuro
Herê rindê ez tu ri vuno

Herê vuno, vuno, vuno
Herê vuno, vuno, vuno
Herê rindê ez tu ri vuno
Herê rindê ez tu ri vuno⁵¹

Derleyen: Kendalo Siya

4.1.35. Dedkêna

Ded dedkêna dedkêna, ded dedkêna dedkêna
Ded dedkêna dedkêna, humay kena hê biye ita

Qilo suro ver ber ma, ded dedkêna dedkêna
Qilo suro ver ber ma, humay kena hê biye ita

Tun kêji biyeri huni pa, ded dedkêna dedkêna
Tun kêji biyeri huni pa, warê rindê hê biye ita

Wisar waxti waruno, ded dedkêna dedkêna
Wisar waxti waruno, Humay kena hê biye ita

Şar barken şin waruno, ded dedkêna dedkêna
Şar barken şin waruno, warê rindê hê biye ita

Cay min û xwi bunc lê buno, ded dedkêna dedkêna
Cay min û xwi bunc lê buno, humay kena hê biye ita

Ma xwi ri çend xebêr bidi, ded dedkêna dedkêna
Ma xwi ri çend xebêr bidi, kejê biyerê hê biye ita

Dayk û bayki ra miyuni, ded dedkêna dedkêna
Dayk û bayki ra miyuni, warê rindê hê biye ita

Çirpik bunun rueşêni, ded dedkêna dedkêna
Çirpik bunun rueşêni, kejê biyerê hê biye ita

⁵¹ Kendalo Siya, "Çolig ra deyir" *Çime, Pêserikê Zuan u Kulturê Zazan (Zaza Dili ve Kültürü Dergisi)*, Amor 4, Zımıstan, Augsburg 2006. s. 35.

Pê dedkeyna wazêni, ded dedkêna dedkêna
Pê dedkeyna wazêni, warê rindê hê biye ita

Dedkêna dezay gena, dedkêna dedkêna
Dedkêna dezay gena, kejê biyrêe hê biye ita

Xalkêna xalzay gena, dedkêna dedkêna
Xalkêna xalzay gena, warê rindê hê biye ita

‘Emkêna ‘emzay gena, dedkêna dedkêna
‘Emkêna ‘emzay gena, kejê biyrêe hê biye ita

Ded dedkêna dedkêna, ded dedkêna dedkêna
Ded dedkêna dedkêna, humay kena hê biye ita

Derleyen: Seyidxan Kurij

- **Dedkêna:** Amca kızı

4.1.36. Emê

Her emê, emê emê, her emê, emê emê
Her emê, emê emê

Em emê mirun a
Dost-yarê wezirun a
Her emê, emê emê
Em pocena nuni-tirun
Vecena şumê mirun
Her emê, emê emê

Em xwi no beri ver o
Por`sur ho çimun ser o
Her emê, emê emê

Ez şiri kum tu bero
Sund wunen, ez ha ver o
Her emê, emê emê

Derleyen: Xecê Mallun Qasun

4.2. Aşk-Ayrılık Türküleri (Lawiki zêr-cerabiyayış ser umêy vatış).

Sevgiyi, aşkı, tutkuyu ve bağlılığı anlatan türkülerdir. Kimi zaman gurbetteki, askerdeki bir delikanlının sevdiğine duyduğu aşk, özlem anlatılır; kimi zaman da bir genç kızın sevdiğine, yavuklusuna beslediği duygular ya da ona kavuşamamanın verdiği acı dile getirilir. Zazaca'da bu türküler “lawiki zêr” ya da “deyiri zêr” olarak isimlendirilir.

Zaza kültüründe bir genç kız, bir erkeği sevip, ona aşık olduğunda bunu dile getirmesi oldukça zordur ve toplumca hoş karşılanmaz. Her zaman ilk adımı erkeğin atması gerekir. Erkek sevgisini belli ettirmek, bunu dışa vurmak adına kimi zaman aşık olduğu genç kıza atfen türküler- şarkılar yazar, söyler. Bu tarz türküler Kurmanc-Kırd (Zaza) kültüründe hayli fazladır. Bingöl'de de bu içeriğe sahip çok sayıda örneğine rastlamak mümkündür.

4.2.1. Dılo Dılo

Wısar diyen awkê sağyer wuşena dılo dılo
Kênek ha ver derî dı pilasun şuwena dılo dılo
Here willay tı mı vîr ra nêşîna dılo dılo

Nêşîna dılo dılo, nêşîna wax dılo dılo
Feqîrêy Çolîg mı vîr ra nêşîna dılo dılo
Nêşîna dılo dılo, nêşîna wax dılo dılo

Umnun diyên awkê sağyer pêysena dılo dılo
Tı qê çîrêy mir mektub nêusena dılo dılo
Dê mı ra vaj tı xuêr kumî ra tersena dılo dılo
Tersena dılo dılo, tersena wax dılo dılo

Payiz diyên awkê sağyer zêdêna dılo dılo
Ere willay zerrê mı tür helyena dılo dılo
Vuna: ‘Ez komunist’ kênek nigena dılo dılo
Nigena dılo dılo, nigena wax dılo dılo

Tücar umên wısfun turaq gurêtîn dılo dılo
Werrê mi bîyor helag ma lawik vatîn dılo dılo

Yo mı vatîn, yo mı dima yê vatîn dılo dılo
Yê vatîn dılo dılo yê vatîn wax dılo dılo

Yo yê vatîn, yo yê dima mı vatin dılo dılo
Mı vatin way dılo dılo, mı vatin wax dılo dılo⁵²

- **Dıl:** Gönül
- **‘Ez:** Aziz
- **Çolîg:** Bingöl
- **Sağyer:** Bingöl’ün ortasından geçen derenin adı.

4.2.2. Ina Kênek Kumcara Wa

Ina kênek kê umêya sarı- çımun ser umeya
Ina kênek kê umêya sarı- çımun ser umeya
Kênê kumi ya, kum ca ra wa zerrê ‘Eziz cir helyawa
Kênê kumi ya, kum ca ra wa zerrê ‘Eziz cir helyawa

Ez wun Mazrafeqi ra wa itya ra niya ceyko dūr ra wa
Ez wun Mazrafeqi ra wa itya ra niya ceyko dūr ra wa
Ğerib niya, inê ma wa, mı nêzuna kum ca ra wa
Vun zerrê Çebexçur ra wa, mı nêzuna kum ca ra wa
Ina kênek kum ca ra wa, zerrê xuertun cir helyawa

Wısfun ra wa, Alzun ra wa, Duwernun ra wa, Mirzun ra wa
Wısfun ra wa, Alzun ra wa, Duwernun ra wa, Mirzun ra wa
Tırkun ra niya, Zazun ra wa, mı nêzuna kum ca ra wa
Tırkun ra niya, Zazun ra wa, mı nêzuna kum ca ra wa
Ina kênek kum ca ra wa, zerrê ‘Eziz cir helyawa

Darê Yêni, Geğı ra wa, Qarlioiva Seğı ra wa
Suelaxun ra wa, Puex ra wa, mı nêzuna kum ca ra wa
Suelaxun ra wa, Puex ra wa, mı nêzuna kum ca ra wa

Siwun ra wa, Muşêk ra wa, Madrag ra wa, Şinek ra wa
Musyun ra wa, Çölek ra wa, mı nêzuna kum ca ra wa
Musyun ra wa, Çölek ra wa, mı nêzuna kum ca ra wa
Ina kênek kum ca ra wa, zerrê ‘Eziz cir helyawa
Ina kênek kum ca ra wa, zerrê xuertun cir helyawa

Bajar ra wa, miyun dew ra wa, Takuerun ra, Zeyneb ra wa
Bingol ra wa, sêrgol ra wa, mı nêzuna kum ca ra wa
Ina kênek kum ca ra wa, zerrê ‘Eziz cir helyawa

⁵² Rençber Aziz, *Hasreta Azadi (Özgürlüğe Hasret)* kasedi.

Ĝerib niya ine ma wa, kênê cirun ma Fatma wa
Ĝerib niya ine ma wa, kênê cirun ma Fatma wa
Sêni mı nêsinaşnawa, ez şermiyawa, ez şeqziyawa
Sêni mı nêsinaşnawa, ez şermiyawa, ez şeqziyawa

Here wikê tı ça ra wa, zerrê ‘Eziz tuer helyawa
Here wikê tı ça ra wa, zerrê xuertun tuer helyawa⁵³

- **Mazrafeqi:** Bingöl’ün bir mahallesidir
- **Çebexçur:** Bingöl’ün eski adıdır.
- **Wısfun:** Bingöl merkeze bağı Aşağı Akpınar Köyü’dür
- **Alzun:** Bingöl merkeze bağı Yeşilköy’dür
- **Duwarnun:** Bingöl merkeze bağı Alıncık Köyü’dür.
- **Mırzun:** Bingöl Merkez Yukarı Akpınar Köyü’ne bağı bir yerleşim yeri.
- **Darê Yeni:** Bingöl’ün Genç İlçesine verilen isimdir.
- **Geğı:** Bingöl’ün Kiğı İlçesine verilen isimdir.
- **Qarliova:** Bingöl’ün Karlıova İlçesine verilen isimdir.
- **Seğı:** Bingöl merkeze bağı Çobantaşı Köyü’dür
- **Siwun:** Genç İlçesine bağı Servi beldesidir.
- **Muşêk:** Bingöl merkeze bağı Eviller Köyü’dür
- **Madrag:** Bingöl merkeze bağı Kılçadır Köyü’dür
- **Şinek:** Bingöl merkeze bağı Erentepe Köyü’dür
- **Musyun:** Bingöl merkeze bağı Yamaç beldesidir.
- **Çölek:** Bingöl merkeze bağı Olukpınar Köyü’dür
- **Takuerun:** Bingöl merkeze bağı Küçük Tekören Köyü’dür.

4.2.3. Ez Niweşa, Tı Senina

Herê nina nina, nina, nina
Herê nina nina, nina, nina
Delal ez niweşa tı senina

Herê biye ma şin ina germiko
Delal bîye ma vini ina germiko
Herê ez çînena tı girzeko
Delal ez çînena tı girzeko
Herê girze girze ber celeko
Delal girze girze ber celeko

Herê nina nina, nina, nina
Herê ez niweşa tı senina

Herê ri tu çiya vêr xu miko
Delal rî tu çiya vêr xu miko
Herê vêr xu miko, ma qal bıko

⁵³Aziz, a.e.

Delal vêr xu miko, ma qal biko

Herê dêst tu çiyay, pıstun miko
Delal dêst tu çiyay, pıstun miko
Herê ling tu çiyay solun miko
Delal ling tu çiyay solun miko

Herê nina nina, nina, nina
Delal ez niweşa tı senina

Anonim

Kaynak kişi: Gürci Bayar

Derleyen: Abdulkerim Bor

4.2.4. Xubê

Riyê Çolîg'î berzo
Deştê yi pîyeri rezo
Ez biyêri tu biwazi
Bayk tu nidawo suezo
Bayk tu nidawo suezo

Oy Xubê, Xubê Xubê
Mir tiyoduna vêr tenurê
Dinya alem zewiciya
Ti menda wecax korê

Ez ha şina gurbeto
Ti mi ra mereq meko
Zewac mi û tu zexmeto
Alla bikir reheto
Zewac mi û tu zexmeto
Alla bikir reheto

Oy Xubê, Xubê Xubê
Mir tiyoduna vêr tenurê
Dinya alem zewiciya
Ti menda wecax korê⁵⁴

⁵⁴ Vate, *Kovara Kulturi*, Humare 13, Payiz, İstanbul 2001.

4.2.5. Dayê Yo Kêynek

Dayê yo kêynek ha mı dima gêrena gêrena
Dayê wıllay mı ra zafiz heskena heskena
Qe Humay tı ra tiwêy mêvaj yers bena yers bena
Hêttun ruejig semêd mı na bermena bermena
Bermena bermena vay ...

Dayê wıllay in Çolig ma zaf rındo zaf rındo
Mı di niyêdu ez şiya ğeribi ğeribi
Dayê ez qayil a biyeri Çolig i Çolig i
De dayık o bayık ra vajin
Bıbermin bıbermin
Bıbermin bıbermin vay ...

Seslendiren: Avni Polat

4.2.6. Pırdê Pali

Lê lê dayê qırbun pırdê Pali pırdı pako
Lê lê muxiba delal cay min û delalê mi ber li ser rako
Dayê qırbun kê şeytunun, fesadun raşıyo
Yin niverda tijê sıbay kibar dilê mi ser ako
Hayi hayi ax, ax

Lê lê delal qırbun ma şin sulakê ini pêsi
Lê lê muxiba delal zirac yen ziracê inî qefesi
Lê lê wilay bılay mi nizûna ti çim siyaya, kênekê filunkesî
Hayî hayî ax, ax

Lê lê dayê qırbun êri hot o, sıba heşt o
Lê lê muxiba delal çim huniyo lê riyê deşt do
Lê lê dayê qırbun wa yo vaco, kibar dilê ho xêribê ra yen
Ez kuleng bigir, to ri aşikûn bigêr gueşto
Hayi hayi ax, ax

Anonim

- **Pırd:** Köprü
- **Pali:** Elazığ'ın Palu ilçesi

Elazığ'ın Palu ilçesindeki bu köprünün adı, Bingöl'de seslendirilen bir çok
Zazaca türkûde geçer.

4.2.7. Emo

Ax emo, emo emo
Wax emo,emo emo
Ne ti bî, ne nûme bo
Gonê tu neremo, pemo
Lacek tu sero debo

Hewa yen heway emnûnî
Hewa yen heway emnûnî
Kay dîn kê sadî sunî
Cay Em bunc serê bûnî
Xwi ri vînî cay vêvunî
Lew pani cay nîşunî

Ax emo, emo emo
Wax emo,emo emo
Ne ti bî, ne nûme bo
Gonê tu neremo, pemo
Lacek tu sero debo

Ma hê şinî eskero
Ma hê şinî eskero
Çimî tu emi sero
Bedrî emi nêbero

Wax emo,emo emo
Way emo emay mîrûn
Yar û dostay wezîrûn
Engurê rezî Îrun
Werî kalûn û pîrun
Gunekê ma feqîrun

Ax emo, emo emo
Wax emo,emo emo
Ne ti bî, ne nûme bo
Gonê tu neremo, pemo
Lacek tu sero debo

‘Eywun û pacê ritî
Ling verdaw erbay şitî
Pesî surî nedîtî
Xortûnî gayî citî
Vûn em çim verdaw Zawitî

Ax emo, emo emo
Wax emo,emo emo

Ne ti bî, ne nûme bo
Gonê tu neremo, pemo
Lacek tu sero debo

Tu ri vûnî emay hepsî
Tu ri vûnî emay hepsî
Tî zerencay qefesî
Tu ri bikîr nuştêy nefesî
Soz medi heme kesî
Qal û xeberî vêcî

Ax emo, emo emo
Wax emo,emo emo
Ne ti bî, ne nûme bo
Gonê tu neremo, pemo

Waê pêrdê xwi weko
Tu xemo ne wedeko
Xelo bu, eşaire ko
şerbanî ber xaseko
Pê tay gewro parseko
Ber pê emê wêyeko

Ax emo, emo emo
Wax emo,emo emo
Ne ti bî, ne nûme bo
Gonê tu neremo, pemo

Seslendiren: Hozan Hatip
Derleyen: Seyidxan Kurij

4.2.8. Lêro lurî

Lêro lurî, lêro lurî, lêro lurî, lêro lurî
Lêro lurî, ziraci rî, ez vêşena ziraci rî
Ez teqena mereqûn û kulûn xwi rî
Qedêr Humay cuarîn bibo ez tu bêrî,
Qedêr Humay cuarîn çînîyeb ez sekirî

Dayê zirac hunika cyero yena, delal hunika cyero yena
Sey şîrinvaşê mergûn xwi numnena
Sey qumişê derûn bêriqyena lêro lurî, lêro lurî
Lêro lurî, ziraci rî, ez helîyena ziraci rî
Ez vêşena ziraci rî, ez teqena mereqûn û kulûn xwi rî

Lêro nat Hesarêk ma çal û wêk î, wêt Hesarêk ma çal û wêk î
Zirac yeno ziracê inî warêkî lero lurî ez sekirî
Dêst ziracê xwi bîgîro şuerî ziyaretê Girdbelêkî

Bêlka Huma ma bido qay xatirê bimbarekî
Lêro lurî, lêro lurî, lêro lurî, ziraci rî

Lêro kuê Heydêr ma bêrz kuêyûn o
Lêro ho pa warê Xeluncûno
Dayê cyerd yeno yo qeflê kenûn û vêvûno
Dayê vûnî, ma şinî gêrênî zirçalê ziracûno
Lêro lurî, lêro lurî, lêro lurî, ziraci rî

Lêro zirac peraya sera şîya
Lêro delal peraya sera şîya
Dayê ser û nîmê yay qedîyaya,
Mi çimûn sarê xwi nêdîya
Lêro lurî, lêro lurî, ez vêşena ziraci rî

Lêro lurî, lêro lurî, lêro lurî, lêro lurî
Lêro lurî, ziraci rî, ez vêşena ziraci rî
Ez teqena mereqûn û kulûn xwi rî
Qedêr humay cuarîn bibo ez tu bêrî,
Qedêr humay cuarîn çînîyeb ez sekirî

Seslendiren: : Seid Sêdxunun
Derleyen: Seyidxan Kurij

- **Hesarêk:** Bingöl'ün Kur köyünde bir dağ
- **Kuê Heydêr:** Bingöl ile Palu arasında bir köy
- **Xeluncun:** Palu'nun bir köyü

4.2.9. Ez terki tu nikenu

[Lacek vunu:]
-Keynê, mi va „ê“ yo, tu va „ê“ yo
Serr û aşmê ma qedêyo
Mi ûna kerd
Sipi perrê mi temriyo, tu gilê yo

[Keynek vûna:]
-Ez niver a, ti wever a
Mîrçikê Hesariki pel kerdû min û tu ser a
Ez terki tu nêkenu
Heta perdey mergi û cacimi bîri mi çimun û burun ser a
Ez kenu emşo hoy şîrî
Ez nêşkenu layun û owkun vîyerî
Kîbarimi şinu esker û kuwenu mi vîrî
Ez şêru dest û linguni yi zîyaret kirî

[Lacek vunu:]

-Keynê, ma şini in hetiserî
Varun û wesari yenu min û tu rî
Keynê, ti Alley kena
Ez şîyu esker ti mi dim nîri

Derleyen: Gawanê Kurdîstanî

4.2.10. Pakîza

Pakê aşm vécîyena aşmê şûnî
Pakê aşm vécîyena aşmê şûnî
Keçê ruêşn xwi dûna duzî qeşûnî
Keçê ruêşn xwi dûna duzî qeşûnî
Pakê qeşûn verba Seferûnî

Aw bîd Leyla ez vêşaya
Ez teşûnê ra heriqyaya
Herê kena aw bîya ez helîyaya
Ez pê derdê tu vêşaya

Pakê Hûmay kena vîra mekir
Ti Rabî kena vîra mekir
Pakê tu zêr çîna mehne mekir
Keçê tu zêr çîna mi pîr mekir
Kenê mi serwirdê dinya mekir
Hînî derdûn- kulûn mekir

Kênê hînî derdûn- kulûn mekir
Aw bîd Leyla ez vêşaya
Ez teşûnê ra heriqyaya

Pakê in yerewo helê şunî, in yerewo helê şunî
Keçê ma siba şin kıştê bûnî
Ma şim xwi ri qisê dûnî
Pakê qisê ma qisê dostûnî
Wa dost duşmên ma pê nizûnî
Pakê şin dayk - baykê ma ra vûnî
Min û tu ri bînî duşmênî gûnî, ax, ax

Kênê min û tu ri bînî duşmênî gunî
Aw bîd Leyla ez vêşaya
Ez teşûnê ra heriqyaya
Herê kena aw bîya ez helîyaya
Ez pê derdê tu vêşaya

Pakê heywax mi rî, mir î, mi rî,
Pakê heywax mi rî, mir î, mi rî,

Kenê qey dayk-bayk tu, bîy gawurî
Înşalah keyê xwi di nêmirî
Kenê şûer yew dere di bimirî
Kênê heş û vêrgî guêşt yin burî, ax, ax

Kênê heş û vêrgî guêşt yin burî, ax, ax
Aw bîd Leyla ez vêşaya
Ez teşûnê ra heriqyaya

Pakê sêr bûn baykê tu dîngaya
Kênê bin bûn baykê tu dîngaya
Pakê ti ser di rueniştêya
Keçê rueništa, ez xapînaya
Kênê xapîna, ez caverdeya
Ti hûmay ra niterseya, ax, ax

Kênê ti hûmay ra niterseya, ax, ax
Aw bîd Leyla ez vêşaya
Ez teşûnê ra heriqyaya

Pakê şew şîya nîmê şewûno, şew şîya nîmê şewûno
Keçê xwi hesîyaya dîk veng dûno ,xwi hesîyaya dîk veng dûno
Kênê payîz qêdîyaw zimistûno
Pakê vor varaya dîyar kuêyûno
Keçê ma dest ci kerd kuêlîyûno
Ma dêst xwi eşto dîreksîyûno
Ma vêr xwi tadaw hêt Suwêrûno, ax

Pakê ma vêr xwi tadaw hêt Suwêrûno
Keçê qurna, qurna serî dûno
Kênê pê qurna venda tu dûno
Mî va Pakê dê bîye îtyawo
Ez şîya kê bayk tu rîcawo
Kênê şîya kê bayk tu rîcawo
Sozî tu zi mi nidawo
Ez ništa rue xwi ri bermawo

Pakê ez ništa rue xwi ri bermawa
Ez gina erd ri, xwi ra şîya
Ez bîya delû, gina kuewo

Kênê ez gina kuewo, bîya deluwo
Aw bid Leyla ez vêşaya
Ez teşûnê ra heriqyaya
Herê kena aw bîya ez helîyaya
Ez pê derdê tu vêşaya

Pakê ma ra cyêr çat rayerûno, ma ra cyêr çatî rayerûno
Kênê vécîyaw qeflê kênêkûno, vécîyaw qeflê kênêkûno
Mi va, aya yo ha miyûn di têşîyena, banzemiş Pakîza bena, ax
Wilay, bîlay benzemiş Pakîza bena
Heskerdiş ra tu Leyla ya
Aw bîd Leyla ez vêşaya
Ez teşûnê ra heriqyaya

Mî va Pakê Hûmay kena emşo meşue, rabî kena emşo meşue
Wilay ez tu serra bena niweşi,
Ez tu bîgîr bena weşi
Ez tu nêgîr tim niweşa, ax ,ax

Kênê mi va ez niweşê beşna tu ya weşa
Aw bid Leyla ez vêşaya
Ez teşûnê ra heriqyaya

Pakê sêr bûn baykê tu derewo, bin bûn baykê tu derewo
Kênê gijik sîyawo tu verdawo, îstîfê ma qêdîyawo
Keçê mi ri bibo hatirawo, ez kena vernîyê Ford ra wo
Tim û tim xwi ri biûyn ti ra wo

Kênê tim û tim bûnî ti ra wo
Aw bîd Leyla ez vêşaya
Ez teşûnê ra heriqyaya

Kênê mi ri vûnî Lutfî Ardelûno
Tu ri vûnî Pakê Sêf Elûno
Kênê ez tu bena Hênî miyûnô
Tu kena gûlê wadûno
Pakê ez tu kena çiçekê pincarûno
Fêk tu dûna Sîwûn miyûno

Kênê fêk tu dûna Sîwûn miyûno
Aw bîd Leyla ez vêşaya
Ez teşûnê ra heriqyaya

Seslendiren: : Bingöl'ün Siwan (Üçgül) köyünden berber Mustafa
Derleyen: Seyidxan Kurij

- **Suwerun:** Bingöl'ün Genç ilçesinin bir köyü
- **Ardelun:** Bingöl'ün Genç ilçesinin bir köyü
- **Siwun:** Genç ilçesi Üçgül köyü

4.2.11. Zerec

Zerec perra, se ra şina?
Sey şilêl xelî xwi leqnena
Sey qûmîş gulûn xwi rebeşnena
Ez veyşena zerecî rî
Ez heliyena delalî rî
Çim yê siye y, giley yê sur î
Qeder bibo zerec bigirî

Ko Sipye berzey kueyûn o
Ver bi ci Ardurêk û Herqulîyûn o
Ho tede qereqolê cendermûno
Niveynenû mîradûno
Ez veyşena zerecî rî
Ez heliyena delalî rî
Çim yê siye y, giley yê sur î
Qeder bibo zerec bigirî

Ez se kirî, se nikirî
Dest zerecê xwi bigirî
Şîr welatê Diyarbekirî
Dikanik xwi ri akirî
Ez veyşena zerecî rî
Ez heliyena delalî rî
Çim yê siye y, giley yê sur î
Qeder bibo zerec bigirî

Derleyen: Abdulmuttalip Koç

- **Ko sipye:** Palu'da bir dağ (Akdağ)
- **Ardurek:** Palu'nun bir köyü
- **Herquliyun:** Ardurek'in bir mezrası

4.2.12. Wikê

Ax wikê wikê lê wikê
Wikê biya vêwikê
Xebarê mi tu ra çina
Ez feqirê de wikê
Xebarê mi tu ra çina
Ez feqirê de wikê

Yenê welat serdino
Awkê derun ti mewo
Dinya 'alem vinena
Ez heq tu ra geno
Dinya alem vinena

Ez heq tu ra geno

Ax wikê wikê lê wikê
Wikê biya vêvikê
Xebarê mi tu ra çina
Ez feqirê de wikê

Riyê Çewligi berzo
Hê tede dewê Azo
Derd û qul yini giruno
Semêd Warê Hesar o
Derd û qul yini giruno
Semêd Warê Hesar o

Ax wikê wikê lê wikê
Wikê biya vêvikê
Xebarê mi tu ra çina
Ez feqirê de wikê

Ziktêyij a min şirina
Dayê derdê min girino
Koyê çotlax kerd xalî
Dayê warê bav û kalî
Koyê çotlax kerd xalî
Dayê warê bav û kalî

Ax wikê wikê lê wikê
Wikê biya vêvikê
Xebarê mi tu ra çina
Ez feqirê de wikê

Dewê Tawsî qewaxi
Dayê ti mekir ax û waxi
Ax wikê wikê lê wikê
Dayê ti mekir ax û waxi
Ax wikê wikê lê wikê

Wikê biya vêvikê
Xebarê mi tu ra çina
Ez feqirê de wikê

Esker kotu dew myuno
Şari ma kerdu gejo
Ezi vuna dengbêjo
Ez laceko Çolîgij o
Ezi vuna dengbêjo
Ez xwertigo Çolîgij o

Ax wikê wikê lê wikê
Wikê biya vêwikê
Xebarê mi tu ra çina
Ez feqirê de wikê
Xebarê mi tu ra çina
Ez feqirê de wikê⁵⁵

- **Az:** Bingöl merkez Üç Yaka köyü
- **Warê Hesar:** Bingöl'ün Az (üçyaka) bölgesinde bir yayla
- **Zıktêyij:** Genç'li bir aşiret
- **Tawsi:** Bingöl'de bir köy

4.2.13. Lê Lê Delal

Lê lê delal ini dîyari dîyarê gazo
Ti bermena kul û nazo
Lê lê delal sabir bikir ez şuêr esker bîyêrî tu biwazo

Lacî terês ti xemalî ti xemalî
Çim tu sîyayî yo hîlalî
Lo lo pes û diwar tu nivecenu hetun şumê vêvî û dêskînarî

Lê lê delal, ez kumir vaco kumir vaco
Sêr ina kurê ma yew bajar gico
Lê lê delal heyf mi yenu tu ,ti seruni di pîlo qûm di qic a

Lê lê delal ez navera ti wivera
Emiro reşo min û tu serra
Lê lê mi va, ez dinya ra bigêr yêw bîyarî canê xwi ri

Lê lê delal mi yew vengo tu yew vengo
Pîyêr tu sîyawo hoti rengo
Lê lê waxtigo mi vêr xwi da xêrîbê zerra mêrat xend bî teng

Lê lê delal vêr bêr baykê tu hezazo
Ti bayk xwi bişaw wa bîyero mi biwazo
Lo lo lacî terês mi va, kum binatê zerrun di şeytunê – fesadê bikir
Rabbî yi dergah û dîvûnê xwi ra berzo.

Lê lê delal mi va, naver weko, wiver weko
Kûm binatê di zerrûn kiro,
Lê lê Hûmayo cuarîn surcinûn – olfîyûn kiro, sey yo jûn yin cûn kiro
Heywax mi rî, heywax mi rî, le lê wilay qedêr hûmay çîno ez sekirî

⁵⁵ Vate, *Kovara Kulturi*, Humare 4, Wîsar, İstanbul 1998.

Lê lê delal mi va, beşna delal xuşxuş meko
Miyûn xwertûn di mişmiş meko
Lê lê wilay mi va, 25 serr zi şuêrî, ti yê mina xwi şaş meko

Lê lê delal mi va, biye ma şinî qelay mûşî
Ma sêr gêreno di qerquşî
Lê lê mi va, Hûmayo cuarîn wicax şeytûnûn – fesadûn kuar kiro,
Yin niverda ma pîye het ruenişî

Lê lê delal beşnê tu mûnena darê sus î
Mi va ez qelem bîgîr, cyer ra hetûn cuar pîyer binusî
Lê lê delal şar ina dewê Kur ma kêrdî qalo, kêrd nufusî⁵⁶

- **Kur:** Bingöl'ün bir köyü
- **Jun:** Bir hastalık, verem

4.2.14. Aşm Vecîyaya Aşma Zerde

Aşm vecîyaya aşma Zerde
Aşm vecîyaya aşma Zerde
Şewqê xwi daw` Palî ser de
Şewqê xwi daw` Palî ser de
Ti kêneka bextî ver de
Qelemay mi tu çare de
Ax û eywax ez sekîrî
Ax û eywax ez sekîrî
Ez qayila ez tu berî, wayyy

Ti ruenişte lewê bunî
Ti ruenişte lewê bunî
Ti pê çimûn xebêr dûnî
Ez qirbûnê tu ay gûnî
Ez nêzûna ti se vûnî
Derdûn kuilûn ti rû dûnî
Eywax eywax, eywax eywax
Eywax eywax ez sekîrî, wayyy

Mi qe vawo, qe nêvawo
Mi qe vawo, qe nêvawo
Şew û rojan tu rî vawo
Şew û rojan tu rî vawo
Sey bulbul tu ver nêyawo
Tu qey balê xwi nêdawo
Ez tu serû ragerawo
Ez tu serû ragerawo

⁵⁶ Vate, *Kovara Kulturi*, Humare 1, Umnun, İstanbul 1997.

Ez bû delû kue genawo
Ax û eywax ez sekîrî
Ez qayila ez tu berî, wayyy

Nomê dostay mi Leyla wo
Nomê dostay mi Leyla wo
In nome mi xwi ri panawo
In nome mi xwi ri panawo
Esas nome Pakîza wo
Tu cîgerê mi helisnawo
Tu cîgerê mi helisnawo, wayyy

Eywax eywax ez sekîrî,
Eywax eywax ez sekîrî,
Çim tu sîyay, gilê tu surî
Se ki ma ra kewta durî
Pêl ma çînî, ma pê perî
Tersena derdê tu bimirî, wayyy

Hin yerewo helay şûnî
Hin yerewo helay şûnî
Ez qirbunê tu ay gûnî
Tu xwi bidi wekay bûnî
Ez û ti ma xebêr dûnî
Wa dewic ma pê nezûnî
Şin may û pî min û tu ra vûnî
Yi ma ri bîn dişmenî gûnî
Bên cinawir ma dim kuwenî, wayyy

Eywax, eywax ez sekîrî
Eywax, eywax ez sekîrî
Çendik zoro derdê zêrî wayy

Seslendiren: Hozan Hatip
Derleyen: Seyidxan Kuriş

4.2.15. Sera Şina

Zirac qirbun sera şina mi ra vac o
Bexê dînê zerrê tu munena toqa sac o
Kubara dînê wilay bîlay ina dinya di nuni mergo nuni zewac o
Eman eman zêr çetina mi gunaw o

Bexê dînê hora û paka astarêyi
Sêr ina Kur a mêrat pîyer qîşlêyi
Keçê dînê emser çend sêrro tu zerrê mi kerda qulik qul û pencirêyi
Eman eman Xêrîbîyê

Zirac qirbûn natî Hesarêk çal û wêkî wêt Hesarêk çal û wêkî
Bexê dînê dêst xwi dêst mi kiri ma şinî sêr Girdbelêkî
Kubar dilê bêlka huma ma bidu qay xatirê bumbarêkî
Eman eman zêr çetina mi gunaw o

Hêywax qeregualo sera ser o
Delalika dilê mi îta nîyo şu esker o
Qay Humay şima ti ra vacî wa mevindir lezi byero
Eman eman xêrbîyê

Zirac qirbûn mino dîyarê Sîwun bel o
Vengi yeno vêngî zel o
Bexê dînê ti destur niduna hetûn diwar nîmruêj biyeri xel o
Eman eman zêr çetina mi gunaw o⁵⁷

- **Kur:** Bingöl'ün bir köyü
- **Hesarek:** Kur köyü ile Palu arasında bir dağ
- **Girdbelek:** Kur köyü ile Palu arasında bir ziyaret yeri

4.2.16. Lacek Lawo

Lê lê delal Ruej vêcyeno ini dere do
Ziraj qaqibnena ini kere do
Kênay terês ez kena nikena
Dêrd tu nivyeceno mi zere ra
Dayê Rîyê veruêj rîyo rašto
Kîbar dilê mi ti ra pyer virašto
Lê lê dayê waxtigo vêr xwi da xêrbê mi xatir di serûn ti ra wašto.
Delal qirbûn ti bîye ma şinî vîrsnê li darûno
Bexê dînê ti bîye ma şinî zîyaretê li miradûno
Kûm binatê ma di şeytûnê bikir, hot bêr cexnim ci ri abo
Lacek lawo ti çarayî, ti çarayî
Tu zumbîyêl sîyayî pêd qeldayî
Lacî terês ez dinyara zaf gêraya, mi zafê sê tu xapînayî paverdayî
Delal qirbûn bîye ma şinî zerrê layî
Bexê dînê qayışt eşto darê sayero
Wilay bîlay mi têrk ayî çimun sîyayûn nikêrdiyen
Mî nizûna tarî şundî li dîyawo
Lacek lawo vêng tu weşo , vêng tu weşo
Berxo dîno mi kerd gueşare kerd xwi gueşo
Lo lo mi nizûna emser çend sêrro dinya ra tu ri bîya verg û xeşo.⁵⁸

⁵⁷ Seslendiren: Qumri (Kumru) Sêdxunun, 1933 Bingöl (Xezik köyü) doğumludur. 2004 yılında Elazığ'da kanserden ölmüştür.

⁵⁸ yk. bk.

4.2.17. Mîrê Palî

Yegawo cyêrîn şîne dawo
Mîrê Palî kel ve dawo
Bext min û turi remayişi têrîkyawo
Heywax mi rî, heywax mi rî, mala mi rî
Lê lê ina Kur a mêrat di mexlêyî
Lê lê mexla cyêrîn syeringeyî
Lê lê ez xwi ya cuwar unîyaya ti ew ca di nibîya
Mi va dê Kur a mêrat xir û xirabîya

Hêywax mi rî, hêywax mi rî, mala mi rî
Lê lê delal vêr bêr bayk tu li di şiqî
Ez û tu ma pîya aşiqî
Lê lê kûm binatê di zerûni di şêytûnê - fesadê bikiro, minafiq o
Eman eman eman eman dil kederî

Lê lê delal kuçê Kur î kuçê têng î
Lê lê pa rueniştî çend kênêkî
Lê lê mi va qey Humay, qey pexêmbêr şima qariş mi mêbî, ez aşîqa , zeri tenga
Heywax mi rî heywax mi rî, qeder bibo ez tu bêrî
Lê lê delal rîyê dewi sinacyero
Pa wiriştî salinciyero
Lê lê waxtigo ez tu hetra wirişta, adir koti mi cîgero
Eman eman, eman eman dil kederî

Vêr bêr baykê tu tuyêrî, çi tuyêrî serasêrî
Lê lê delal ti bîya yew qilê şeker, ti nişta min lê cîgêrî
Lê lê delal qeder bibo ez tu bêrî, qeder çînîyebo ez sekîrî
Heywax mi rî, heywax mi rî, qeder bibo ez tu bêrî
Lê lê miva hunîya yena hunîya yena
Çelmê çalim pîyeser erzena
Qay humay şima xwi bidî kıştî, waştî mina şarmîyena
Eman eman, eman eman dil kederî⁵⁹

- **Kur:** Bingöl'ün bir köyü
- **Pali:** Elazığ'ın Palu ilçesi

⁵⁹ yk. bk.

4.2.18. Şuno

Willêy şuno, billêy şuno
Vor varena zımıstuno
Ço ca mın u tui nıduno
Lê bunin derdun, kuıluno

Pêr sêr dewê ma yo hira
Pêr bin dewê ma yo hira
Zêrê mı ho tui xınzıra
Zêrê mı ho tui xınzıra

Ellay (Humay) mın u tu ri kerda çot o
Parmıju cigêr ma pot o
Ellay (Humay) nıšta ma xu ri unt a
Fêk babiyê piyorın ra kot a

Tijê sıwêy ma nıdawo
Ruejo xıraw ma gêrawo
De vaj, kum zot mın u tui dawo
Felek sarê ma çarnawo

Werê mı biyer çend sêr veri
Ez cuntiyê xu dı bıgêri
Ez tım sebebunır vuna
Heyuna ruejê mehşêri

Willêy şuno, billêy şuno
Ruej yo mırda, yo vêşuno
Ço ca mın u tui nıduno
Lê bunin derdun, kuıluno

Derleyen: Abdulkerim Bor

- **Parmuk:** Bingöl merkeze bağılı Çavuşlar Köyü
- **Parmıj:** Parmuk köyünden olan kişiler.

4.2.19. Ax Lımın Dayê

Ax lımın dayê, wax lımın dayê
Mı nızuna dêrd tui herê dinyayê
Tı wayê mına, tı cigêr mına
Ez semêd tı wayê, dinya vêşnena

Herê felekê, herê xayinê
Tı kiyê wayê ma, tui xuer pa verda

Şar yen mîra vun, xeberê tî çiniya
Ez semêd tî wayê, dinya vêşnena

Ax lîmîn dayê, wax lîmîn dayê
Mî nîzuna dêrd tî herê dinyayê

Derleyen: Abdulkerim Bor

4.2.20. Kuey ma

Kuey ma kue yo, qeyd û bend î
Şûnûnî ma pa qetar wendî
Bextê ma di holî şîy û xirabî mendî
Kuey ma kue yo, kuê berzên o
Zarecî kuey ma kul û lalî gûn o
Xelkî rî mal û melalî dunya mûno
Ez naîl çimûnî tu yê sîyayûn o
Vengî zel yenû in zimûn di
Veng şinû-yenû in qilûn mîyûn di
Hûnî mi nîno cilûn miyûn di
Keyna, ma şinî inî dîyarî
Ma hewar biki inî zîyarî
Emrê Rebbî cuarînî bibû, ez tu biyarî

Derleyen: Gawanê Kurdîstanî

4.2.21. Naver wiko

Naver wiko, wiver wiko
Kûm binatê min û tu kuwo
Naver wiko, wiver wiko
Kûm binatê min û tu kuwo
Karmî yi zerrê sarî kuwo
Kerr yi zerrê cîgêr kuwo
Karmî yi zerrê sarî kuwo
Kerr yi zerrê pîzî kuwo

Eman şuno, yeman şûno
Kul û derdê mi girûno
Eman şuno, yeman şûno
Derd û kulê mi girûno

Va qertal yenê qertal Kirûno
Arîye dûno derd û kulino
Va qertal yenê qertal Kirûno

Arîye dûno derd û kulino
Ço derdê çoyî nizûno
Ço xwi ri derdê mi nizûno

Ti yo sura surilaya
Mi nîye dîya, nîye vînaya
Ti yo sura surilaya
Tu zerre û cîgêr mi helnawo
Eman şuno, yeman şûno
Kul û derdê mi girûno
Eman şuno, yeman şûno
Derd û kulê mi girûno

Seslendiren: Bingöl'ün Siwan (Üçgül) köyünden berber Mustafa
Derleyen: Seyidxan Kuriş

Kirun: Bingöl'ün bir köyü

4.2.22. Heval Bermena

Ax lê heval lê meke
Piyerrê sarê xwi şune meke
Zewac xwi ri edet meke
Derdun xwi zerre meke
Zewac xwi ri edet meke
Derdun xwi zerre meke

Heval yena kiştun ra
Newe wirişta bye huna
Keyfê min û tu persena
Heval kênê dezuna
Keyfê min û tu persena
Heval kênê dezuna

Ina heval bermena
Hesrun xwi esterena
Warê kulun derduna
Ma di xeber niduna
Warê kulun derduna
Ma di xeber niduna

Heval ti qê qêrena
Aşma di şoyin ma diya
Dêst sibay verradaya
Tersê tu ver remaya
Dêst sibay verradaya

Tersê tu ver remaya

Seslendiren: Fettah Yalçın

4.2.23. Zerac

Lê lê heywax heywax de zêrac hunika de heywax ciyeru yena
Lê lê çim sîyay mi hunika ciyeru yena
Lê lê vun ziracina mi çem û çaqê tiyeşunena
Lê lê de qeder gore nekena, way
Lê lê humayo serîn vaco, heywax ez tu bena, way
De heywax heywax zerencina, erê wilay tu sînena, ti nexşîna

Lê lê wilay, mi va, Kue yo Sîpye berzê kuêyun o, way
Lê lê zirac ser şadiko, wax bin de mekun o, way
Lê lê vor varaya, wax zimistun o,
Ez heyrunê wîrd çimuno
Erê wilay kulê tu kewto mi guno
Erê putê wilay ez tersena, wax te de muno, way

Lê lê heywax, heywax ez sekirî,
Lê lê çim tu sîyay, gilê tu surî
Kenê wilay mi ra, wax kota durî
tersena penî de pê derd û kulê tu bimirî, way
Lê lê eywax eywax ez sekirî,
Lê lê eywax, eywax tu ri bimirî

Lê lê darê dewa ma tellîyo
Kenê wilay tu ser ra bîya bengî yo
Lê lê ez bîya delu, wax kue ri şîyo
De eywax wilay mi zeranca xwî, wax nêdîyo
De heywax heywax zerencina, erê wilay tu sînena, ti nexşîna

Lê lê mi va, sêr bun baykê tu, wax di şiqî
Kênê wilay ez û zerancîna xwî, wax aşiqî
Lê lê kot bênatê min û tu minafiqî
Înşalah rehmun yi pay vindî, wax çilkî bikî
De heywax û heywax de zerencîna

Lê lê kena mi va, sêr bun baykê tu lêyekî
Lê lê çim sîyay mî va, bin kê pêrdê tu lêyekî
Herê wilay cay ma çîno, ma xwî dekî
Lê lê çim sîyay ez qîrbunê, wax tu ay fekî
De heywax heywax zerencina, tutê wilay tu sînena, ti nexşîna⁶⁰

⁶⁰ Vate, *Kovara Kulturi*, Humare 23, Zimistan, İstanbul 2004.

Seslendiren: Hozan Hatip
Derleyen: Seyidxan Kurij

4.2.24. Ay lemin

Lacek lawo ez navera ti wivera, de ay ay ,ay lemin
Lo lo wilay zirac pel kuwena min û tu ser ra, de ay ay ,ay lemin
Wilay- bîlay ez terkê tu nikena hetun perde nime mi çimun ser ra, axx de ay ay ,ay
lemin
Ax ax dê ay ay. ayleminê

Lacek lawo kuê ma nîyî de kuê wenikî, de ay ay ,ay lemin
Lo lo ti ra gêrên çî ziracî pel tenikî, de ay ay ,ay lemin
Wilay- bîlay ez terkê tu nikena hetun kîngerê kaşun bi zeriki, de ay ay, ay lemin
Ax ax de ay ay ay leminê

Lacek lawo bunê bayk tu buno berz o, axxx de ay ay ,ay lemin
Lo lo mi va, punc waxt nimac te de farz o, axxx de ay ay ,ay lemin
Lo lo kum ki binatê min u tu di fesadê bikiro, Humawo cuarîn yi dergah u dîvunê
xwi ra berzo, de ay ay, ay lemin
Ax ax dê ay ay ay leminê

Lacek lawo dismalê lawkê mi îpek a, axx de ay ay, ay lemin
Lo lo wilay ez nişta rue mi viraşta vîst u çeher serî, axx de ay ay, ay lemin
Humaywo cuarîn zuno ki semedê ina zêrî, axx de ay ay, aylemin
Ax ax dê ay ay ay leminê

Lacek lawo myerdê mi kalo, kalo ehtîyarî, axx de ay ay, ay lemin
Lo lo mi qasud şawito ribî ma ri, axx de ay ay, ay lemin
Lo lo mi va, wi şumi buro u pa şuero, axx de ay ay, ay lemin
Ax ax dê ay ay ay leminê

Seslendiren: Seid Sêdxunun
Derleyen: Seyidxan Kurij

4.2.25. Warê Heydêr

Lê lê mi va, Warê Heydêr lê bêrz waruno
Lê lê mi va, ez qîrbunî Humayo cuarîn wi bikir miradê cahîluno
Lê lê mi va, warê Heydêr lê bêrz waruno
Lê lê mi va, vêr şêhîduno û ziyaretuno
Lê lê mi va, ez qîrbunî Humayo cuarîn wi bikir miradê cahîluno
Lê lê eman eman ez sekirî

Lê lê mi va, rîyê veruêj rîyo raşto
Lê lê mi va, mit i ra pîyeru biskê xwi viraşto

Lê lê mi va, waxtigo mi vêr xwi da ina Kur'a mêrat, mi xatir çend serun tu ra wašto
Lê lê eman eman eskerêyo

Lê lê mi va, ciyera vêcîyo ciyera vêcîyo, sêr ina Kur a mêrat bajar qico
Lê lê mi va, ti serun di pîla qum di qica
Lê lê mi va, emunteo yemuneto, çimî tu sîyay, biryê tu qeyto
Lê lê mi va, wilay bîlay ma têrk yobînun nîkên hetun rucê qêyumeto
Lê lê mi va, êrî hot o, siba heşt o
Lê lê mi va, çim hunîyo rîyê deşt di yo
Lê lê mi va, kum xeber bido mi, vaco waştî tu ha yena, ez tore geno, gêren gešto
Lê lê eman eman ez sekîrî

Lê lê mi va, ez navera, ti wivera
Lê lê mi va, hesrun çimun gurgurnena
Lê lê mi va, ez navera, ti wivera
Lê lê mi va, hesrun çimun gurgurnena
Lê lê mi va, pirtê Palî pirto berzo
Lê lê mi va, cilun min û xwi ber seri rako
Lê lê mi va, Humayao cuarîn belay fesadun bid, niverda tîcê sibay ma ser ako
Lê lê eman eman ez sekîrî⁶¹

4.2.26. Rîyê Veruêj Rîyo Rašto

Lê lê delal mi va, rîyê veruêj rîyo rašto, rîyo rašto
Lê lê delal tu ti ra pîyer û biskê xwi virašto, xwi virašto
Lê lê mi nizuna, mi xatir ser û nîm tu ra wašto, tu ra wašto
Lê lê delal naver lê yî ,wiver lê yî
Lê lê sarê xwi bur xêrbêyî
Lê lê delal zerrê mi û tu bîya pîyer qalêk û serevdeyî
Heywax mi rî heywax mi rî qeder çîno ez sekîrî

Lê lê delal vêng tu weşo, vêng tu weşo
Lê lê mi kerd gueşare kerd xwi gueşo
Lê lê şar dewê şima pîyer mi ri biyo verg û heşo
Lê lê delal emunet o yemunet o
Lê lê çim tu sîyay birîyê tu xêt o
Lê lê delal mi vatîyen, ma têrk yew bîn nikênî hetun ruejê qiyumeto
Heywax mi rî heywax mi rî qeder çîno ez sekîrî

Lê lê delal vêr bêr baykê tu kêbero
Lê lê şar dewê şima ser amo pîyesero
Lê lê wilay ti uca di nîyeba, ez nieşkawa ber ra bîyêr tebero

⁶¹ Seslendiren: Nizamettin Heci Fadli. 1971 Bingöl Kur köyü doğumludur. Heci Fadli baba adıdır.

Lo lo şivun lêro, şivun lêro
Lo lo lacî terês pesê baykî mi têbero
Lo lo wilay ti şund weta amê, mi va ez tu bêrz xwi cîgero
Heywax mi rî hêywax mi rî qeder çîno ez sekîrî

Lê lê delal mi va, zera zera, zer sînena
Lê lê wilay çimun sîyayun girgirnena
Lê lê wilay ez yew ruej tu mevîn, rueşnayî çimun mi kêmyena
Lê lê delal çim tu sîyayî girgiryênî
Lê lê meşue ina Çolîga mêrat bêdilyênî
Lê lê delal mi nizuna binatê ma di ser û aşmî li qedyênî
Heywax mi rî heywax mi rî qeder çîno ez sekîrî

Lo lo lacî terês esker yeno lê li taburî
Lo lo mi eşm hun dîyo lo çim cadîrî
Lo lo wilay tersê mi ra tersa, yi tu bêr bêrzî lo welat durî
Ax emen eman eman eman, eman eman eskerêyî
Lê lê kue ma nîyî, lê lê kêyî şarî
Lê lê wilay zirac nîya ez binalî
Heywax mi rî heywax mi rî qeder çîno ez sekîrî⁶²

- **Veruêj:** Bingöl'ün Kur köyünde bir mıntıka

4.2.27. Ez Aşîqa

Lê lê delal mi va, kuçê Kur'i, kuçeyo tengo
Lê lê pa wirîştö çi darbendo
Lê lê mi va, qey Humay qey pexembêr, şima qariş mi mêbî, ez aşîqa u zerri tengo
Heywax mi rî, heywax mi rî, qeder bibo ez tu bêrî

Lê lê delal mi va, vêr bêr baykê tu tuyêrî
Lê lê çi tuyêrî sera serî
Lê lê delal, ti bîya yo qilê şekêr, ti niştä mi sêr cîgêrî
Heywax mi rî, heywax mi rî, qeder bibo ez tu bêrî

Lê lê delal mi va, rîyê dêrî sinacîyero
Lê lê delal, pa wirîştö salincîyero
Lê lê wilay waxtîgo mi tu het ra da ra, adir eşti mi cîgero
Ax eman eman, eman eman, eman eman dil kederê

Seslendiren: Nizamettin Heci Fadli

⁶² yk. bk.

4.2.28. Delal Qırbun

Delal qırbun mi va, dê biye ma şim lê ina çalo
Rındê rındun mi va, ti mi ri vac lê di çekuyî qalo
Kenay terês mi va, ti mi ri vaco lê ez bermena
Hesrun bester pê desmalo

Delal qırbun mi va, mi kerd yarî lê tu kerd yarî
Rındê rındun mi va, yarî ma şî lê raştê warî
Kenay terês mi va, ti çim sîya ya lê beşna barî
Ma ser imo kerre û darî

Delal qırbun mi va, wisar imo vum vilikî
Rındê rındun mi va, owkê derun lê xulxulikî
Kenay terês mi va, di ruêc ‘emir mîno dinya ra, lê ez ay zi qırbun tu kî
Ez inî derdun xwi bêr ça kî

Delal qırbun mi va, payîz imo lê hawa yeno
Rındê rındun mi va, pêl gil darun lê ruçikyeno
Kenay terês mi va, owkê erdun lê micıqyena
Qey zerrê mi pîr nibena

Seslendiren: Ali Kurij

4.2.29. Melek

Sêr bun yın yo merêk a, bin bun yın yo merêk a
Numê kêynek Melek a, numê kêynek Melek a
Suez duna lac duestun o, suez duna lac duestun o
Çı kêynek a şenıka vay ..

Dayê ez xapınawa, wayê ez xapınawa
Suez da mı şar dıma şıya, suez da mı şari dı şıya
Çi kêynek a rısyawa vay ..

Suez duna lac duestun o, suez duna lac duestun o
Willay zerê mı yêr bıw, billay zerê yê zi mir bıw
Suez yê suez yo mirçıkıw, suez yê suez yo mirçıkıw
Herê zalım la ın çıw vay ..

Seslendiren: Avni Polat

4.2.30. Kênay Şar

Ez ha şina xêrbê
Semêd ina feqîrê
Nun yena, nun mirêna
Heq helal kir dayê

Ez ina dew ra mebîn
Mi aya kênek medîn
Willay ya zêr kota mı
Bıdeyn mı sankî sebîn

Dayê ez birîndara
Birînê mi xedera
Nîye kard a, nîye xinxîyer a
Sebêb mı kênay şar a

Seslendiren: Nizamettin Heci Fadli

4.2.31. Qeregualo Sera Sero

Lê lê ez nîzuna ez sera şuêro
Qeregualo mêrat sera sero, ax, ax
Dar û bir in kuêyun pîyer bu zero, pîyer bu zero ax, ax
Şima qey Humay kênî şima Nur mı ra vacî
Wa mevindir bîyero lezô, bîyero lezo
Babî tu zaf niweşo, malla ho sero, malla ho sero, ax, ax

Lo lo qırbun mı va, mîno dîyarê sîyun belo
Yo veng yeno, vengî zel o, vengî zel o, ax
Hero wilay ez qırbun ay çîmun sîyayun
Ez têrk tu nikena, hetun pesî nîmruêj bîyero helo, ax, ax

Lo lo qırbun mı va, hor û paka astareyî
Sêr ina Kur`a mêrat pîyer qîşle yî
Lê lê derdun inî cahîlun cîgêr mı kerd, pîyer qul û qulo, pencirêyî ax

Lo lo dîyar Gaz o mêrat pîyer kilundîyes î
Mı va beşnê hecî mı menda, lemê ina ribês, ax, ax
Lo lo ez kuarib, Hecî mı êr hîre yo, ho bin vorê inî horîyês dî, ax, ax

Lo lo mı va, Qeregualo mêrat sera ser o
Lo lo kêk mı îta nîyo, şîyo eskero
Wilay dinyaya rueşna ra gêrena, nîye kaxit o, nîye xeber a, ax, ax

Lo lo qırbun mı va, tuşkî kêyê babî mı pîyer sîya û taq î
La mı çarnayo simaq î
Wilay dinya alem tîyoter mı ra vuna, ti û lawikê xwi cîye lîyaq î, ax

Lo lo zerê mı zerekê tu sînena,
la ez fekun şar gena xapînena
Wilay hetun ez rî dinya di bî, ez çimun sîyayun û beşna zirav terk nikenâ

Lo lo qırbun mı va, vor varena, vorê ser î
Wilay ez pîyeşmunê rueja vêrî
Gunê mı dayk û baykê mı mîldi bo,
Ez nizuna qey ez girata eşta der û berî

Lo lo qırbun mı va, pesî bavê mı hindiko
Mı çarnawo dîyar mendiko ax, ax
Mı nizuna numê lawkê mı Îbîk o, ax, ax

Lo lo ez tu qırbun bizîyewuno
Tu çînaya qebş û nîmê ribêsuno
Wilay mı êr çendo lawkê xwi nidîyo
Ez nizuna, ini çi veng o, çi nîşun o

Derleyen: Seyidxan Kuriş

- **Nur:** Nurettin
- **Qeregualo:** Bir yayla adıdır.

4.3. Gurbet-Vatan Hasreti Türküleri (Lawiki hesrê wîlat u ğurbeti ser umêy vatîş).

Toplumların çoğunun müzik kültüründe gurbet, vatan hasreti, özlem teması etrafında dillendirilen çok sayıda türkü ve şarkıya rastlamak mümkündür. Bu tema etrafında yazılan türküler o toplumun müzikal muhtevasının önemli bir parçasını oluşturur. Bu konu etrafında şekillenen türkülerde kimi zaman bir anne askerdeki oğluna, kimi zaman bir kadın gurbete çalışmaya giden kocasına ya da sevdiğine, kimi zaman evlenip başka bir diyara göçen kız kardeşe-ablaya, kimi zaman kavuşulamayan sevgiliye, kimi zaman da uzun zaman kendisinden haber alınamayan kardeşe, veya yakın akrabaya, eşe-dosta duyulan özlem ve hasret dile getirilmiştir.

Bingöl'deki Zazaca müzik kültüründe de çeşitli nedenlerden dolayı gerek yurt dışına (özellikle Almanya), gerekse Türkiye'nin diğer kentlerine giden veya

ekonomik zorluklar nedeniyle gitmek zorunda kalan aile bireyleri, eş, kardeş, sevgili vb. üzerine yazılmış çok sayıda türkü-şarkı bulmak mümkündür. Artık dayanılamayan bir hasreti ve özlemi dışavuran bu tarz türkülerin çoğu genelde kadınlar tarafından dillendirilmiştir. Çoğunlukla zorlu bir coğrafyada ve sınırlı olanaklarla yaşamını idame ettiren, okuma-yazma becerisinden yoksun kalan Kırd (Zaza)-Kurmanc analarının avuntu yollarından biri bu türküler olmuştur.

4.3.1. ‘Ezo Bıra

‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!
Çırrê nêşin tı ma vir ra
‘Ezo bıra ! ‘Ezo bıra!

Waxtıg bıra tu darawo
Tı qê ma ra çik nêvawo
Tı nımtik şî Almanyawo
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!
Çırrê nêşin tı ma vir ra

Ayê şar şin Almanyawo
Gêrên a wo hêna yêni
‘Ezo bıra tı qêy niyêni
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!
Tı yo hew şî, tı hin niyêni
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!
Çırrê nêşin tı ma vir ra
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!

Piyorê dinyar bant de keno
Wayun xu, xu vira keno
Ma nêzun ‘Ez ho sekeno
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!

Waxtıg tirun ye na Muş’ı
‘Ezo bıra tiz cınışı
Biyê Çolig’ıd ma het ruşı
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!
Çolig’ıd vınd ma het ruşı
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!

Seslendiren: Rençber Aziz
Derleyen: Abdulkerim Bor

- ‘Ezo: Rençber Aziz

4.3.2. ‘Ezo Bıra (Versiyon 2)

‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!
Çırey nêşin tı ma vir a
‘Ezo bıra ! ‘Ezo bıra!

Wextıg bıra tu da rawo
Tu qey ma ra çi nêvawo
Tı nımtik şı Almanyawo
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!
Çırey nêşin tı ma vir a

Ayê şar şin Alamuni
Geyrên awo hunê yeni
‘Ezo bıra tı qey nêni
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!
Tı yo hew şı, tı hin nêni
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!

Piyorê dinyar bant dekeno
Wayun xwi, xwi vir a keno
Ma nêzun ‘Ez ho se keno
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!
Ma nêzun ‘Ez ho se keno
‘Ezo bıra ! ‘Ezo bıra!

Wextıg tirun ye na Muş’ı
‘Ezo bıra tiz cınışı
Biye Çolig’ıd ma het rueşı
Bıra ‘Ezo! ‘Ezo bıra!
Çolig’ıd vınd ma het rueşı
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!
Bıra ‘Ezo! ‘Ezo bıra!
Çırey nêşin tı ma vir a

Zımıstun o wext velgun o
Mıjdun da Gulê Kelluno
Va “İkram’ir yo laj biyo”
Muneno vorê zımıstuni yo
‘Ezo bıra! ‘Ezo bıra!
Çırey nêşin tı ma vir a

Niweş kowto berdo Zeyneb’o
Pê şeker çim ‘Ezi terdi
Vinayey ey gureti berdi
‘Ezo bira! ‘Ezo bira!
‘Ezo bira! ‘Ezo bira!
Çirey nêşin tı ma vir a

Da ra xo ri şî İstanbuel’o
Uca kowto qeraquelo
Eşto zindon ca di yew hew do
‘Ezo bira! ‘Ezo bira!
Eşto hewsan ca di yew hew do
‘Ezo bira! ‘Ezo bira!
Çirey nêşin tı ma vir a

Miyon umnuni wext xelun o
Gazi da Selim Kelluno
Vuno “ ‘Ez kişto eşto bini bîruno
‘Ezo bira! ‘Ezo bira!
‘Ezo bira! ‘Ezo bira!
Çirey nêşin tı ma vir a

Tu lawik vati, lawik weşi
Vengi tu umên Çewlig gueşi
‘Eziz laj Filit Dorêş’i
‘Ezo bira! ‘Ezo bira!
Çirey nêşin tı ma vir a⁶³

- **Gulê Kellun:** Rençber Aziz’in köylüsü.

4.3.3. Ez Niweşa

Ez niweşa miyun cılun do
Tı şewiz ha mı hunun do
Keçê dinê wıllay ez mêrg xu ri niqehriyen
La tı hesret şiya in ‘Ez gun do

Kıhun şini yenu newı
Tasê dîşmên ra awk mewır
Erê wıllay ez se kiri
În faşist ,, nıverdeni ez biyeri dewı⁶⁴

- **‘Ez:** Rençber Aziz

Not: “...” noktalı yer bir ulusu rencide edebileceği gerekçesiyle çıkarılmıştır.

⁶³ Karasu, a.g.e. , s. 205.

⁶⁴ Aziz, a.g.e..

4.3.4. Bı Wısar, Dayê Bı Wısar

Bı wısar dayê bı wısar
Kerd a gul-nergiz û pelê dar
Emser zi şı sey serrê par
Hêna menda ez biyewahar
Dayê...

Werre bimayn serrê par o
Heş kueyun zi niye biyewahar o
Eger mi ri zi bıbin yo wahar o
Ez nıbin gec û nıbin har o
Dayê...

Ina biyewahari çiqas zuar a
Hewar kena la zaf zuar a
Ti yê mına, la ez yê şar a
Ez xeribiye dı tım biyewahar a
Dayê...

Ez sêkiri welat dur o
Hesrun çımun ez ça kiro
Helag tı kuena mı vir o
Ina Brüksel pê se kir o
Dayê...

Derdun tu ez kerda pir o
Duêst mi zi mı ra piyer kot dur o
Waxtig dêrd mı kuên mı vir o
Ez wazena xu bêrz ini nehiro
Dayê...

Hesir çımun mı yên war o
Mı tu verdaya biyewahar o
Ina extiyari çiqas zuar a
Zerrê mı tu ri bena tar o
Dayê...

Awkê Şargi çı serdın a
Gul-nergizê miyun mergun a
Sera şuêr tı ha mı gun a
Ez derdun xu tu ra vuna
Dayê...⁶⁵

⁶⁵ Remzun Şargeyij, "Bı Wısar, Dayê Bı Wısar", *Rojnameyê Zazaki*, Humare 3, Ocak 2014, s. 7.

Derleyen: Remzun Şargeyij

- Şargi: Bingöl'ün Yolçatı köyü

4.3.5. Lawiko Lawo

Lawiko lawo ti rueniştê serê bun di
Ti pê çimun û biryun ewil duni, ewil duni
Lo lo mi nizuna ti se vuni, ti se vuni
Mehmud mi û Hesên mi vêr xwi da welatê Almunyawo
Lo lo zerre û cigêr mi taduni, mi taduni
Ax ax eman eman, eman eman

Lê lê wayê têri yeno, têri ciyêri, têri ciyêri
Lo lo nişenu pelê mixmixêri, mixmixêri
Lo lo têro qirbun ti welatê Mehmud mi ra nini
Ti biyari yew xebera hendi xêri, hendi xêri
Ax ax eman eman, eman eman

Lawiko lawo têri yeno têri Muşi, têri Muşi
Lo lo wirim keno sey çawişi, sey çawişi
Lê lê wilay ez hend qayila
Mehmudê xwi û Hesênê xwi het ruenişi, het ruenişi
Ax ax eman eman, eman eman

Wayikê wayê, derdê dilê mi girun o
Lê lê niye dari yo, niye dermun Lê lê ez se kiri, ez se kiri ?
Lê lê ez derdun û kulunê xwi ça kiri, yazi yawun a hali kiri
Lê lê çodê min ey xêrxwaz çino, ez het ruenişi
Ez wîrdî wîrdî luemunê xwi pê kiri
Ax ax eman eman, eman eman

Lo lo eman eman mi têna ri, tim têna ri
Lo lo şewi payiz şewi derg i, şewi derg i
Lo lo ez û Mehmudê xwi û Hesênê xwi rueniştî
Lo lo ma wîrdî wîrdî qali kerdi, qali kerdi
Ax ax eman eman, eman eman

Wayê qirbun ita ra Almunya ya mêrat riyo dur o, riyo dur o
Lê lê mi nizuna şar Almunya piyer xêrib o, piyer xêrib o
Lê lê Kum ina Almunya ya mêrat icad kerda
Wi dinya di mevaj bexto, lêr û luro, lêr û luro
Ax ax eman eman, eman eman

Seslendiren: Qumri (Kumru) Sêdxunun

Derleyen: Seyidxan Kurij

4.3.6. Meberm Dayê

Wısar diyon vaxt varun o
Şar dewê ma şu warun o
Ez zun tı hunc şiya warun o
Meberm dayê meberm dayê

Meberm dayê meberm dayê
Roêj mı tay mênd ez yen dayê

Ît ya wılat xeribun o
Ço nızon ço ho Seben o
Dayê mı keder mew o
Meberm dayê meberm dayê

Meberm dayê meberm dayê
Roêj mı tay mênd ez yen dayê

Seslendiren: Avni Polat

4.3.7. Wêy ‘Ezo Wêy ‘Ezizo

Wêy ‘Ezo wêy ‘Ezizo!
Wêy ‘Ezo wêy ‘Ezizo!
Niye pis o niye temiz o
Şar umnun o, tu ri payiz o
Wê ‘Ezo wê ‘Ezizo!
Niye pis o niye temiz o

Bun Hec Filit qılo, berz o
Baxçê babi ‘Ez piyor rez o
Tı hê şini biyerı lezo
Wêy ‘Ezo wêy ‘Ezizo!
Niye pis o niye temiz o
Wêy ‘Ezo wêy ‘Ezizo!
Şar umnun o, tu ri payiz o

‘El u Hes şêr İstanbuel o
‘Eziz mı biyero biyar Bingol u
Mı cir tıy kêrd zerrê sel o
Wêy ‘Ezo wêy ‘Ezizo!
Niye pis o niye temiz o

‘Eziz ken dehwêy siyaseti
Nımêy ‘Ez mı kotı hukmati
Vun: ‘Ez remo, şiyö bin xêti’

Wêy ‘Ezo wêy ‘Ezizo!
Şar umnun o, tu ri payiz o
Wêy ‘Ezo wêy ‘Ezizo!
Niye pis o niye temiz o

‘Ez mı şiy o kotı ğeribi yo
Niye dadi ya niye babi yo
Punc -şeş sêrro ma nêdiyo
Wêy ‘Ezo wêy ‘Ezizo!
Niye pis o niye temiz o

‘Eziz niye ruej o niye ruaşun o
Ruej yo mird o, yo veyşun o
Kum ca sıwaw uca şun o
Wêy ‘Ezo wêy ‘Ezizo!
Niye pis o niye temiz o

Milletê ma milletê ma
Dinya dı yo dar ê ma çin ya
‘Eziz bı serwırd semêd şıma
Wêy ‘Ezo wêy ‘Ezizo!
Niye pis o niye temiz o

Yo raşta waj des zür ken o
Şar fesad o şar şeytun o
‘Ez u babi, ‘Ez ciye ken o
Wêy ‘Ezo wêy ‘Ezizo!
Niye pis o niye temiz o

‘Ez lawikun vun lawik wêş i
Vêng ‘Ezi umo zafin gueşi
‘Eziz laj Filit Dorêşi
Wêy ‘Ezo wêy ‘Ezizo!
Niye pis o niye temiz o

Wêy ‘Ezo wêy ‘Ezizo!
Wêy ‘Ezo wêy ‘Ezizo!
Şar umnun o, tu ri payiz o.

Mışorı kên sofı u heci
Vun: ” ‘Ez buncin daraxaci”
Wa xu ri weşib, wa xu ri vaci
Wêy ‘Ezo wêy ‘Ezizo!
Niye pis o niye temiz o
Şar umnun o, tu ri payiz o

Seslendiren: Rençber Aziz

- ‘**Ez**: Rençber Aziz
- ‘**El**: Ali
- **Hes**: Hasan
- **Filit Dorêş**: Rençber Aziz’in babası

4.3.8. Hê wax lawo

Hê wax lawo mı va meşu Almunyawo
 Mark-dolar bi ma rı belawo
 Kêy laci mı xu ri şiya ra wo
 Hê wax lawo, hê wax lawo
 Hê wax lawo, hê wax lawo
 Hê wax lawo cigêri mı tu ri vêşawo

Hê wax dayê tı nêzuna
 Hel mı çınıyu ez bîrindara
 Mı helalık ez mîrena
 Wılat şırın ez tiya menda
 Hê wax lawo, hê wax lawo
 Hê wax lawo cigêr mı tu ri vêşawo

Hê wax lawo mı nêzunên ina bena
 Cınazê tu mi ri yenu
 Ez semêd tu qansêr bena
 Hê wax lawo, hê wax lawo
 Hê wax lawo, hê wax lawo
 Hê wax lawo cigêr mı tu ri vêşawo

Seslendiren: Sait Altun

4.3.9. Ez Xêriba Xêribê Di

Dayê qırbun Hawa yeno wişî wişo
 Delal qırbun tı umeya mı viyerta şiya Muş o
 Dayê qırbun Hawa yeno wişî wişo
 Delal qırbun tı umeya mı viyerta şiya Muş o
 Delal qırbun tu zerrê mı kerda sey mişmişo
 Delal qırbun tu zerrê mı kerda sey mişmişo
 Eman eman eskerêyê

Delal qırbun ez xêriba xêribê di
 Dayê qırbun warê ma ho miyun warun dı
 Delal qırbun ez xêriba xêribê di
 Dayê qırbun warê ma ho miyun warun dı
 Delal qırbun to şew û ruej ha mi hunun dı û xiyalun dı
 Delal qırbun to şew û ruej ha mi hunun dı û xiyalun dı

Eman eman eskerêyê
Dayê qırbun vêr mı di yena surasipi
Delal qırbun pê duna mı tiva bari
Dayê qırbun vêr mı di yena surasipi
Delal qırbun pê duna mı tiva bari
Lê lê mi va, kêney terês ez bêrz tu sera layê mari
Lê lê mi va, kêney kutik ez bêrz tu sera layê mari
Eman eman eskerêyê

Dayê qırbun warê ma yo sera sero
Delal qırbun kekê mı ita niyo şu eskero
Dayê qırbun warê ma yo sera sero
Delal qırbun kekê mı ita niyo şu eskero
Dayê qırbun mı va, emser çend sêri yo niye kaxito, niye xebero
Dayê qırbun mı va, emser çend sêri yo niye kaxito, niye xebero
Eman eman eskerêyê

Dayê qırbun sêr Qeregual ma dı mêrgi
Delal qırbun bin Qeregual ma dı mêrgi
Dayê qırbun ti ra gêrêni dı vêrgi
Delal qırbun ti ra gêrêni çutê vêrgi
Dayê qırbun dun merdim ri darbê mêrgi
Keçê dinê dun merdim ri darbê mêrgi
Eman eman eskerêyê

Seslendiren: Nizamettin Heci Fadli
Derleyen: Seyidxan Kuriş

4.3.10. Lê Lê Dayê

Otopizê Çolig ciyer vêjyawo
Şub'e Siwês qağit mı birnawo
Willey daykê mı nişt ru, xu ri bermawo

Lê lê dayê ez ha şın eskero
Lê lê dayê çim tu kênun mı sero
Meverd wa cırı yo xıraw biyero
Heyun eskeriyê mı ciyer biyero
Lê lê dayê ayag mı diya, mı unta
Willey niye çêw diya, niye eşnawıta
Ma êr viyarnawa heyun itya
Pê derdu, pê kuılı ho şın 'umir mı

Lê lê dayê ez ha şın şeribi
Willey sersemunêt ina feqiri
Ya yena, ya ucadı mirena

Willey dayê heq xu helalık ma ri

Derleyen: Abdulkerim Bor

- **Siwês:** Sivas

4.4. Ölüm-Öldürme Üzerine Yazılmış Türküler (Lawiki merg u kıştış ser umêy vatış).

Toplumda meydana gelen acı bir hadise (deprem, sel, çığ, boğulma vb.) sonucu ölen veya öldürülen kişiler için seslendirilen türkülerdir. Bireyler veya köy-şairetler arasında meydana gelen üzücü olaylar sonucu bu olayra tanık olan kişilerin seslendirdiği türkülerin sayısı da fazladır. Bu hadisler kimi zaman politik çekişmeler sonucu da yaşanabilmektedir. Bingöl’de bu tarz türküler “**luri**” veya “**egide**” olarak isimlendirilir. Dersim coğrafyasında “**şiwari-şuarê**” olarak bilinirler. Bir nevi Türkçe’deki ağıt tarzı türkülerin benzerleridir. Aslında bu tür türküler Kurmanca’da oldukça fazla olup, dengbêjler tarafından hikâyeleriyle birlikte uzunca seslendirilirler.

Bingöl ve çevresinde de yaşanan kimi acı verici hadiseler, bu hadiselere tanık olan veya işitenler tarafından türkülere dökülmüş ve bir deyirbaz, dengbêj ya da stranbêj tarafından seslendirilmiştir.

4.4.1. Şuno Şuno

Şuno şuno, bira şuno
Şuno şuno, heval şuno
Tij pêşiyawa gilê kuno
Bi teq teqê tıfungun o
Bi dem demê delverguno
Çı pıç pıçê cirunun o
Adır kot zerrê daykuno
Şuno şuno, bira şuno

Şuno şuno, bira şuno
Şuno şuno, heval şuno
İdris şuno, Cihat şuno
Şakir şuno, bira şuno

‘Ez bermeno, şıma ri vuno

Xeber umey xebera pis
Cihat dıma kişiya İdris
Heval ma yi Marksist- Leninist
Şuno şuno, bira şuno
‘Ez bermeno, şıma ri vuno

Şuno şuno, keko şuno
Adır kot zerrê daykuno
Dêrd hevalun derdo giruno

Faşist bi yo veciyay texto
Heval Şakir guret berdo
‘Eziz vuno,’”Kurd cumiyerd o”
Şuno şuno, bira şuno
Şakir bira avukat i pêşmerguno

Şuno şuno, keko şuno
Bira şuno, heval şuno
‘Ez bermeno, şıma ri vuno

Az u Puex, Şabun u Miyaluno
Biyarin topun-tıfinguno
Bıdin destun pêşmerguno
Wa bıgir qesas hevaluno

Şuno şuno, bira şuno
Şuno şuno, heval şuno
İdris şuno, Cihat şuno
Şakir şuno, bira şuno
‘Ez bermeno, şıma ri vuno

Pêşmegê ma guin bıwazi
Pê perun puli nêbi razi
Vac “Şakir, Cihad, İdris hê ça di?
Şuno şuno, bira şuno
Dêrd şıma derd girono

Şuno şuno, heval şuno
Adır kot zerrê daykuno
Ma gên qesas hevaluno

Seslendiren: Rençber Aziz

- **Az:** Bingöl Merkeze bağı Üçyaka köyü’dür.
- **Puex:** Bingöl Merkeze bağı Aşağıköy’dür

- **Şabun:** Bingöl Merkeze bağlı Şaban köyü'dür
- **İdris (İdris Ekinci):** TKDP (Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi) mensubudur. 17.01.1978'de Sağ-sol çatışmasında öldürüldü. BİN-GENÇ-DER kurucusudur.
- **Cihad (Cihad Elçi):** TKDP (Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi) mensubudur. Sağ-sol çatışmasında öldürüldü.
- **Şakir (Şakir Elçi):** DDKO (Devrimci Doğu Kültür Ocakları) mensubudur. 3 Mart 1980'de öldürüldü.

Bu türkü 1970-1980 kuşağı arasında yaşanan sağ-sol çatışmaları esnasında Bingöl'de öldürülen İdris Ekinci, Şakir Elçi ve Cihad Elçi üzerine yazılmış ağıt tarzında bir türkü (deyir) dür.

4.4.2. Şuno Şuno (Versiyon 2)

Şuno, şuno, şuno, şuno
Şuno, şuno, şuno, şuno
Şuno, şuno, heval şuno

Biya hewarê cinêkuno
Biya piç- piçê cirununo
Dı qici kışyê ê cirununo
Putêm de bun tever buno
Çı teq-teqê tıfinguno
Adır kot zerrê daykuno
Şuno, şuno, bira şuno
İdris şuno, Cihad şuno
Heval şuno, Şakir şuno
'Ez bermeno şima ri vuno

Xeber umey xebera pis
Cihat dıma kişiya İdris
İdris ma Marksist- Leninist
Şuno şuno, bira şuno
Adır kot zerrê daykuno
Şuno, şuno, heval şuno
Şuno şuno, bira şuno
'Ez bermeno şima ri vuno

Faşist bi yo veciyay texto
Heval Şakir girot berdo
Heval ma, ma ra gureto
'Eziz vuno, "kurd cumiyerd o"

Şuno şuno, keko şuno
Şakir bira avukati pêşmerguno

Şuno şuno, şuno, şuno
Şuno şuno, heval şuno
Adır kot zerrê daykuno
Heval ma, ma ra gureto
Homa biyor ma gê n qesas hevaluno

Zımıstun o, serd o, puk o
Zımıstun o, serd o, puk o
Çebaxçur ri vun Çolig o
Çebaxçur ma biyo Çewlig o
Piyorê kurdun biya birli go
Şuno, şuno, bira şuno
Kurd vun “Ma gê n qesas hevaluno”

Pêşmergey ma guin bıwazi
Wedarin derdun û kulun umbazuni
Vun “Cihad, İdris, Şakir hê ça yi ? ”
Şuno şuno, bira şuno

‘Eziz veng dun, şıma ri vuno
‘Eziz veng dun, şıma ri vuno
Vun: ”Biyarên tuapun –tıfinguno
Bıdên destun pêşmerguno
Wa bıgir qesas hevaluno”

Şuno, şuno, bira şuno
Şuno, şuno, bira şuno
Heval şuno, yoldaş şuno
‘Ez bermeno şıma ri vuno

4.4.3. Şuno Şuno (Versiyon 3)

Hewar şuno şuno şuno
Hewar şuno şuno şuno dêrd cahilun çı giruno

Sêr Çewligi mij dumuno hewar şuno şuno şuno
Bin Çewligi mij dumuno dêrd cahilun çı giruno

Biya şirp şirpê xinçıyeruno hewar şuno şuno şuno
Biya kir kirê dawunçuno dêrd cahilun çı giruno

Cihat kışto kerdi myuno hewar şuno şuno şuno
İdris kışto kerdi myuno dêrd cahilun çı giruno

Daykê Cihat mi xwi ri vuna hewar şuno şuno şuno
Daykê İdris mi xwi ri vuna dêrd cahilun çı giruno

Himi vuna him bermena hewar şuno şuno şuno
Himi vuna him ziwenâ dêrd cahilun çı giruno

Hewar şuno şuno şuno
Hewar şuno İdris şuno
Hewar şuno Cihat şuno
Ma gêni qesas hevaluno dêrd cahilun çı giruno

Hewar şuno şuno şuno
Hewar şuno şuno şuno dêrd cahilun çı giruno⁶⁶

- **Çewlig:** Bingöl
- **Cihat:** Cihat Elçi
- **İdris:** İdris Ekinci

4.4.4. Bırawo

Bırawo bırawo bırawo bırawo!
Bırawo bırawo bırawo bırawo!
Zerrê cigêr mı tu ri helyawo bırawo bırawo!
Zerrê cigêr mı tu ri helyawo bırawo!

Tı ma hetib hela bin bırawo bırawo!
Çiçekê kuêy Şerevdin bırawo bırawo!
Willay mı nêzuna ez huney tu xuer kumca vin bırawo bırawo!
Zerrê cigêr mı tu ri helyawo bırawo!

Wısar diyo darun pel kerd a wo bırawo bırawo!
Helagi raydun xeberê mêrg da wo bırawo bırawo!
Willay mı ca di zuna bıray mı kışiyawo bırawo bırawo!
Zerrê cigêr mı tu ri helyawo bırawo!⁶⁷

- **Şerevdin:** Şerafettin dağları

Bu türkü Rençber Aziz tarafından, 3 Mayıs 1987'de Almanya'nın Hannover kentinde trajik bir şekilde öldürülen yakın dostu Ramazan Adıgüzel için yazılmıştır. Onun ölümüne duyulan üzüntüyü anlatmaktadır.

⁶⁶ Vate, *Kovara Kulturi*, Humare 4, Wısar, İstanbul 1998.

⁶⁷ Aziz, a.g.e.

4.4.5. Warê Hesar

Warê Hesar ware ma wo
Warê babun pırıkun ma wo
Ma dıwar dıt tê meşk şawo
Hey wax ma ri êy wax bawo

Dılo dılo
Yetim dılo dılo
Şar govend ken tü ri dêrd kuil o
Dılo dılo sebur dılo dılo
Şar govend ken tü ri dêrd kuil o

Deştê Çolig deştê ma wa
Deştê babiyun pırıkun ma wa
Ma rumita ma awk da wa
Ruej omı ma ser güin rışnawa

Dılo dılo
Yetim dılo dılo
Şar govend ken tü ri dêrd kuil o
Dılo dılo sebur dılo dılo
Şar govend ken tü ri dêrd kuil o

Seslendiren: Avni Polat

4.4.6. Dezawo

Dezawo, dezawo, lê dezawo
Dezawo, dezawo, wey dezawo
Dezawo, dezawo, wey dezawo
Dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo

Helag deza tu radawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Helag dezay mı radawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo
Tı qêy mı ra çi nıwawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Tı qêy mı ra çi nıwawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo

Pırdê Pali, pırdo berz o; dezawo, dezawo, wey dezawo
Pırdê Pali, pırdo berz o; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo
Deza tı şı, bêri lez o; dezawo, dezawo, wey dezawo
Tı he şını, bêri lez o; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo

Tirun Muşi ra radawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Tirun Muşi ra radawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo
Altun qelçax tepişiyawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Altun qelçax dezay mı di tepişiyawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo

Feqiri key ma şarawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Feqiri key ma şarawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo

Cipê hukmat ‘edilyawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Cipê hukmat ‘edilyawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo
Tifing faşistun teqawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Tifing faşistun teqawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo

Hivê mî tu ra biryawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Hivê mî tu ra biryawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo
Zerrê dedkêyna qerfiyawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Zerrê dedkêyna veyşawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo

Mî paşt û pizê xwi tadawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Mî paşt û pizê xwi tadawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo
Zerrêw cigêr mî tadiyawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Zerrêw cigêr mî tadiyawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo

Mehmud semêd qelçaxi tepişiyawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Mehmud semêd qelçaxi tepişiyawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo
Kerga siyay mî tu ri vendawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Kerga siyay mî tu ri vendawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo

Cigêr dezay mî qerfiyawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo
Cigêr dezay mî qerfiyawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo
Dêst Mehmud day kelepçe ro; dezawo, dezawo, wey dezawo
Dêst Mehmud day kelepçe ro; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo

Gijik dezay mî qesnawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Gijik dezay mî qesnawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo
Rojê dezay mî ruejo siyawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Rojê dezay mî ruejo siyawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo

Tifing Mehmud niteqawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Tifing Mehmud niteqawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo
Tifing cendermun teqiyawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Tifing cendermun teqiyawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo

Mî zuna dezay mî kışiyawo; dezawo, dezawo, wey dezawo
Mî zuna dezay mî kışiyawo; dezawo, dezawo, Mehmudo dezawo

Anonim
Seslendiren: Rençber Aziz

- **Pırdê Pali:** Elazığ’ın Palu ilçesindeki köprüdür.

4.4.7. Dezawo (Versiyon 2)

Di t n vejy  ay lewuno dezawo
dezawo ley, ley dezawo
Di t n vejy  ay lewuno dez  min dezawo
Mehmudo dezawo

Xeber arda X lun miyuno dezawo,
dezawo ley, ley dezawo
Xeber arda X lun miyuno dez  min dezawo
Mehmudo dezawo

Dez y m  Mehmud ki iyawo, dezawo,
dezawo ley, ley dezawo
Dez  m  Mehmud ki iyawo dez  min dezawo
Mehmudo dezawo

C naz  y  ma ri umawo dezawo,
dezawo ley, ley dezawo
C naz  y  ma ri umawo dez  min dezawo
Mehmudo dezawo
Zer   cig ri m  helyawo dezawo,
dezawo ley, ley dezawo
Zer   cig ri m  helyawo dez  min dezawo
Mehmudo dezawo

 erib niyu dez  mawo dezawo
Dezawo ley, ley dezawo
 erib niyu dez  mawo dez  min dezawo
Mehmudo dezawo

Ez q rbun Mehmud  imsiyawo dezawo
dezawo ley, ley dezawo
Ez q rbun Mehmud  imsiyawo dez  min dezawo
Mehmudo dezawo

Kiy  Mehmud m   iya ra wo dezawo
dezawo ley, ley dezawo
Kiy  Mehmud m   iya ra wo dez  min dezawo
Mehmudo dezawo

Derleyen: Abdulkerim Bor

4.4.8. Dezawo (Versiyon 3)

Lê dezawo hoy dezawo
Lê dezawo hoy dezawo
Lê dezawo Mahmudo bîrawo
Lê dezawo Mahmudo bîrawo

Reyê dewun ma gêrêwo
Tirun hukmat ‘edilyawo
Mektubê dezay mı cad bîryawo

Lê dezawo hoy dezawo
Lê dezawo hoy dezawo
Lê dezawo Mahmudo bîrawo
Lê dezawo Mahmudo bîrawo

Helag dezêy mı ra dawo
Helag ağêy mı ra dawo
Qêy mı ra tiwê nîvawo
Gerguşa çoras ruejî ca verdawo

Lê dezawo hoy dezawo
Lê dezawo hoy dezawo
Lê dezawo Mahmudo bîrawo
Lê dezawo Mahmudo bîrawo

Seslendiren: Mikail Aslan

4.4.9. ‘Eli Bîra

Hay bîra bîra bîra
Hay bîra ‘Eli bîra
Tu cun û cigêr wayun helna
Kerga siya yi ma ri venda
Hay bîra ‘Eli bîra

Pê Şoli ma vayi
Tu ra mendi hirê wayi
Gula narin biya veyi
Hay bîra ‘Eli bîra
Kerga siya yi ma ri venda

Eyro ruco umnuno
Melê umnuni qijenu
Dari darbun vazenu
Hay bîra ‘Eli bîra

Kerga siya yi ma ri venda

Eyri germu germi umnuno
Niyo pure veywey Milluno
Mehmud Ubon qasid xu venduno
Hay bira ‘Eli bira
Kerga siya yi ma ri venda

Way lêro lêro lêro
Buy yena bin şiliyun do
Yi bi Emi sebebi guruno
Wucax bu kor, dert giruno
Hay bira bira bira, hay bira ‘Eli bira.

Derleyen: Xecê Mallun Qasun

4.4.10. Hewar Şuno

Hewar şuno, şuno, şuno
Hewar şuno bira şuno
Adır kotu gılê kuno
Bıray mı şiyu xue ri niumo

Sér Pali yo mij-dumun o
Kışıya Zeki Mehmud’un o
Xeber bıdin Çepaxçur o
Dun ariye xuertun Zazun o
Hewar şuno, şuno, şuno
Hewar şuno bira şuno
Adır kotu gılê kuno
Bıray mı şiyu xue ri niumo

Vêng Zazun kot dinyawo
Eskêr umê qılun ma wo
Fermun Zazun xue ri vejyawo
Kumıg berdo ma nêdawo

Hewar şuno, şuno, şuno
Hewar şuno bira şuno
Adır kotu gılê kuno
Bıray mı şiyu xue ri niumo⁶⁸

Anonim
Derleyen: Kendalo Siya

⁶⁸ Siya, a.g.e. , s. 35.

4.4.11. Cumay mı

Lêro lêro, lêro lêro, lêro lêro
Lêro lêro, lêro lêro, dayê kuarê Cumay mın o

Pesê nimruêj amo helo, lêro lêro, lêro lêro
Pesê nimruêj amo helo, dayê kuarê Cumay mın o

Pes ameyo Cum nimeyo lêro lêro, lêro lêro
Pes ameyo Cum nimeyo, dayê kuarê Cumay mın o

Xeber amê Cum kişiyawo, lêro lêro, lêro lêro
Xeber amê Cum kişiyawo, dayê kuarê Cumay mın o

Kumik kışto kila suri yın cun kurio, lêro lêro, lêro lêro
Kumik kışto kila suri yın cun kurio, lêro lêro, lêro lêro

Yin ra vêciyo, oladun kuwo, lêro lêro, lêro lêro
Yin ra vêciyo, oladun kuwo, lêro lêro, lêro lêro

Lêro lêro, lêro lêro, lêro lêro
Lêro lêro, lêro lêro, dayê kuarê Cumay mın o

Derleyen: Seyidxan Kuriş

4.5. Akraba-Komşular Üzerine Yazılan Türküler (Lawiki merdımun u cirunun ser umêy vatış).

Yakın akrabaları kimi zaman öven, kimi zaman ise yeren türkülerdir. Bazen de bir amca oğlunun amca kızı için veya dayı oğlunun dayı kızı için yazdığı türküler de olabilmektedir. Yer yer yakın akrabalardan duyulan rahatsızlıklar da türkülere konu edilip, alaycı bir şekilde işlenebilmektedir.

4.5.1. Xalkêyna

Way xalkêyna, xalkêyna; Way xalkêyna, xalkêyna
Ez bımro tı se kena? Way xalkêyna, xalkêyna

Tı ma berdın kumoni; Way xalkêyna, xalkêyna
Tı ma berdın kumoni; ez bımır tı se kena?

Hadı ma xu ri şêri, Way xalkêyna, xalkêyna
Hadı ma xu ri şêri, ez bımır tı se kena?

Tı runışena qêrena, Way xalkêyna, xalkêyna
Tı runışena qêrena, ez bimir tı se kena?

Hadi ma şueri kueyuno, Way xalkêyna, xalkêyna
Hadi ma şueri kueyuno, ez bimir tı se kena?

Way xalkêyna, xalkêyna; Way xalkêyna, xalkêyna
Ez bimir tı se kena? Way xalkêyna, xalkêyna

Seslendiren: Yakup Koçak
Kaynak kişi: Saime Bor
Derleyen: Abdulkerim Bor

4.5.2. Wıso Wıso Wırrıso

Wıso, Wıso Wırrıso, Wıso!
Ra-rey mektub bıno, Wıso
Bıwun, bıpers, bıno, Wıso

Wısfun mıno tu piya nêbo, Wıso
Ap mın zê tu çinêbo, Wırrıso
Tı mı xwi vir ra bikse, Wıso
O hec tu qebul nêbo, Wırrıso

Wıso, Wıso Wırrıso, Wıso!
Ra-rey mektub bıno, Wıso
Bıwun, bıpers, bıno, Wıso

Tu qet niva ez hêw şêr, Wıso
Kêneka qic ‘Ez ir bêr, Wırrıso
Tı vêr xwi tad radra şuer, Wıso
Qıl Qatiri ya vêrg tu buer, Wırrıso

Wıso, Wıso Wırrıso, Wıso!
Ra-rey mektub bıno, Wıso
Bıwun, bıpers, bıno, Wıso

Vêng sazi mı biyor tu goşi, Wıso
Dezêy Filit Dorêşi yo, Wırrıso
Wıs ze vıllê zebeş o, Wıso
Zêr kot ciniyê Turkeşo, Wırrıso
Vun “Kot partiyê Turkeşo”, Wırrıso

Wıso, Wıso Wırrıso, Wıso!
Ra-rey mektub bıno, Wıso
Bıwun, bıpers, bıno, Wıso

Seslendiren: Rençber Aziz

- **Wırrıso:** Rus demektir.
- **Qıl Qatiri:** Bingöl'de bulunan bir dağ sırası
- **Turkeşo:** Alparslan Türkeş demektir.
- **Wıso:** Yusuf

4.5.3. Ay Dıla Mın

Meho me ra goz girti
Gozê mın zarokan berdi
Ay dıla mın, way dıla mın
Ay dıla mın e gozê mı
Gozê mın wenda bune
Navê lawik Kemo ye
Kemo lawê Meho ye

Meho me ra goz girti
Gozê mın zarokan berdi
Ay dıla mın, way dıla mın
Ay dıla mın e gozê mı
Gozê mın wenda bune
Navê lawik Kazo'ye
Kazo lawê Maruf'e

Meho me ra goz girti
Gozê mın zarokan berdi
Ay dıla mın, way dıla mın
Ay dıla mın e gozê mı
Gozê mın wenda bune
Navê lawik Yado'ye
Yado lawê Selim'e

Meho me ra goz girti
Gozê mın zarokan berdi
Ay dıla mın, way dıla mın
Ay dıla mın e gozê mı
Gozê mın wenda bune
Navê lawik Sadiq'e
Sadiq lawê Behri'ye⁶⁹

⁶⁹ Karasu, a.g.e. , s. 35.

4.6. Şeyhleri, Hocaları, Siyasileri, Düzeni Taşlayan Türküler (Lawiki şêx, malla u siyasiyun ser umêy vatîş).

Bu tarz türkülerde mevcut düzene karşı duyulan hoşnutsuzluk dile getirilmektedir ve bu bozuk düzenin temsilcileri olarak görülen politikacılar, hocalar, şeyhler ve kimi zaman da yakın çevremizde bulunan tanıdık simalar eleştirilmektedir. Sanatçılar toplumun gerçeklerini görmezden gelemeyen, bunlara göz yummayan ve eserlerinde bu realiteyi işleyen bireylerdir. İşte Bingöllü sanatçılar da zaman zaman kendi pencerelerinden tanık oldukları, gördükleri toplumsal aksaklıkları ve bunların temsilcilerini eserlerinde işlemiş, tenkit etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında özellikle Bingöl'ün önemli stranbêjlerinden olan Rençber Aziz, söylediği türkülerle dikkat çekmektedir. Yine Yeniköy'lü Şeyh Mehdi Özsoy'un da (1944-2009) yazdığı bazı şiirlerinde (Şiirlerinin bir kısmı sonradan Rençber Aziz tarafından türküleştirilmiştir.) mevcut düzeni taşıdığı görülmektedir.

4.6.1. Way Way Ninna

Way way way way!
Way way ninna ninna!
Way way ninna ninna!
Ina niya aya bina
Ina niya aya bina
Şıma viynên senina
Şıma viynên senina

Tanqê şıma mazüt ma
Cipey şıma mazüt ma
Tanqê şıma mazüt ma
Cipey şıma mazüt ma
Kuemir şıma carut ma
Şıma kul kêrd zerrê ma
Ma vay dun welê şıma
Ninna ninna ninna...
Şıma viynên senina
Ninna ninna ninna...
Ninna ninna ninna...

Way way way way!

Way way ninna ninna!
Way way ninna ninna!

Kihun şıma, newey ma
Bajar şıma. dewê ma
Kihun şıma, newey ma
Bajar şıma, dewê ma
Keynê şıma, vêwê ma
Keynê şıma, vêwê ma
Qey xatir bîrarzêy ma
Nimê Qeyseri şıma
Ninna ninna ninna
Ninna ninna ninna...
Şıma viynên senina
Ninna ninna ninna...

Way way way way!
Way way ninna ninna!
Way way ninna ninna!
Ina ninney tutun niya

Evrên şıma biyo hêr ma
Umo kot miyon keybêr ma
Evrên şıma biyo hêr ma
Umo kot miyon keywêr ma
Pati piyorê alincêr ma
Milletê ma zêy vêr niya
Rençber gay xu bîd tîfing big
Xelasêy faşist çin ya

Ninna ninna ninna
Ninna ninna ninna
Şıma viynên senina
Şıma viynên senina
Ninna ninna ninna...

Seslendiren: Rençber Aziz
Derleyen: Abdulkerim Bor

- **Evrên-Evren:** Kenan Evren

4.6.2. Lori Lori

Lori, lori, malla lori!
Lori, lori, mifti lori!
Lori, lori, şêxım lori!
Lori, lori, heci lori!

Malla, mallay dewê ma wo
Bıdın cı fitrun zıka wo
Ço vun kelê dadiyê ma wo
Lori, lori, malla lori!

Esselat û wesselat
Malla gueşt wen ma iswat

Seat heştıd ho dayre do
Miyon cem‘atıd ho serı do
Mı wı û ya zıt di derı do
Lori, lori, mifti lori!

Esselat û wesselat
Mifti gueşt wen ma iswat

Meaşê hukmat herum keno
Helbuk piyerın ra ziyed gêno
Tı vun qey hend zürun keno
Lori, lori, şêxım lori!

Esselat û wesselat
Şêx egmin wen ma awk
Heci şiyu Mekko û Medinawo
Ma piyor şı lew na destawo
Şar raydun ard, mi rı xurmawo
Lori, lori, heci lori!
Şar teyib ard, mi rı tizbawo
Lori, lori, heci lori!

Esselat û wesselat
Heci pê fêk tüyer pat
Esselat u wesselat
Heci otobüsıd alizya Fat
Esselat û wesselat
Heci ma xu wa kêrd rezil û rıswat

Seslendiren: Rençber Aziz
Derleyen: Abdulkerim Bor

- **Mekko:** Mekke

- **Medina:** Medine
- **Fat:** Fatma

Rençber Aziz, medrese kökenli bir ozandır. Fakat bu türküsünde dini ve dinsel kimliğini kullanarak toplumu sömüren ve haksız kazanç elde eden şahısları, din adamlarını eleştirmektedir. O dönemde Bingöl'de devletten “maaş” olarak çalışmanın dine uygun olmadığı ve hatta haram olduğu din adamlarınca dile getirilirdi. İşte ozan bu çelişkiye vurgu yaparak maaş alan şeyhleri, hacı ve hocaları toplumu uyuttukları gerekçesiyle yermektedir. Sanatçı, din hizmetlerinin manevi getirilerinden dolayı karşılıksız yapılması gerektiği fikrindedir.

Not: Altı çizili kelimenin aslı “dest eş” (ellemek) sözcüğü müstehcenlik içerdiğinden mevcut kelimeyle değiştirilmiştir.

4.6.3. Şêx u Mela

Ey xalê mi, Xalê Hese!
 Şêx, melay ma geyren parse
 Fitr û zika xwi r' ken hîsse
 Çehergum vazden cuyi dîy se.

Ey xalê mi, Xal Remezu!
 Qey ti ina mendî nezu?
 Şêx, melay ma geyren bizu
 Wenî kergu, munen kuzu.
 Ey şêxê mino rilişte
 Ti ma r' kenî qum û nuşte
 Tue Kird xwi r' kew yew helquşte
 Ti şew û ruc hey ser ruenişte.

Ey şêxê min feşuelaqi
 Çi ben însu pey exlaqi
 Kirdi r' nî heyon nun tueraqi
 Ti wen nîm leşê bueraqi

Benu umnu qîjen mele
 Kird şin bajar ben 'emele
 Dewun d' xelu, cewu kenu cele
 Şêx, melay ma ben qimul, mele.

Şêx, melay ma şinî dewu
 Wenî kergu, dîku; şimin çayu, qehwu
 Çim ginen veywu, ciniyu

Qirrik qurtnen, liesen lewu.

Ti sera şin? Ti sera şin?
Ti cezme kuwen, hewa ra şin
Ti sey fuzu, teyara şin
Tue Kird kew pird, ti ser ra şin.⁷⁰

Seslendiren: Mehdi Özsoy

- **cezme:** cezbe
- **helqûste:** tahterevalli
- **rilişte:** yüzü yalanmış
- **sera:** nereye
- **veyw:** gelin

4.6.4. Pıro De

Ma rumêni yı gêni
Ma xebitêni yı şêni
Îni laci kutikun ma ra se vuni

Pıro de bıray mı pıro de!
Pıro de dezay mı pıro de!

Pırye dên bıray mı pırye dên!
Pırye dên dezay mı pırye dên!
Cenderme-poles mepêrsin
Sıxıyönetim ra metêrsin
Tıfing xu bigirin xu dest

Pıro de apê mı pıro de!
Pıro de kekê mı pıro de!
Pırye dên bıray mı pırye dên!
Pırye dên dezay mı pırye dên!

Kırdun Xarpêt gureto
Diyarbakir paytexto
Ma gureto hurriyeto

Pıro de apê mı pıro de!
Pıro de dezay mı pıro de!

Lêxe bavê mı lêxe!
Lêxe kekê mı lêxe!

⁷⁰ Mehdi Özsoy, “Şex u Mela”, *Çira, Kovara Kulturi*, Sal 1, Hejmar 3, ilon 1995, Sweden, s. 81.

Kurdistan cennêt Kurdun o
Êr ruêj cumiyerdun o
Wa cumiyerd vêj mêydun o

Pıro de bıray mı pıro de!
Pıro de dezay mı pıro de!
Pırye dên bıray mı pırye dên!
Pırye dên dezay mı pırye dên!

Seslendiren: Rençber Aziz

4.6.5. Çıra

Ez, tı ma piya şin mallay het
Ma mallay ra piya ders guret
Mallay aqıl tu sarı ra vet
Lawê m çıra, çıra, çıra?
Mallay aqıl tu sarı ra vet
Hero çıra, çıra, çıra?

Hero çıra, çıra, çıra, çıra, çıra, çıra?
Tı bi faşist Zeko bıra
Hero çıra, çıra, çıra?
Tı bi faşist Eko bıra
Lawê m çıra, çıra, çıra, çıra, çıra, çıra?
Tu kerd astêy babi xu ra!

Ma firset zaf da Tıkuno
Tırkun guret cay Kırduo
Yın ma tepışt êşt hewsuno
Lawê m çıra, çıra, çıra, çıra, çıra, çıra?
Hero çıra, çıra, çıra?

Hero ıra, çıra, çıra, çıra, çıra, çıra?
Tı bi faşist Kazo bıra
Hero çıra, çıra, çıra, çıra, çıra, çıra?
Tı bi faşist Nazo bıra
Lawê m çıra, çıra, çıra, çıra, çıra, çıra?
Tu kerd astêy babi xu ra!

Cehdêy Stalin ra şêyirin
Guêş faiştun tıra kirin
Cehdêy Stalin ra şêyirin
Guêş faiştun tıra kirin
Gueştari ‘Eziz bıkirin
Şıma nikên çıra, çıra?
Gueştari ‘Eziz bıkirin

Şıma nikên çıra, çıra?

Hero çıra, çıra, çıra, çıra, çıra?
Tı bi faşist Ehmo bıra
Hero çıra, çıra, çıra, çıra, çıra?
Tı bi faşist Mehmo bıra
Lawêm çıra, Huso çıra, Heso çıra?
Tu kerd astêy babi xu ra!
Hero çıra, çıra, çıra, çıra, çıra?
Tı bi faşist Kazo bıra

Îna şiyor peyniyê ma hol niya
Puridên, wa dinya beşnaw vêng ma
Êhu 'Ez vaw itya dı bırna
Şıma vinên çıra, çıra?

Hero çıra, çıra, çıra, çıra, çıra?
Tı bi faşist Eko bıra
Hero çıra, çıra, çıra, çıra, çıra?
Tı bi faşist Zeko bıra
Hero çıra, çıra, çıra, çıra, çıra?
Tı bi faşist Heso bıra
Lawêm çıra, çıra, çıra, çıra, çıra?
Tı bi faşist Huso bıra
Heso, Huso, Kazo, Nazo çıra bıra?
Tu kerd astêy babiyê xu ra!

Seslendiren: Rençber Aziz

- **Zeko:** Zeki
- **Eko:** Erkan
- **Kazo:** Kazım
- **Nazo:** Nazım
- **Ehmo:** Ahmet
- **Mehmo:** Mahmut
- **Huso:** Hüseyin
- **Heso:** Hasan

Bu türküde Rençber Aziz, Kurmanc ve Zaza (Kırd) olduğunu bildiği yakın çevresindeki arkadaşlarının, akrabalarının Türkçülük-Türk milliyetçiliği yapmalarını hazmedemiyor ve onları sert bir şekilde eleştirmekten geri durmuyor, onları faşistlik yapmakla suçluyor. Ozan, birlikte olduğu ve arkadaşlık ettiği yakın çevresindeki insanların kendi kimliklerine sahip çıkmamalarından son derece rahatsız olmakta ve onların şahsında bu tarz düşünen bireylere bir mesaj verme gayesi taşımaktadır.

4.7. Hayvanları Konu Edinen Türküler (Lawiki dıwarun ser vajiye).

Kimi hayvanların sembolize edilerek, eğlence amaçlı söylenen türkülerdir. Bingöl yöresinde bu tarz türkülerin sayısı fazla olmamakla birlikte, bazı örnekleri mevcuttur.

4.7.1. Kış Kış Kergê

Kış kış kergê kış kergê
Bemcalê nequrdergê
Kış kış kergê kış kergê
Bemcalê nequrdergê

Quti xu key ma dı wena
Kış kış kergê kış kergê
Quti xu key ma dı wena
Bemcalê nequrdergê

Hakun xu şari rı kena
Kış kış kergê kış kergê
Hakun xu şari rı kena
Bemcalê nequrdergê

Kış kış kergê kış kergê
Bemcalê nequrdergê
Kış kış kergê kış kergê
Bemcalê nequrdergê

Sêr holi dı geyrena
Kış kış kergê kış kergê
Sêr holi dı geyrena
Bemcalê nequrdergê

Fıraqu herımnena
Kış kış kergê kış kergê
Fıraqu herımnena
Bemcalê nequrdergê

Kış kış kergê kış kergê
Bemcalê nequrdergê
Kış kış kergê kış kergê
Bemcalê nequrdergê

Duarmalê bun geyrena

Kış kış kergê kış kergê
Duarmalê bun geyrena
Bemcalê nequrdergê

Sêr dar i dı tüyu wena
Kış kış kergê kış kergê
Sêr dar i dı tüyu wena
Bemcalê nequrdergê

Kış kış kergê kış kergê
Bemcalê nequrdergê
Kış kış kergê kış kergê
Bemcalê nequrdergê

Seslendiren: Şaban Ballises

- **Kerg:** Tavuk

4.8. Kurmanci Olarak (Kurmanca) Söylediğimiz Türküler (Lawiki ma yi zuni Kurmanci'dı vajiyêni).

Zazalar (Kırd-Dımili) ve Kurmanclar Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, ortak bir coğrafyayı paylaşmaktadırlar. Bundan ötürüdür ki birbirlerinden etkilenmeleri, ortak bir kültürü paylaşmaları ve ortak duyguları tatmaları son derece doğaldır. Hatta toplumumuzda hem Kurmanca'yı hem de Zazaca'yı birlikte konuşan önemli sayıda insan vardır. Belirtmek gerekir ki Bingöl'de yapılan düğün ve nişan gibi eğlencelerde çoğu zaman Zazaca'nın yanında Kurmanca türküler de seslendirilmektedir. Her iki dilde de seslendirilen türküler güzel bir harmoni ve coşkulu bir ortam yaratmaktadır.

Gerek Zazaca, gerekse Kurmanci olarak seslendirilen türkülerin bazıları içerik olarak hüznü ve acı verici bir hadiseyi anlatmasına karşın, zaman zaman düğünlerde halay eşliğinde seslendirilmeleri de ayrı bir tezat oluşturmaktadır.

4.8.1. Bingol Şewti

Bingol şewti, mij dumane
Megri megri, dayê megri
Bingol şewti, mij dumane
Zeman xırab, em tê dane

Esker ketın nav gundane
Megri megri, dayê megri
Esker ketın nav gundane
Zeman xırab em tê dane

Va! Qomandan, bê imane
Megri megri dayê megri
Va! Qomandan, bê imane
Zeman xırab em tê dane

Millet top kır, pê copane
Megri megri, dayê megri
Millet topkır, pê copane
Zeman xırab em tê dane

Kumik şewti mij dumane
Megri megri, dayê megri
Kumik şewti, mij dumane
Zeman xırab em tê dane

Zeki kuştin, ber malane
Megri megri, dayê megri
Zeki kuştin, ber malane
Zeman xırab em tê dane

Anonim

- **Kumik:** Elazığ Karakoçan İlçesine bağlı Yenikaya Köyü
- **Zeki:** Zeki Yıldız

Bu türkü 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası yaşanmış acı bir olayı anlatan ve ağıt tarzında söylenen Bingöl'ün klasik halk türküsüdür. Çıkan bir çatışmada askeri güçler tarafından öldürülen Zeki Yıldız için, olaya tanık olan ablası tarafından söylenmiştir. Anlatılanlara göre Karakoçan'ın Yenikaya (Qumık) köyünden olup, altı kardeşin en büyüğü olan ve onlara bakmaya çalışan Zeki Yıldız'ın, PKK ile ilişkisi olduğu gerekçesiyle Bolu Dağ ve Komando Tugayı'na mensup askerler tarafından

öldürülmesi sonucu yaşanan bu acı hadise üzerine yazılmıştır. Ağıt olmasına karşın zaman zaman düğün törenlerinde seslendirilmektedir.

4.8.2. Nazewcım

Kaniya mezin pır mezine
Nazewcım nazewcım
Teşt û sitil nava mile
Nazewcım nazewcım

Kuro çavê te kor be
Nazewcım nazewcım
Bımre heviya sebra dilan
Wellahi nazewcım

Kaniya mezin cêka duze
Nazewcım nazewcım
Hemi gul û tev nergize
Nazewcım nazewcım

Jin u bukan naxwazim
Nazewcım nazewcım
Dilê mın yeka qize
Wellahi nazewcım

Jin u bukan naxwazim
Nazewcım nazewcım
Derdê mın yeka qize
Wellahi nazewcım

Kaniya navin pır biçuke
Nazewcım nazewcım
Keleş tevra mın zaroke
Nazewcım nazewcım

Par qız bun isal buke
Nazewcım nazewcım
Par qız bun isal buke
Bi pêxember nazewcım

Seslendiren: Rençber Aziz

Bu türkünün sözlerinden esinlenen sanatçı Mahsun Kırmızıgül, daha sonraları 'Evlennem' isimli Türkçe türküyü yapmış ve seslendirmiştir. 22 Haziran 1998 yılında yayınlanan "Yıkılmadım" adlı albümünde de bu esere yer vermiştir.

4.8.3. Welatê me Kurdistan'e

Welatê me Kurdistan'e
C1 meskenê me Kurdane
Welat me ra rih û cane
Kurd hemu bira ne

C1 meskenê me Kurdane
Temam baxe û bostane
Welat gule gulistane
Kurd hemu bira ne

Kurdistan'e me şirine
Merg û çimen û zevine
Qiz-bukê wi tev cindine
'Êslê xwe ji ari ne

Kurdistan'e me zinete
Cıvata wi pır bi rumete
Temam qedr û qimete
Welatê me cenete

Welatê me Kurdistan'e
C1 meskenê me Kurdane
Welat me ra rih û cane
Kurd hemu bira ne

C1 meskenê me Kurdane
Temam baxe û bostane
Welat gule gulistane
Kurd hemu bira ne

4.8.4. Lo Halê Mın

Lo halê mın halê mın, gelo çi be halê mın
Lo halê mın halê mın, gelo çi be halê mın
Dijmin her roj dikuji, çar pênc heb hevalê mın

Şer dikim, qet nawestim disa ji ne serbestim
Çend sed sale bin destim, way halê mın halê mın
Gelo çi be halê mın

Lo halê mın halê mın tune ci û warê mın
Dijmin iro disa kuşt, çar pênc heb hevalê mın
Xwarzê mın û xalê mın

Em perçe perçe bune, yekitiya me tune
Millet li hev xayine, way halê mın halê mın
Gelo çi be halê mın

Milletê Kurd xayine, way halê mın halê mın
Gelo çi be halê mın
Şer dikim cengewarim, birano hun ji werin
‘Erdê mın tune Rençberım, way halê mın halê mın
Gelo çi be halê mın⁷¹

Seslendiren: Rençber Aziz

⁷¹ Aziz, a.g.e.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bingöl yöresine ait merkez ve çevre köylerde seslendirilen Zazaca halk türkülerinin yer aldığı bu çalışmada ulaşılabildiği kadar edinilen türküler derlenmiştir. Elbette bu yöreye ait türküler bunlarla sınırlı değildir. Hepsine ulaşmak kolektif bir çalışma ve büyük bir uğraş gerektirir. Daha nice türkü dudaklardan dökülmeyi, seslendirilmeyi ve kâğıda aktarılmayı beklemektedir.

Bu çalışma sonucunda;

- Zaza Dili'nin sadece Bingöl özelinde bünyesinde; aşk, ayrılık, ölüm-öldürme, gurbet-vatan hasreti, yoksulluk, eğlence amaçlı veya mevcut siyasi-toplumsal düzeni eleştiren yüzlerce türkü, ağıt barındırdığı (sadece bu çalışmada 101 adet)
- Bingöl yöresinde seslendirilen Zazaca türkülerin (deyiri-lawık-kılam) çoğunlukla anonim, bazılarının ise ilk söyleyeni belli olmasa da çeşitli ozanlar ve sanatçılar tarafından sahiplenildiği
- Bu yörede seslendirilen deyimlerde hece ölçüsüne dikkat edilmediği, asıl gaye olarak mısra sonlarında sözcüklerde meydana gelen ses uyumuna, kafiyeye özen gösterildiği
- Yapısal olarak deyimlerin bazılarının dörtlüklerden, bazılarının beyitlerden, bazılarının ise herhangi bir kümelemeye ihtiyaç duyulmadan seslendirildiği (herhangi bir gruplamaya ihtiyaç duyulmadan seslendirilen türkülerin çoğunlukla ağıt tarzında olan türküler olduğu)
- Dörtlükler şeklinde oluşturulan deyimlerin uyak düzeni olarak genelde aaaa veya abab, beyit şeklinde oluşturulan deyimlerde ise aa-bb veya ab-ab şeklinde bir düzenin tercih edildiği
- Yöre deyimlerinde asıl gaye içeriği uygun ve yeterli sayıda sözcükle anlatmak olduğundan dize, beyit ya da dörtlük sayısının sınırlı olmadığı ve aynı deyimdeki bazı mısraların uzun, bazılarının ise kısa olabildiği
- Bu yöre türkülerinde nakarat (kavuştak) bölümlerinin türküye ezgi katmak amacıyla sık kullanıldığı, hatta bazı dizelerin tekrarından ötürü beyit ve dörtlükler oluştuğu

- Yine Bingöl yöresi deyrirlerinde söz sanatlarına başvurulduğu, özellikle ses ve sözcük tekrarlarından dolayı ‘aliterasyon’ ve ‘tekrir’ sanatlarının sık kullanıldığı
- Yer yer deyrirlerde aktarılmak istenen hissiyatı, duyguyu somutlaştırmak gayesiyle teşbih (benzetme) sanatına başvurulduğu
- Yazı dilinin yetersizliğinden lawık-kılam-deyrirlerin ağızdan ağza aktarılarak günümüze ulaştığı, bundan ötürü deyrirlerin sözlerinde yöreden yöreye değişmeler meydana geldiği ve yine bu sebepten dolayı deyrirlerin farklı versiyonlarının oluştuğu
- Bu yöre deyrirlerinde, bir kaç istisna (‘Ezo bira, Wê ‘Ezo wê ‘Ezizo gibi) deyririyi ilk seslendiren ozanların çoğunlukla kendi ismini zikretmediği, kendini gizlediği, deyririyi sahiplenmediği
- Önemli sayıdaki deyririnin (lawık-kılam) toplumsal yaşamda meydana gelen ölüm-ayrılık gibi acı hadiseler dolayısıyla çeşitli şahıslar üzerine yazıldığı (Şuno şuno, Bingol şewti, Bırawo, Cumay mı, Bı wısar dayê bı wısar, Dezawo gibi)
- Bingöl coğrafyasında düğün-halay türkülerinin sayıca fazla olduğu ve bazı türkülerin acı bir hadiseyi konu edinmesine karşın kimi zaman halay eşliğinde seslendirildiği
- Bingöl’e ait bir çok köy, dağ ve mıntıka adının da (Az, Puex, Musyan, Kur, Tarbasan, Miyalan, Wısfan, Mazrafeqi, Madrag, Siwun vb.) yöre türkülerinde çokca geçtiği görüldü.

Ayrıca bu çalışmada Bingöl yöresi Zazaca türkeleri, konularına-temalarına göre sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Yapılan değerlendirmeler sonucu bu yöre türkeleri 8 kategoriye ayrılarak sınıflandırılmıştır;

- Düğün-halay türkeleri
- Aşk-ayrılık türkeleri
- Gurbet-vatan hasreti türkeleri
- Ölüm-öldürme üzerine yazılmış türkeler

- Akriba-komşular üzerine yazılan türküler
- Şeyhleri, hocaları, siyasileri, düzeni taşıyan türküler
- Hayvanları konu edinen türküler
- Kurmanci olarak seslendirilen türküler

Gözlemler sonucunda beliren bir diğer gerçeği de belirtmek gerekir ki, seslendirilen Zazaca türküler eski ilgiden uzak ve beliren ciddi bir yozlaşma tehlikesiyle karşı karşıya. Çünkü yeni nesil Zaza-Kurmanc çocukları kendi ana dillerindeki türkülerini, şarkıları bilmemekte ve seslendirememektedir. Yine gelişen teknoloji ve popüler müziğin de etkisiyle yöresel sanatçılara olan ilgi azalmış, köy-sokak meydanlarında bağlama, tef, davul-zurna eşliğinde türkülerle-şarkılarla yapılan düğünler, yerini düğün salonlarında çalınan elektronik müziğe bırakmıştır.

Öneriler;

1. Bu yöredeki kimi Zazaca türkünün hikâyesi de mevcuttur. Bu çalışmanın konusu olmadığı için sadece ulaşılabilen birkaç türkünün kısa hikâyesi verilmiştir. Bu alanda çalışmak isteyenler bu türkülerin hikâyelerini araştırabilir.
2. Müzikle ilgili yerel kültürel kuruluşların işbirliği ile geniş bir Zazaca türkü repertuar çalışması yapılabilir.

SÖZLÜK

A

Axıt: Ağıt

Awk: Su

B

Beg: Bey, efendi

Bıra: Kardeş

Ç

Çewlik/Çolig: Bingöl'e Kurmanci ve Zazaca'da verilen isimler.

D

Day: Anne

Dedkêna: Amcakızı

Delal: Nazlı, kıymetli

Dengbêj: Daha ziyade ağıt tarzında türküler seslendiren halk ozanı

Deyiri: Türkü

Deyirbaz/Deyirvan: Türkücü

Deza: Amcaoğlu

Dıl: Gönül, kalp

Dımili: Zazalara verilen bir ad

E

Egide: Ağıt

G

Govend: Halay

Govendger: Halaya katılan kişilere verilen isim

H

Heval: Arkadaş, dost

Hewar: Hey vah

Humare: Sayı

K

Kaş: Yokuş

Kerg: Tavuk

Kênek: Kız

Kılam: Türkü

Kırd: Zazalara verilen bir ad

Kovar: Dergi

Kue: Dağ, tepe

L

Lacek: Erkek çocuğu

Lawık: Türkü

Lawıkbêj: Türkücü
Luri: Ağıt

M/N

Malla: İmam
Nıweş: Hasta

P

Pali: Elazığ'ın Palu ilçesi
Pırd: Köprü

R

Rençber: Topraksız tarım işçisi
Riye: Yol

S

Sağyer/Saxyer: Çapakçur köprüsü
Sergovend: Halay başı
Stran: Şarkı
Stranbêj: Şarkıcı

Ş

Şar: halk, ahali
Şiwari: Ağıt

U

Umnun: Yaz mevsimi

V

Vate: Söylem
Vengweş: Sesi güzel olan kişi
Veyvı: Düğün

W

Ware: Yayla
Wıkê: Kız, kız çocuğu
Wılat/Welat: Ülke, kent, şehir
Wısar: İlkbahar

Z

Zerec: Keklik
Zımıstan: Kış mevsimi

X

Xarpêt: Elazığ
Xeribi: Gurbet

KAYNAKÇA

- Alay, Okan, *Kültür Dünyamızda Bingöl*, Üniversite Kitabevi, Elazığ 2006.
- Artun, Erman, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Karaman Kitabevi, İstanbul 2011.
- Azimli, Mehmet, “Klasik İslam Tarihlerine Göre, Abbasilerden Osmanlılara Bingöl’ün Siyasi Tarihi”, *I. Bingöl Sempozyumu*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl 2007, s. 30.
- Beki, Abdulaziz, *Zazaki/ Kırdaki/Dımili Sarf-Nahvi/Filolojisi*, (basılmamış eser), s. 17-20.
- Çağlayan, Ercan, *Bingöl (Çapakçur) ve Çevresinde Ermeni-Müslüman İlişkileri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2008.
- Çakar, Mehmet Sait ve dğr. , *Ortaöğretim Kürt Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.
- Dizdaroğlu, Hikmet, *Halk Şirinde Türler*, TDK Yayınları, Üniversite Basın evi, Ankara 1969.
- Düzgün, Mustafa, *Dersim Türküleri (Tayê Lawikê Dêrsımı)*, Berhem Yayınları, Ankara 1992.
- Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1983.
- Espar, J.İhsan, *tani estaniki u deyirê ma*, Weşanxaneyê Vateyi, Payiz, İstanbul 2004.
- Gökalp, Ziya, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik İncelemeler*, Komal Yayınları, Ankara, 1975.
- Gözaydın, Nevzat, “Yine Folklor Üzerine”, *Türk Dili*, sy. 486, 1992.
- Güntaş Aldatmaz, Nadire, *Kırmancların (Zazaların/Kırdların/Dımililerin) Folkloru Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Mardin 2013.
- Karasu, Doğan, *Dinya d’ yo darê ma Rêncber Eziz*, Vate Yayınevi, İstanbul 2012.

Köprülü, Fuat, “Yeni Bir İlim: Halkiyat Folk-Lore”, *İkdam Gazetesi*, sy. 6091, İstanbul 1914.

Kudret, Cevdet, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul 1980.

Kurij, Seyîdxan, *Wayê Hot Birayûn: Sanikan û Deyîranê Çewlîgê ra*, Arya Yayınları, İstanbul 2002.

Kültür Bakanlığı, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, C. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 908-909.

Malmisanij, “Cayê ki Dımılki (Zazaki) Tede Qısey Beno”, *Hêvi, Kovara Çandiya Gişti*, Hejmar 2, Gulan 1984, Paris, s. 86-87.

Özsoy, Mehdi, “Şex u Mela”, *Çıra, Kovara Kulturi*, Sal 1, Hejmar 3, ilon 1995, Sweden.

Öztürk, Serdar, “Diyarê/Welatê Zazayan”, *Rojnameyê Zazaki*, Humare 3, Ocak 2014.

Parlatır, İsmail, *Güzel Yazılan Şiirler*, TDK Yayınları, Ankara 2003.

Rençber Aziz, *Hasreta Azadi (Özgürlüğe Hasret)* kasedi.

Say, Ahmet, *Müzik Ansiklopedisi*, Başkent Yayınevi-Sanem Matbaası, C. IV, Ankara 1985.

Siya, Kendalo, “Çolig ra deyir” *Çıme, Pêserikê Zuan u Kulturê Zazan (Zaza Dili ve Kültürü Dergisi)*, Amor 4, Zımıstan, Augsburg 2006.

Soylu, Hasbi, “Bingöl İli'nin Turizm Potansiyeli”, *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*. Bingöl Belediyesi Yayınları, Ankara 2011, s. 227.

Sözer, Vural, *Müzik, Ansiklopedik Sözlük*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1996.

Şahin, Veysel, “Kültürel Bellek Mekânı Olarak Türküler”, *Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri*, Es Ofset Matbaa, Sivas 2013, s. 103-113.

Şargeyj, Remzun, “Bi Wısar, Dayê Bi Wısar”, *Rojnameyê Zazaki*, Humare 3, Ocak 2014.

Tevfik, Rıza, “Folklor, Folk-Lore”, *Peyam Gazetesi*, sy.20, İstanbul 5 Mart 1914.

Tüzün, Mehmet, “Dêsimu de Deyri-Lawuki-Şuari-Hewai”, *II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl 2012, s. 161-171.

Vate, Kovara Kulturi, Humare 1, Umnun, İstanbul 1997.

Vate, Kovara Kulturi, Humare 10, Zımistan, İstanbul 2000.

Vate, Kovara Kulturi, Humare 13, Payız, İstanbul 2001.

Vate, Kovara Kulturi, Humare 23, Zımistan, İstanbul 2004.

Vate, Kovara Kulturi, Humare 23, Zımistan, İstanbul 2005.

Vate, Kovara Kulturi, Humare 4, Wısar, İstanbul 1998.

Yiğitoğlu, Mustafa, ”Farklı Seslendirilen Bazı Şarkı ve Türküler”, *International Journal of Social Science*, Winter 2011.

“Xonay Heci”, *Roja Newe (Kürtçe-Türkçe gazete)*, No: 1 (15-5-1963) İstanbul.

“Xona Heci”, *Edebiyatê Kırmancki ra Nîmuneyi (Zazaca Edebiyatından Örnekler)*, (haz. Prof. Dr. Kadri Yıldırım v.dğr.), Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2012.

Yararlanılan İnternet Kaynakları

Ahmet Aras, Anadolu Ajansı muhabiriyle yapılan röportaj,
<http://www.haberler.com/kurt-kulturunde-yasayan-gelenek-dengbejlik-4971658-haberi/>, (Erişim tarihi: 10 Ocak 2014).

<http://tr.glosbe.com/ku/tr/stranb%C3%AAj>, (Erişim tarihi: 10 Ocak 2014).

http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Zaza_DialectsMap.gif, (Erişim tarihi: 02 Ekim 2013).

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Zazaca#Adland.C4.B1rma>, (Erişim tarihi: 17 Kasım 2013).

http://tr.wikipedia.org/wiki/Zazaca_m%C3%BCzik, (Erişim tarihi: 02 Mart 2014).

<http://www.renberaziz.8m.net/>, (Erişim tarihi: 20 Ocak 2014).

Mesut Keskin, “Zazaca Dil Kursu” (Kuzey Zazacası, Pülümür ağzı),
<http://zazaki.de/turkce/ZazacaDilKursu-I.pdf>, (Erişim tarihi: 17 Kasım 2013).

Mesut keskin, “Zazaca Üzerine Notlar”,
<http://zazaki.de/turkce/makaleler/zazacauzerinenotlar.pdf>, (Erişim tarihi: 10 Aralık 2013).

Serhad B.Renas, “Kürt Müziğinde Gelişim ve Tıkanma”,
http://www.kurdinfo.com/arsiv/basin/serhad_renas.htm, (Erişim tarihi: 05 Ocak 2014).

Kişiler

Avni Polat, 1967 yılında Bingöl merkeze bağlı Çiçekyayla (Vılvarı) köyünde doğmuştur. Bingöl'de ses sanatçılığı yapmaktadır.

Ayhan Barasi, 1980 yılında Bingöl merkeze bağlı Çiris köyünde doğmuştur. İstanbul'da türkü kafelerde ses sanatçılığı yapmaktadır.

Berber Mustafa, 1949 Bingöl Genç doğumludur. Berberlik işiyle uğraşmaktadır. Bingöl'de "Pala" lakabıyla bilinir.

Gawanî Kurdîstan, 1948 Elazığ ilinin Palu ilçesi doğumludur. Ticaretle uğraşmaktadır.

Gürcü Bayar, 1957 yılında Bingöl'ün Merkez Sudüğünü (Geylan) köyünde doğmuştur. Ev hanımıdır.

Mehmet Uzun, 1953 yılında Şanlıurfa Siverek'te doğmuştur. Çok sayıda Kürtçe romanı da bulunan ünlü bir yazardır. 11 Ekim 2007 tarihinde Diyarbakır'da yaşamını yitirmiştir.

Nizamettin Heci Fadli, 1971 Bingöl Kur köyü doğumludur. Heci Fadli baba adıdır.

Qumri (Kumru) Sêdxunun, 1933 Bingöl (Xezık köyü) doğumludur. 2004 yılında Elazığ'da kanserden ölmüştür.

Rençber Aziz, 1955 yılında Bingöl merkeze bağlı Wusfan (Aşağı Akpınar) köyünde doğmuştur. 1988 yılında Almanya'nın Hannover kentinde yüksek bir binadan sebebi bulun(a)mayan şüpheli bir şekilde düşerek hayatını kaybetmiştir.

Said Altun, 1949 yılında Bingöl'ün Gülpınar köyünde (Luatun-Lotan) doğmuştur. Diyarbakır'da ikâmet etmektedir. Ses sanatçılığı yapmaktadır.

Saime Bor, Bingöl'ün Merkez Aşağı Akpınar (Wısfun) köyündendir. Ev hanımıdır, yaşı: 62

Seyidxan Kurij, 1960 Bingöl "Kur" köyünde doğmuştur. Almanya'da Zazaca ile ilgili çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Yazarlık yapmaktadır. Çok sayıda dergide röportaj ve makaleleri yayınlanmıştır.

Yakup Koçak, 1963 yılında Bingöl ilinin Solhan ilçesine bağlı Arakonak beldesinde doğmuştur. Bingöl'de ses sanatçılığı yapmaktadır.